

- היברו יוניין קולג' -

בית המדרש הישראלי לרבנות

עבודת תזה לקראת הסמכה לרבנות

המימונה ממרוקו לישראל

**לברך ולהתברך - הצעה לחג ישראלי של שמחה, אמונה, שכנות ואהבת
האדם, אחווה בין העמים, ופמיניזם.**

מנחה : פרופ' הרבה דליה מרקס

מגישה : רינת צפניה שוורץ

ת"ז : 032803231

תשרי התשע"ח

לעילוי נשמת סבתי דניס כהן ולכבודה של אמי מרים צפניה תבדל"ה

תוכן עניינים:

מבוא	עמוד 4-7
פרק ראשון : חג המימונה - במרוקו	עמוד 8-15
- חגיגת ליל המימונה בבית ובמרחב הציבורי כ "טקס מעבר"	
- ההכנות לחג	
- חגיגת ליל המימונה בבית וברחוב	
- היציאה לטבע ביום המימונה	
פרק שני : טעמי החג	עמוד 16-20
- הסברים איטמיוליים ולא איטמיולוגיים	
פרק שלישי : חגיגות המימונה בישראל – יוזמה שצמחה "מלמטה" ומגמות חברתיות	עמוד 21-28
פרק רביעי : הערכים והרעיונות האוניברסאליים שבמימונה	עמוד 29-49
- יחסי יהודים מוסלמים – במרוקו ובישראל – האתגר הישראלי וההזדמנות	
- המימונה כחג פמיניסטי	
- חידוש ומסורת	
סיכום דיון והצעה	עמוד 50-52
הצעה לטקס – "הבצק הראשון שאחר הפסח – הברכה הראשונה של השנה"	עמוד 53-56
הצעה ללימוד	עמוד 57-59
- המימונה	
- "למדני את השיר הקדוש של הלחם"	
ביבליוגרפיה	עמוד 60-61
נספח 1 – טבלה	מצורף
נספח 2 – תמונות	מצורף

מבוא :

לפני שתיים עשרה שנים נסעתי אל סבתי דניז ובקשתי ממנה שתלמד אותי להכין עוגיות למימונה. "באמת?!" היא שאלה, "את רוצה לעשות מימונה?" ואז ישבנו אני היא והמטפלת שלה רינקו, והיא התחילה להסביר לי איך עושים מרציפן... לא הבינה מה אני לא מבינה, הסבירה איך עושים עוגיות קוקוס (היא כבר לא זכרה כמה פעמים אמרה לי לשים סוכר... אבל כמה שיותר סוכר יותר טוב..). ועוד ועוד. כך ביליתי יום שלם עם סבתא; דיברנו, צחקנו ואני למדתי עוד משהו מהקסם שבה...מ אז, אמנם אני לא חושבת שאגיע אי פעם לקרסוליה, אבל כבר תשע שנים שאני "עושה מימונה" וכך עושה משהו מהקסם של סבתא שלי. כבר כמה שנים שבזכות המימונה אני זוכה לזמן איכות עם אמא שלי – יושבות, מדברות מדינות עוגיות וחושבות על "בית". כל אחת והבית שלה. השנה לא אזכה לספר לסבתי בטלפון על המימונה שלי... השנה היא תביט בנו מלמעלה ותשמח שהקסם שלה ממשיך אצל הנכדות שלה. תרבונו ותסעדו - מימונה... הינה זה מגיע. (נכתב על ידי ב' 2015 כחלק מהזמנה שלי לחברים לחגיגת המימונה אצלי בבית)

ליל מוצאי שמיני של פסח, שלאחר סיום יום טוב שני של גלויות, היה ליל חג בקהילות ספרד בארץ ישראל, אולם בעוד שבקהילות אלה צוין צאת חג הפסח בכמה מנהגים שונים¹, הרי שבארצות צפון מערב אפריקה ובייחוד במרוקו, התגבשו מנהגי מוצאי פסח לפעילות טקסית רחבה, שכונתה מימונה ונתפסה כחג דתי בעל סט טקסים ומנהגים מיוחדים וייחודיים. במרוקו הייתה אבחנה ברורה בין מנהגי ליל המימונה ובין יומו. המנהגים בערב התנהלו בעיקר בספירה הפרטית וכללו: תפילה חגיגית, ברכת רב, שולחן חג עמוס בסמלים, פיוטים, קבלת אורחים, קשרי ידידות וחליפין חגיגי עם השכנים המוסלמים, קשרי שידוכים, אכילת הקמח הראשון שלאחר הפסח ועוד. מנהגי יום המימונה עצמו כללו היציאה לחיק הטבע למחרת, בספירה הציבורית. אלה נתפסו כפחותים בחשיבותם, אך אף הם כללו סמלים רבים: טבילה במים, ברכת האילנות, בילוי משפחתי בחיק הטבע. לחג המימונה אין בסיס הלכתי או דתי ברור, ולמרות זאת היא נחגגה באדיקות כמעט דתית ובהוד והדר.

אשר להקשר הקיומי המקורי של החג הזה, רב הנסתר על הגלוי. למעשה, עוד בהיותם בצפון אפריקה, תהו החוגגים על טיבו של חג זה. דווקא אי הבהירות לגבי מקורו של החג גרמה לכך שניתנו לו טעמים רבים. בדומה לחג השבועות, אשר אין לו ייחוד הלכתי (לעומת חגים אחרים) ועל כן נספחו לו מנהגים וטעמים רבים ומשמעויות שונות, כך גם המימונה היתה כר פורה ליצירתיות בכל דור ודור.

אשר למהות החג, ניתן לאפיינו במונחיו של ויקטור ון גנפ כ"טקס מעבר" משמחת חג הפסח לחיי היומיום. מצד אחד זהו חג "יהודי" פרטיקולרי שמאפיין בעיקר את יהודי מרוקו. מצד שני, תכניה של המימונה הם אוניברסליים, אשר על כן היא תוכל לכאורה להתקבל אצל הכול ללא קשר למקור המוצא. המימונה היא חג של פיוס ותקווה; אין בו זיכרון של מלחמה או אבל על אובדן,

¹ דוגמא בעניין מבאיה מרקס במאמרה על המימונה (כחלק מספרה אודות חודשי השנה העבריים על מנהגיהם השונים אשר עוד לא פורסם) מרקס מספרת עדות של סבה מורנו לוי איש ירושלים אודות מנהג אירוח והתארחות של שכנים מוסלמים אצל משפחות יהודיות - בערב פסח היו הולכות נשות המשפחה אל השכנות המוסלמיות ומוסרות להן בחגיגות את כל הלחם, הקמח והחמץ שבבית. במוצאי החג, היו באים השכנים המוסלמים ברוב עם ומביאים לבני המשפחה לחם טרי, עוגות מהבילות ועוגיות וסועדים ביחד אתם. לדוגמא נוספת הינה דווקא מקהילות אשכנז – "ליל הבלאגן" אשר היה נהוג אצל יהודי גרמניה - רומפלנאכט (בגרמנית: Rumpelnacht), הוא כינוי בפי חלק מיהודי אשכנז ללילה של מוצאי שביעי של פסח (או שמיני בחוץ לארץ). פירוש הביטוי בגרמנית הוא "ליל ההעברה", והוא מתייחס לאריזת כלי הפסח ואחסונם, ובמקביל - החזרת כלי החמץ הביתה לשימוש. הכינוי "רומפלנאכט" שפירושו "ליל הבלאגן" מבטא את סיום חג הפסח בניגוד ל"ליל הסדר" שהוא תחילת חג הפסח.

אין בו מיתוסים ופרקטיקות דתיות, זהו חג שמסמל פיוס בין הדתות, חג שאליו מוזמנים השכנים המוסלמים ויחד עם היהודים הם נושאים תפילות משותפות, חג של פיוס בין משפחות שבטים, לאומים. במימונה הוא חג של שמחה ותקווה לשנה החדשה (המימונה חלה בסוף של חג הפסח אשר חל בחודש ניסן שזהו החודש הראשון על פי לוח השנה העברי) - חג של שכנות טובה - הבתים פתוחים לרווחה לאירוח ומאור פנים, ללא הבדלי מעמדות, חג של משפחה וקהילה, חג של חגיגה צבעונית, טבע וציאה לטבע, ללא בשר (המאכלים המוגשים על שולחן המימונה אינם כוללים בשר), שהנשים בו לוקחות חלק מרכזי, שיש בו הזדמנות למפגש ושידוך וכו'. בהיותו בעל ערכים הומניסטיים, סולידריים, פמיניסטיים, משפחתיים ואקולוגיים החג יכול היה להיות מודל חינוכי ערכי וייחודי ל"חג" לצד מודלים נוספים של חגים (המייחדים אירועים היסטוריים / דתיים / זיכרון וכו').

העלייה הגדולה מצפון אפריקה לישראל הביאה איתה את החג הייחודי לארץ. בשנים הראשונות היה נראה כי בעקבות מדיניות "כור ההיתוך" אשר עודדה את המהגרים להשיל מעצמם כל מאפיין תרבותי ייחודי, המימונה נחגגה בצנעה יתרה, בספירה הפרטית/משפחתית, ולעיתים אף מתוך בושה או הסתרה. היו אלה שאול בן שמחון² ושותפיו, אשר זיהו את ערכיו של החג כמשמעותיים מעבר לפרטיקולריות העדתית, ושאפו להביא למדינת ישראל בשורה חדשה מהתרבות המרוקאית - את החג של החגים, של הגלויות, של העולים, של הברכה, הידידות, האחוה והתקווה.

בספרון שהוציאה "ברית יוצאי מרוקו בישראל" בשנות השבעים, ביטא חנניה דהן³ את השאיפה הזו

אחת ממטרותיה המוצהרות של ברית יוצאי מרוקו בישראל היא לפעול לשילובם של יוצאי מרוקו בחברה הישראלית, אחת הדרכים היא: הפצת המורשה הרוחנית והתרבותית של העדה המרוקאית, ושילובה בתרבות העם. למורשתנו יש הוד ויופי יהודי מקוריים, יש לטפח ולעשותה לנחלת כלל עם ישראל, כהמשך לתרבות עמנו הקדומה, וכחלק אשר יתמזג עם התרבות המתחדשת היום בארצנו.⁴

שאיפה זו שמביע חנניה דהן להפצת המורשת הרוחנית והתרבותית של העדה המרוקאית, ושילובה בתרבות העם, משתלבת עם מטרותיו של שאול בן שמחון אשר החליט עם חבריו באמצע שנות השישים (1966) לחדש את המימונה בספירה הציבורית. מהרגע בו החל בן שמחון לחדש את חגיגות המימונה בישראל תוך העברת מרכז הכובד של החג מן הספירה הפרטית לספירה הציבורית חל שינוי בקרב התפיסה העצמית של העולים ממרוקו שהציגו את חגם הייחודי והפכו מאורחים למארחים, כלומר חגיגת החג המיוחדת נפחה בהם תחושת שליחות וגאווה.

במרוצת השנים, ומטעמים שונים ובעיקר בעקבות הפוליטיזציה (שתידון להלן) סביב אופי חגיגות המימונה בישראל, השאיפות להפצת המורשת הרוחנית התרבותית של העדה המרוקאית נתקלו

² שאול בן שמחון (1929 - 12 ביולי 2017) היה איש ציבור ופעיל חברתי. זוכה באות "יקיר ישראל יפה" ונבחר כיקיר העיר אשדוד. בן שמחון היה מזכיר מועצת הפועלים הראשון של אשדוד, חבר הוועדה המרכזת של ההסתדרות במשך כ-30 שנה ברציפות, כיהן כיו"ר ברית יוצאי מרוקו, ויו"ר הארגון העולמי של יוצאי צפון אפריקה.

³ חנניה דהן סופר ומשורר ביבליוגרף לשירת יהדות מרוקו וחוקר פולקלור. יליד העיר סלה שבמרוקו - 1948 עלה לארץ דרך מנהל העולים במרסיי שבצרפת. הקים ביפו את בית הכנסת הראשון לעולי צפון אפריקה ביפו. היה מנהל הקליטה והעליה במפלגת מפא"י. הקים עם אשר חסין את "התאחדות יוצאי מרוקו וצפון אפריקה בישראל", הקים בקול ישראל את ערוץ החדשות לדוברי ערבית מוגרבית. היה מזכיר מפלגת העבודה בבת-ים (מפא"י) במשך עשרים שנה. כתב ספרים רבים אודות יהדות מרוקו.

⁴ חנניה דהן, "מימונה", ברית יוצאי מרוקו בישראל, הוועדה למורשה ולתרבות, 1978.

בהתנגדות מפנים ומחוץ. בראש טענותיהם של המתנגדים עמדה ההבנה כי המימונה הפכה מחג בעל אופי משפחתי, אינטימי, ושכונתי של מחוות קירבה, ידידות, פיוס ואיחוי, לחג המוני ורועש, גרגרני אשר במרכזו עומדים ה"מופלטה" והמאכליים המתוקים, אליו הוזמנו פוליטיקאים ושבאמצעותו עושים הון פוליטי. ה"תסעוד" המקורי, שעניינו ברכה לאושר והצלחה, הפך ל"תסעוד" - הזמנה לאוכל, ולעיתים גם אמצעי להלעגה על העדה המרוקאית ו"תרומתה" לתרבות. האופן שבו ציינו את המימונה הוביל במהלך השנים למחלוקות רבות פנים עדתיות ואף גרם לפיצול תנועות פנים עדתיות, שכל אחת מהן טוענת לייצוג העדה המרוקאית. קולות רבים יצאו כנגד החגיגות בעלות האופי הפומבי – קולם של הרבנים אשר התנגד לאופיים הלא צנוע של החגיגות, קולות נגד אחרים אשר טענו כי אופי החגיגות אינו תואם למורשת המרוקאית, אינטלקטואלים מתוך העדה אשר הביעו התנגדות, והציבור אשר מאס בכך שעושים על גבו הון פוליטי.

מאידך גיסא, דווקא אופייה הפומבי, ההמוני והפוליטי של המימונה חשף והוביל כמה מגמות חברתיות חשובות. ראשית, כבר בסוף שנות השישים, צמרת המדינה הבינה כי לא ניתן להתעלם מהציבור הרחב באירועי המימונה וזיהו את הכוח האלקטוריאלי הטמון בו. את מה שניסו הפגנות "הפנתרים השחורים" לעשות באמצעי מחאה, עשתה המימונה עם "מהפכה של השמחה"⁵. במקביל, נהירת ההמון מכל חלקי הארץ למימונות אשר נערכו בעיירות הפיתוח סייעו לטשטש את הגבולות בין מרכז לפריפריה לפחות ליום אחד, ואפשרו למרוקאים להפוך לרגע לבעלי הבית המארחים את האשכנזים. שלישית, חגיגות המימונה סייעו למרוקאים למצב עצמם כקולטי העליות הבאות, ועל פי מטרותיהם של מארגני חגיגות המימונה ניכר כי הם רצו לראות עצמם כראשי הפלורליזם התרבותי, ומתקני העוולות בנוגע לייחס החברה המקבלת למהגרים ועולים חדשים. רביעית, המימונה הפכה ללא ספק לאחד הגורמים להתעוררות האתנית ותחושת גאווה בקרב מרוקאים, ובמקביל הנכונות הרבה יותר של החברה הישראלית לקבל פלורליזם תרבותי.

אנחנו ניצבים היום בדור שלישי לעלייה ההמונית מצפון אפריקה, וזהו הישג מיוחד וגדול שחג המימונה מוצג כבר בלוח השנה הישראלי (חוקר התנ"ך הפרופ' חיים גבריהו שיבח את סם בן שטרית על כך וטען כי אין לדבר זה תקדים בהיסטוריה של עם ישראל - חג הפורים הונהג כחג לאומי רק לאחר 150 שנה של ויכוחים, וחג החנוכה לאחר 200 שנה). השאלה שנשאלה בסוף שנות השישים עולה עתה ביתר שאת – האם היתה רוצה העדה המרוקאית לשמור על המימונה כחג הייחודי לעדה המרוקאית אשר מעשירה את התרבות ו"מארחת" את העדות השונות, או שהיתה רוצה להמשיך עם הקו של בן שמחון אשר שאף להפוך את המימונה לנכס תרבותי ישראלי בעל ערכים אוניברסליים של שמחה, אמונה, תקווה, קיבוץ גלויות, שלום ועוד, ללא דגש על עדתיות. בשנים האחרונות, לאחר יותר מעשור שבו היה נראה כי השטח "הותש" מהמאבקים אודות אופייה של המימונה, בשנים האחרונות ישנה שוב התעוררות של יחידים וקבוצות לתת אופי חדש למימונה – רבים חוגגים בבתים ומזמינים חברים וחברות מכל העדות, מועדונים עורכים "ערבי מימונה" עם מוזיקה ייחודית והרבה "דבש" ושמחה, אף הקיבוצים מתעוררים ועורכים לילות

⁵ "מהפכה של שמחה" שם השיר המצליח אשר כתב דורון מדלי ושרים ליאור נרקיס ועומר אדם, זכה נכון להיום ל כמעט 28 מיליון צפיות וכן הפך לשיר המזרחי הראשון שחדר רשמית לציבור החרדי והפך למושמע באירועים. "מהפכה של שמחה" הפך לביטוי שגור במאבק המזרחי בישראל – בזמר הים תיכוני וכן בעמודי פייסבוק רבים של פעילים חברתיים מזרחיים כמו אופיר טובות ו"תור הזהב"

מימונה קהילתיות, מתנ"סים, מוסדות חינוך, ואפילו התנועה הרפורמית החלה לאמץ חג זה על ערכיו לתוכה.

בעבודה זאת: אבחן את חג המימונה על טעמיו השונים כפי שמובאים במחקר, בסיפורים ועדויות אישיות. אנסה לבדוק על מה מעיד ריבוי המקורות. בהמשך אתמקד בכל אחד מהרעיונות ההומניים אוניברסליים של החג – המימונה כטקס מעבר, המימונה כחג פיוס בין לאומים - יחסי יהודים מוסלמים – האתגר הישראלי וההזדמנות, המימונה כמייצגת ערכים של חידוש ומסורת, המימונה כחג של אמונה ואנסה לעמוד על האלמנטים המיסטיים שלה. בנוסף אבחן את הפוטנציאל של המימונה כחג פמיניסטי, במרוקו בעבר ובישראל היום. אבחן שאלות מגדריות שקשורות במימונה. אבחן את התהליך שעבר חג המימונה עם עלייתו לישראל, על ההיבטים המשפחתיים והכללי- חברתיים שלו, כמו גם על הצדדים הפוליטיים של חלק מן החגיגות. ארצה לבחון את האפשרות לשלב את ערכי המימונה שצוינו כאן בתנועה הרפורמית ולהעלות אפשרות חדשה לחגיגת מימונה מאגדת, חג כלל ישראלי משפחתי, חוצה לאומים שבמרכזו הברכות וטקס הבצק הראשון.

כמי שרואה עצמה כמכילה ריבוי זהויות – מרוקאית וגרוזינית, אורתודוקסית ורפורמית, עירונית וקיבוצנית, פרטית וקהילתית, אישה, אמא ובת – אני מבקשת להציע הצעה לחגיגת מימונה אשר עושה שימוש בממדים המסורתיים שאותם הביאו יוצאי מרוקו מקהילותיהם מחד גיסא, ומאידך מבקשת לשמור על הערכים האוניברסליים של שמחה, אמונה, אהבת האדם באשר הוא אדם, שלום ואחוזה בין העמים ופמיניזם. אני מבקשת להציע טקס ולימוד לערב המימונה – בספירה הפרטית והקהילתית.

פרק ראשון: חג המימונה - במרוקו:

ליל מוצאי שמיני של פסח⁶, שלאחר סיום יום טוב שני של גלויות, היה לילה אפוף חגיגות בקהילות ספרד בארץ ישראל, סוריה, מצרים, סאלוניקי שביוון, עיראק, כורדיסטאן, פרס, אפגניסטאן ובוכרה. ביום המחרת נהגו בחלק מן הקהילות לבלות בחיק הטבע. בארצות צפון מערב אפריקה (אל מגרב), ובייחוד במרוקו, התגבשו מנהגי מוצאי פסח לפעילות טקסית רחבה, שכונתה "מימונה".

רחל שרעבי בספרה "חג המימונה: מהפריפריה אל המרכז", מתארת כיצד בצפון אפריקה, בעיקר במרוקו, כבר מזהרי היום השמיני של פסח הוחלפה אווירת סיום חג הפסח בתכונה לקראת המימונה, אשר נתפסה כחג דתי. שרעבי מתארת אבחנה ברורה בין מנהגי ליל המימונה, שהתנהלו בעיקר בספירה הפרטית, וכללו תפילה חגיגית, ברכת רב, שולחן חג עמוס בסמלים, פיוטים, קבלת אורחים, קשרי שידוכים ועוד, לבין מנהגי יום המימונה. ביום המימונה עצמו התנהלה עיקר הפעילות בספירה הציבורית וכללה יציאה לחיק הטבע למחרת, ובעיקר למקורות מים ופיקניק - מנהגים שנתפסו כפחותים בחשיבותם כיוון שמרכז הכובד של החג היה בערב בספירה הביתית.

ניתוח סמיוולוגי של המערכת הטקסית הרחבה של חג המימונה מלמד כי הוא היה משופע במרכיבים לימינאליים ובאקלקטיות טקסית, המאפיינים מצב של מעבר. בטקסים תפסה התבואה מקום מרכזי, שכן חג המימונה חל באביב, שהיא עונת קציר התבואה. בהיבט ההלכתי, החג חל בימי "ספירת העומר" המתחילים מלילו השני של חג הפסח ומסתיימים בחג השבועות, בו הקריבו את קורבן העומר משעורים. בסמלי חג המימונה ניתן ביטוי רחב גם לתפיסתו כראשיתה של שנה חדשה, שכן חודש ניסן כונה בתורה ראשון לחודשי השנה, וחג הפסח נחשב כ"ראש השנה" לתבואה, המקביל ל"ראשי שנה" אחרים. חגיגת המימונה יצרה מעבר טקסי משמחת החג לחיי היומיום, מהמגבלות של דיני החמץ לחיי שיגרה, ואפשרה את חידוש יחסי האינטראקציה עם הסביבה המוסלמית, שהתנתקו בשל ההקפדה הרבה על הלכות פסח. האפיון הלימינאלי של המימונה התבטא גם בהחזרת החמץ בכמה שלבים: בתחילת הערב הונחו חומרי גלם שלו על השולחן, בהמשכו אכלו את המופלטה, הדומה בצורתה למצה. אכילתה שימשה חוליית ביניים סימבולית, שכן באמצעותה נאכל חמץ שאינו נראה חמץ. מאוחר יותר התקיים טקס לישת הבצק של הלחם הראשון, שכונה בקהילות מסוימות בשם "מימונה".⁷

שרעבי מתארת את חג המימונה אשר נחוג באביב כטקס מעבר בעל שלבים ברורים ומובחנים אשר תפקידם להקל על המעבר שבין קדושת חג הפסח חזרה לחיי החול. להלן אבקש לבחון את המימונה לאור התיאוריה של טקסי מעבר.

חגיגת ליל המימונה בבית ובמרחב הציבורי "כטקס מעבר"

לטקס הגדרות מרובות ומבין כל ההגדרות האפשריות בחרתי בהגדרה הבאה⁸ - אירוע חברתי פומבי שמשתתפים בו שני אנשים או יותר והוא בעל משמעויות תרבותיות. טקסים אינם מקריים, אלא דרכים קבועות של התמודדות הקבוצה והפרט עם בעיות קיומיות.

⁶ יום טוב שני של גלויות הוא יממה נוספת שמצרפים מחוץ לארץ ישראל לכל אחד מן הימים הטובים מאז ימי חז"ל.
⁷ רחל שרעבי, "חג המימונה: מהפריפריה אל המרכז", רעננה, הקיבוץ המאוחד, 2009, עמ' 157.
⁸ הגדרה זו לקוחה מסיכומי לימוד שונים של ספרי "סוציולוגיה" - גוין גיי משוניס, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב 1999.

מאפייני הטקס :

1. ציון אירועים חשובים – קיומו של טקס מעיד על חשיבות האירוע.
2. חזרה ומחזוריות – יש טקסים שאדם עובר כמה פעמים בחייו ויש טקס שאדם עובר רק פעם אחת.
3. אירוע בעל כללים – לטקס יש מבנה ורצף פעולות מוגדר מראש.
4. ממונים על הטקס – הטקס מאורגן ע"י בעלי סטטוס רלוונטי.
5. סגנון ריגושי בטקס – הטקס משפיע על רגשותיהם של המשתתפים ויוצר אצלם הזדהות עם תכניו.
6. ביטויים להיבטים פיזיולוגיים של החיים – הטקס מעניק מענה לצרכים פיזיולוגיים של משתתפיו, כמו מתן כיבוד למוזמנים בחתונה.
7. פומביות – הטקס נערך בפני קהל.

לטקס יש כמה פונקציות :

1. העברת התרבות לדור הבא כחלק מתהליך החיברות. הטקסים הינם חלק בלתי נפרד בתהליך החברות והם מהווים אמצעי להעברת התרבות מדור לדור.
2. אמצעי לשמירה על הסדר החברתי.
3. מתן תוקף לסטטוסים ולתפקידים.

טקסי מעבר הם טקסים המבוצעים בעת מעבר של אדם משלב אחד למשנהו. הטקסים עצמם מממשים את המעבר. האנתרופולוג ארנולד ון גנפ אשר טבע את המושג "טקסי מעבר" משווה את רגע המעבר לעמידה על סף בית כאשר מבצע הטקס אינו נמצא ברגע ההתרחשות באף אחת מהרשויות ובו בזמן מצוי בשתייהן – גם פה וגם שם, ולא פה ולא שם. מטרת הטקס היא לסייע למי שמבצע אותו להתמודד עם רגע משברי זה ולהעביר אותו בבטחה לשלב הבא. המבנה הבסיסי של טקס מעבר הוא מעבר ממצב קיים ויציב <-- למצב של ניתוק <-- ואז חיבור מחודש <-- מצב חדש, יציב. עיקר התיאוריה של ון גנפ נסובה סביב טקסי חיים, שאותם חווה אדם באופן חד פעמי. אולם הוא התייחס גם לאירועי מעגל השנה :

תמיד ישנם סיפים חדשים שאותם יש לחצות, סיפי הקיץ והחורף, עונות השנה, החודש או הלילה, סיפי הלידה, ההתבגרות, הבגרות והזקנה, סיפי המוות.⁹

האנתרופולוג ויקטור טרנר בספרו "התהליך הטקסי : מבנה ואנטי מבנה", ממשיך את עבודתו של ון גנפ ומוסיף העמקה בין שלב הניתוק לחיבור מחדש - שלב הלימינלי. לפי תוספת זו התהליך נראה כך : ממצב יציב <-- למצב של ניתוק <-- קיום לימינאלי, לא יציב (בעל מאפיינים משלו) <-- למצב של חיבור מחודש <-- מצב חדש, יציב.

⁹ Arnold van Gennep, *The rites of passage*; translated by Monika B. Vizedom and Gabrielle L. Caffee; introd. by Solon T. Kimball, Chicago: University of Chicago Press, 1961 pages 189-190
תרגום - דר' דליה מרקס בספרה "בעת אישן ואעירה", ידיעות אחרונות 2010, עמ' 254. ציטוט זה אשר הביאה מרקס מהערות השוליים של ון גנפ עצמו מלמד על סטיה מסוימת שלו מהמהלך הרגיל שלו, שבו הוא מלמד שיש גם טקסי מעבר אחרים חוץ מטקסי מעבר חד פעמיים. מרקס החילה הבחנה זו על מנת לתת לתפילות הבוקר כוח של טקסי מעבר החוזרים על עצמם ושאינם חד פעמיים. ואני לוקחת ציטוט זה כדי לתת לחגים כמו המימונה כוח של טקס מעבר.

טרנר מראה כיצד השלב הסיפי (הלימינלי) מתאפיין בנוכחות בשני המצבים ההופכיים במקביל. טרנר מתאר את המצב הלימינלי כהתרחשות המפרקת את המבנים של החברה: במקרים רבים בטקסי המעבר, חל טשטוש של ההבדלים בין האנשים- העניים הופכים להיות החזקים, המלך הופך להיות החלש וכן הלאה. טרנר כותב:

דומה שיש כאן שני "דגמים" עיקריים ליחסי גומלין בין בני אדם. הדגם הראשון הוא מערכת מובנית רבת הבדלים ולעיתים קרובות היררכית של מיקומים פוליטיים- חוקיים- כלכליים אשר לרשותה סוגי אבחון רבים המבחינים בין בני אדם על פי מושגים של "יותר" או "פחות". הדגם החברתי השני, הצץ בבירור בתקופה הלימינלית הוא של *communitas*, קהילה בלתי מובנית או מובנית באופן בסיסי, נטולת דיפראנציאציה באופן יחסי, או אפילו אחווה של פרטים שווים בדרגתם.¹⁰

על פי עדויות וראיונות שנערכו עם אנשים, הפעילות הטקסית בערב המימונה התנהלה באווירה קדושה ועל פי סדר קבוע. דווקא הסדר הקבוע אפשר ערעור והרהור, הפרוטוקול הקבוע הוא זה שאפשר את "קומוניטס" עליו כותב טרנר.

הביקורים נערכו לפי סדר קבוע. תחילה ביקור לעריכת שידוך, אחר כך הליכה לכוהן לקבלת ברכת כוהנים, וממנו לרב או לקרוב משפחה מכובד, לקבלת ברכה. לכל מבקר ניתן עלה חסה טבול בדבש, או תמר ממולא בחמאה ודבש כסמל לשנה חדשה, או לביבות מחמץ. משם המשיכו לבקר קרובי משפחה ואחר כך חברים, כשהם מברכים זה את זה בברכה המסורתית: "תרבחו ותסעדו".¹¹

ון גנפ מתאר את המעבר של הזמן בטבע כרגע סיפי. ניתן לראות במימונה רגע סיפי שכזה - המימונה מתרחשת בלילה האחרון של פסח - זמן בטבע המציין את המעבר בין האביב לקיץ. עונה זו שבין פסח לשבועות חשובה לחקלאים והמעבר הינו "מעבר סיפי". למרות שהיהודים בצפון אפריקה היו ברובם סוחרים ובעלי מלאכה ולא עיבדו את האדמה, הם חגגו את החג הקשור לפיריון חקלאי, בשל תלותם בתוצרת של עובדי האדמה המוסלמים. למעשה ניתן לראות בכל ימות חג הפסח תקופה לימינלית, כשהטקס הפותח הוא ליל הסדר והטקס המסיים הוא המימונה, המחזיר את המצב לקדמותו. ההתייחסות של החוגגים למימונה הייתה מחד גיסא כהמשך של חג הפסח וכחלק אינטגרלי שלו, ומאידך, הייתה גם "יציאה" לעונות אחרות בשנה, והופיעו יסודות טקסיים המזוהים עם חגים אחרים כמו: פורים, ראש השנה, סוכות ושמחת תורה.

לתפישת התקופה שבין פסח לשבועות כתקופה לימינלית יש גם סימוכין במסורת היהודית - ראשית - בהיבט ההלכתי, המתקשר להבשלת הדגן; שנית - בהיבט הדתי - ספירת העומר חלה בתקופה הזו (ויקרא כ"ג, 15-16) ויש אף הרואים במימונה המשך לאותו טקס קציר העומר והבאת קורבן העומר בימי בית המקדש; שלישית - בהיבט הסמלי - רבים מיהודי צפון אפריקה התייחסו לחג המימונה גם כתחילתה של שנה חדשה, ולכך ניתן ביטוי נרחב בסמלי החג. ראיית הפסח כראש השנה אינה דבר חדש: בחודש ניסן נגאלו ישראל ולכן הוא הוכתר בתורה כראש חודשים וראשון לחודשי השנה. חג הפסח נתפס כ"ראש השנה לתבואה" (משנה ראש השנה, א', ב') כמו כן חלק נכבד ממסכת ראש השנה בתלמוד הבבלי מוקדש לשאלה האם חל ראש השנה בתשרי או בניסן. מנהגים רווחים כמו איחולים לשנה החדשה המזכירים לנו את ראש השנה,

¹⁰ ויקטור טרנר, התהליך הטקסי, 1967. ת' נעם רחמילביץ', רסלינג 2004. טרנר עמ' 89

¹¹ שרעבי, שם עמ' 60

והמנהג לחבוט בירק תוך איחולי שנה ירוקה ומבורכת המזכיר את חיבוטי הערבה בהושענא רבא. אלו הם רק חלק קטן מהמנהגים הסמליים המקשרים בין ראש השנה למימונה.

נראה כי חגיגת המימונה יצרה מעבר טקסי המאפשר חזרה נינוחה לחיי היומיום, מהמגבלות של דיני החמץ לחיי שיגרה, ואפשרה גם את חידוש יחסי האינטראקציה עם הסביבה (יהודית ומוסלמית), שנותקו זמנית בשל ההקפדה הרבה על הלכות פסח.

כאשר אנו בוחנים את המימונה, מעבר לראייתה כזמן לימינלי מתוך הזיקה הברורה שבין המימונה לעונות השנה ולראש השנה, השלבים שאותם מציין טרנר באים לידי ביטוי במימונה ביתר שאת בארבעה ממדים החלים בליל המימונה – מסורת הבתים הפתוחים, מציאת השידוכים, הבצק הראשון, וכן יחסי יהודים ערבים. ארבעתם מהווים חלקים חשובים בליל המימונה ובכולם מתרחש התהליך אות מכה טרנר "קומיונטס" (בהמשך דברי בפרק זה ארחיב על שני הממדים הראשונים שמניתי – מסורת הבתים הפתוחים ומציאת השידוכים ועל הממד השלישי והרביעי ארחיב מאוחר יותר בעבודה זו).

א. מסורת הדלת הפתוחה

הדוגמה הראשונה לעניין היא מסורת הדלת הפתוחה. קבלת אורחים מיוחדת עם קמח / כוס חלב, התזת חלב, הייתה מרכיב מרכזי בחגיגות ליל המימונה, לפי המסורת אין מארחים כל הערב, אלא גם מתארחים. הדלתות היו פתוחות לרווחה עד שעות הלילה המאוחרות, ואנשים היו משאירים את דלתם פתוחה ועוברים מבית לבית לביקור קצר, בלא שהיה צורך להזמין, כדי לקיים מצווה גדולה של לברך ולהתברך – העניינים בביתם של העשירים והעשירים בביתם של העניים ללא הבדל בין בית לבית – כולם מברכים וכולם מתברכים – והברכה של העניינים אינה פחותה מזו של העשיר. שוקד ודשן כותבים בספרם כי המימונה הייתה הזדמנות להפגין את אחדות הקהילה כולה.

בליל המימונה היו כל הגברים – צעירים וזקנים, עניים ועשירים – יוצאים מבית הכנסת בתהלכה חוגגת, כשהם נושאים בידיהם אלומות תבואה, מבקרים בכל בתי הקהילה היהודית ומברכים את דייריהם בשנת ברכה. בפתח כל בית כיבדו הנשים את משתתפי התהלכה בחלב, יין, חמאה, דבש ואגוזים. וכך, פעם בשנה לפחות, היו כולם אורחים של כולם. היה זה ביטוי סמלי לשוויון הבסיסי ולאחריות המשותפת של כל יהודי המקום.¹²

מנהג הדלת הפתוחה נתן הזדמנות גם לאנשים השרויים ביניהם בסכסוך, שאפילו ביום כיפור התקשו להשלים ביניהם, לחזור למסלול של יחסים תקינים ביניהם. נראה כי מנהג זה של הדלת הפתוחה אשר כפה על כולם שוויון לערב שלם הוא אותו השלב שאותו מכנה ויקטור טרנר "קומיוניטס" – העניינים מבקרים בביתם של העשירים והעשירים בביתם של העניים – דגם לקהילה בלתי מובנית או מובנית באופן בסיסי, נטולת דיפראנציאציה באופן יחסי, או אפילו אחווה של פרטים שווים בדרגתם. כמובן שביום-יום המצב בקהילה שונה, משום שהמעמדות הם מצב נתון. אולם בתוך הזמן הלימינלי, מתרחש תהליך שבמהלכו ההבדלים נמחקים. כולם הופכים להיות שווים, אחידים, נעלמים ההבדלים. חשוב לציין כי בעת הגירתו של החג לישראל ניסו לחדש את המרכיב הזה (ועל כך אפרט בהמשך).

¹² משה שוקד ושלמה דשן, דור התמורה: שינוי והמשכיות בעולמם של יוצאי צפון אפריקה, ירושלים, יד יצחק בן-צבי, תשנ"ט – 1999, עמ' 28 – 29.

ב. מציאת שידוכים

הדוגמה השנייה היא היציאה של צעירים וצעירות לרחובות בליל המימונה לשם מציאת שידוכים, בדומה לחגיגות הקדומות בט"ו באב שמתארת המשנה עליהם אנו יודעים מעט מאוד. "אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבוש את מי שאין לה... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בפרקים. ומה היו אומרות: בחור, שא לא עניף וראה, מה אתה בורר לך... " (משנה, תענית, ד', ח'). דברים אלו של רבן שמעון בן גמליאל מאפשרים לנו לדמיין לילה אחד, שבו מורשות הנערות ומורשים הנערים לפרוץ את הגבולות – גבולות השבת, גבולות הצניעות, גבולות המשפחה. לילה אחד נערות בשמלות לבנות – לא שלהן – מעין תחפושת, מחוללות, מפלרטטות, בוחרות ונבחרות על ידי גברים מבלי שידעו מי הן ומה מעמדן הסוציו-אקונומי. בליל המימונה במרוקו ניתן דגש לביקורים שמטרתם ליצור או לחזק קשרי שידוכין בין משפחות. מדברי מרואיינים ניתן ללמוד כי כיוון שבימי ספירת העומר אסור להתחתן, המימונה הייתה זמן ביניים מתאים ליצירת קשרי שידוכין ואירוסין.

בליל המימונה ניתן לבחורים ולבחורות חופש נרחב להיכרויות והזדמנות למפגש, שלא על בסיס נוהגי הצניעות והשידוכין המסורתיים. לאחר סעודת המימונה יצאו הרווקים והרווקות לרחובות בחבורות, ובילו את הלילה בשירה ובריקודים. בדרך זו הממסד החברתי מעניק, כחלק ממנגנוני הפיקוח החברתי שלו, לגיטימציה זמנית להפרת הכללים הרגילים; הבחורים והבחורות לבשו בגדים לבנים, המזכירים, שוב, את ט"ו באב: הבחורות התלבשו, התחפשו, בבגדי כלולות או בכפתן לבן (אל עזמי) שלבשו המוסלמיות, והבחורים היו לבושים מחופשים בבגדי מוסלמים – גלביה לבנה ותרבוש אדום. המרואיינים ציינו, כי ליל המימונה היה כעין ליל שימורים והחגיגה נמשכה כמעט כל הלילה.¹³

גם כאן אנו רואים את אותה הדינמיקה שעליה כותב טרנר – הגבולות מטשטשים ללילה אחד – גברים ונשים היו / חשו חופשיים, הנשים שבדרך כלל היו מוגבלות בתנועתן בספרה הציבורית חוו בלילה הזה מידה של חופש, גם הגברים וגם הנשים לבושים בבגדים אחרים, כמעין תחפושת, הנורמות נמתחות. אך כל זה על מנת למצוא איזשהו שידוך שיחזיר את הצעירים והצעירות המשתתפים למקום הנורמטיבי בחברה – בעל ואישה, ויצירת משפחה בקהילה היהודית.

מדברים אלו ניכר כי תאורה של שרעבי אשר הבאתי בתחילת הפרק, המזהה את הזמן של החג כזמן לימינאלי, ואת מרכיבי החג הקבועים כ"טקס מעבר" הולם את מושגי "טקס המעבר" של טרנר.

מעדויות בעל-פה אנו יודעים כי דפוסי חג המימונה כפי שהתגבשו בצפון אפריקה ומשמעויותיהם הסימבוליות היו שונים בארצות שונות והיו הבדלים גם בין קהילות באותה ארץ. חנינה דהן כותב בחוברת הרשמית שהוצאה מטעם ברית יוצאי מרוקו בישראל:

תהי הסיבה אשר תהיה, המנהג השתרש עמוק במסורת של יהודי מרוקו, אולי גם בגין צירופו לחג פסח עצמו". באשר כל הסמלים המאפיינים אותו יש בהם התייחסות מסוימת לפסח: השיבולים הירוקות (אביב- העומר), היציאה לים (זכר לקריעת ים סוף), מימונה (אולי שיבוש המילה "אמונה" האמונה להגאל בפסח כדברי חז"ל). בכל קהילות מרוקו לחג במתכונתו הידועה היה

¹³ שוקד ודשן, שם

צביון דתי – מסורתי: תפילת ערבית חגיגית, ביקור אצל הרב וקבלת ברכתו להצלחה, עריכת שולחן וקריאת ההלל וכו'.¹⁴

כיוון שהמימונה לא מופיעה בספרי ההלכה הרגילים, החוקרים והפרשנים נסמכים אך ורק על אסמכתאות עקיפות – מסורות שבעל-פה, התבוננות במנהגי החג, וניתוח לשוני של שם החג.

נסכם ונאמר:

על אף שבכל מקום נחגגה המימונה באופן שונה, והמנהגים הם רבים, ניתן להבחין בשלושה מאפיינים משותפים העולים מרוב העדויות, והם: ההכנות לחג, ערב החג המתקיים בספרה הפרטית, היינו – בבית, ובוקר החג הנחוג בספירה הציבורית, היינו – בפארקים / ליד מקורות מים וכו'.

אמנם קשה מאד להקיף את כל המגוון הרחב של מנהגי החג בקהילות השונות, אך בכוונתי לערוך סקירה ניסיונית של הפעולות הטקסיות בהתבסס על ספרות מחקרית ועל עדויות שבעל פה.

1. ההכנות לחג

ההכנות ל"מימונה" אשר נחשבה כאמור, על פי רוב חג בפני עצמו, החלו עוד בצהרי היום השמיני של פסח, לאחר תפילת מנחה. רחל שרעבי במאמרה מביאה עדויות לשני ממדים עיקריים בהכנות אלו – ראשית - ההתכווננות הדתית, ושנית - הקשרים עם הקהילה המוסלמית.

מהבחינה דתית הגברים יצאו לכרמים, לפרדסים ולגנים שמחוץ לשכונת היהודים, כדי לברך את ברכת האילנות ולבקש שנה פורייה. לאחר מכן היו מתכנסים בבית הרב, ומשם יצאו בתהלוכה לתפילת ערבית בבית הכנסת, שם נישא הרב על כפיים.

בקהילות מרוקו נשאה תפילת ערבית בליל המימונה אופי חגיגי, עם לחנים מיוחדים, מזמורי תהילים ופיוטים. לעתים נוספו שתיית עראק (מאחייא - באזור תאפילאלית שבמרוקו) וריקודים (בוואזאן שבצפון מרוקו). לאחר מכן בירך המתפלל את חברו וכל אדם שפגש בברכת "תרבח ותסעד" (תרוויח ותצליח) ולרבים: "תרבחו ותסעדו". בקהילות מראקש ומכנאס ובקהילות נוספות נהגו ללוות את הרב (או את ראש הקהילה או החזן) לביתו, וגם לשאת אותו על כתפיים מבית הכנסת לביתו, כמו חתן, בשירה ובריקודים. הרב היה דורש לקהל בביתו דברי מוסר ויראה ובירך כל אחד שניגש אליו בברכת כוהנים. בפאס, שבצפון מרוקו, היה הרב מעביר על מצח המתברך פול ירוק טבול בחלב (מרואיינים ציינו כי לא אכלו קטניות יבשות, אלא רק ירוקות, כסמל לרעננות ולהתחדשות). אשת הרב הגישה לאורח עלה חסה טבול בדבש, לברכת שנה טובה, מתוקה ושופעת כלכלית. במכנאס היה הרב נוטל עלה חסה, טובל אותו בדבש או בחלב, כורך את העלה על תמר ומושיט למתברך. לילד, היה שם במקום תמר מטבע של גרוש, אותו השחילו האימהות בחוט וענדו על צוואר הילד כסגולה נגד עין הרע.¹⁵

ניכר כי תפילת הערבית והביקור בבית הרב נסחו אופי מיוחד של התכווננות ומתח לקראת האביב והשנת התבואה החדשה. אחד המתחים שעמד לנגד עיניהם של היהודים היה חידוש קשרי הידידות והמסחר עם שכניהם הערביים אשר לאורך חג הפסח כמעט ולא היו בקשר. מבחינת הקשרים עם השכנים המוסלמים מספרות העדויות על כך שהמוסלמים אשר חיו בשכונות, בידידות ובקשרי עבודה עם היהודים הביאו במועד זה לידידיהם היהודים "מתנה" – מוצרי חלב,

¹⁴ חנניה דהן, שם
¹⁵ שרעבי, שם, עמוד 42

פירות, דבש, שיבולים, דגים, פולים, חסה, לחם, שמרים וכו'. כל מה שהיהודים נזקקו לו כדי לחגוג, ולא יכלו להחזיק בביתם במהלך חג הפסח.

2. חגיגת ליל המימונה בבית וברחוב

כפי שכתבתי לעיל נראה בברור כי חגיגות ליל המימונה הן "טקס מעבר" - הפעילות הטקסית בהמשך הערב התנהלה במרוקו בעיקר בספירה הפרטית ובאווירה של קדושה. התערבבו בה אלמנטים טקסיים מחגים אחרים, ודרכה השתקף המבנה החברתי. הגברים והילדים שרו פיוטים, ובהם שירי גאולה וגעגועים לארץ ישראל. כמו כן קראו פרקי אבות ופסוקים מספר משלי, כשהאב מסביר לבני משפחתו את תוכנם: אריכות ימים, ברכת ה' ואמונה בו. מרכיב מרכזי בחגיגות ליל המימונה היה קבלת אורחים מיוחדת עם קמח/ כוס חלב/ התזת חלב, אך לפי המסורת אין מארחים כל הערב, אלא גם מתארחים. דלתות הבתים היו פתוחות לרווחה עד שעות הלילה המאוחרות, ואנשים עברו מבית לבית לביקור קצר, בלא שהוזמנו, כדי לקיים מצווה גדולה של לברך ולהתברך.

היסוד המרכזי והבולט ביותר בליל המימונה הוא "שולחן המימונה" הערוך בקפידה לאורחים רבים. על כל שולחן בערב המימונה ערוכים, בהבדלים קלים בין קהילה לקהילה ובין משפחה למשפחה, אותם סוגי מזון אשר הוכן על ידי נשות המשפחה לאורך חג הפסח (כך שהוא כשר לפסח וללא חשש חמץ). השולחן מלא בכל טוב - דברי מתיקה, חלב ומוצרי חלב, קמח לבן, בצק שמרים, שמן זית, דבש, סוכר ושיבולי חיטה ושעורה, ולצדם מגוון עשיר של קישוטים: צמחים ירוקים וריחניים ופרחים. כל המאכלים וכן הקישוטים הם סמלים לשפע ולברכה. נוסף על אלה לרוב מציגים על השולחן דג חי בתוך קערת מים, חמישה תרמילי פול ירוק או חמש טביעות אצבעות בעיסת בצק, צמידי זהב בתוך קערת בצק - כל אלה מעידים בנוכחותם החזותית על סמליותם, ומכוונים ליסוד מרכזי באמונה העממית בארצות רבות: המזל הטוב, שיביא שפע ואושר. הברכה הנאמרת בערבית לכל אורח המוזמן להתפעל מן השולחן היא "תרבחו ותסעדו" (תצליחו ושיתמזל מזלכם). כחלק מליל המימונה היה נהוג בבתי רבים ממד "הבצק הראשון" עליו אפרט בהמשך.

3. היציאה לטבע ביום המימונה

בעוד שליל המימונה התנהל בעיקר בספירה הביתית, יום המימונה עצמו, שהיה יום חופש נוסף מהעבודה – אסרו חג¹⁶, התקיים, כפי שצוין לעיל, בספירה הציבורית. במרוקו בילו המשפחות והאורחים בחיק הטבע, בקהילות רבות נהגו לטבול ביום זה כדי להיטהר, וכן "להשליך" את העצלות למים. מנהג זה מזכיר את מנהג ה "תשליך" שנוהגים בקהילות ישראל בראש השנה, כדי להיטהר מעוונות.

מעדויות מרואיינים וממקורות אחרים מסתבר כי בערי החוף של מרוקו, לאראש ורבאט, הלכו אחר תפילת שחרית לגנים ובירכו את ברכת האילנות. לאחר מכן נהגו ברוב ערי החוף לרחוץ בים. ברבאט האמינו גם שהטבילה היא סגולה לסיכויי בחורה להינשא. כמו כן נהגו לעבור ברגל במים רדודים, ליזכר נס קריעת ים סוף. לאחר מכן בילו כל היום בפארק או בחורשה הקרובה, אכלו

¹⁶ היום שלאחר היום האחרון של שלושת הרגלים: פסח, שבועות וסוכות. המנהג מובא ברמ"א (תכט), שנוהגים להרבות באכילה ושתייה קצת ביום זה. והערוך השולחן (ס"ק ה) מבאר שכיון ששלמי החג שהובאו ביום האחרון של החג, זמן אכילתם מסתיים רק בסוף היום שאחר החג, יוצא שהיו הרבה קרבנות שהיו אוכלים אותם ביום שאחרי החג, והעניין הוא להמשיך את שמחת החג, מתוך קדושת הקרבנות גם ביום שאחרי.

מצידה שהביאו אתם, שכללה פירות ובשר מבושל. כמו במקומות אחרים במרוקו, הם לא נהגו לצלות במקום בשר על האש. באזור דאדס נהגו להוציא ביום המימונה את ספרי התורה שבבית הכנסת ולרקוד אתם, בדומה לחג שמחת תורה. עשירי הקהילה פיזרו אגוזים, שקדים, תמרים ותאנים - אותם הזדרזו הילדים לאסוף בשמחה. לאחר מכן יצאו לטבול ולערוך פיקניק. מלבד הירק, שסימל את האביב ואת התחדשות הטבע, היו גם המים אלמנט סימבולי חשוב בדפוסי יום המימונה. הם הזכירו את נס בקיעת ים סוף ביציאת מצרים ואת קריאת "שירת הים" בשביעי של פסח. השימוש במים ביום המימונה מזכיר גם את טקס שאיבת המים וניסוחם על המזבח בסוכות, שכן בו נידון העולם על המים והתבואה, התלויה בגשמים.¹⁷

שלושת מאפיינים אלו, ההכנות לחג, חגיגת ליל המימונה בבית והיציאה לטבע ביום המימונה - על סמליהם הטקסיים הייחודיים, אשר הופיעו בכל פזורות צפון אפריקה, על אף השוני והגיוון של כל אזור ואזור, מחדדים את התחושה כי חג המימונה במועדו המיוחד, והאופן בו הוא נחוג, מבקש לתת מענה לחוגגים אותו - ברמה האישית והקהילתית.

לסיכום: חג המימונה נחגג במוצאי חג הפסח וביום שאחריו. ערב החג נחגג בספירה הפרטית באווירת קודש טקסית, וכלל ביקורי משפחות האחת אצל השנייה וכן ביקורי משפחות של השכנים המוסלמים עם עלים ירוקים, קמח, שמרים וכל מה שדרוש להכנת מאכלי המימונה, ועוד מנהגים שחלקם אפשט בהמשך העבודה וחלק לא ניתן לפרט במסגרת עבודה זו.

יום החג נחגג בספירה הציבורית, בגנים ובחורשות, וכלל אלמנטים של מים שקושרים אותו לחגים נוספים כמו ראש השנה, שמחת בית השואבה ולבקיעת ים סוף.

ניתן לומר כי האופן בו נערכו ההכנות לחג, המנהגים השונים הקשורים בערב החג וביום שלמחרת, פורסים בפנינו חג מיוחד אשר שאב לתוכו מסורות ממסורות שונות ומאפייני טקסיות מיוחדים אשר נראה כי מטרתם להקל על המעבר העונתי ואשר קשורים בזיקה מיוחדת לראש השנה ולתחושות החרדה, האי וודאות והתקווה שמביאה אתה שנה חדשה.

¹⁷ שרעבי, שם עמוד 65

פרק שני: טעמי החג

כאמור, לחג המימונה אין בסיס הלכתי או דתי מפורש, ולמרות זאת בעיני יהודי מרוקו הוא עומד בשורה אחת עם החגים המקודשים ביותר. רב הנסתר על הנגלה בקשר לראשיתו של החג הזה, ולא ברור מתי החלו יהודי מרוקו לחוג אותו. השם "מימונה" מופיע לראשונה בראשית המאה השמונה עשרה מפיו של ר' אברהם חלפון¹⁸ שפעל דווקא בלוב. אולם דומה שמנהגי המימונה עתיקים בהרבה מאזכור זה, וקיימות גרסאות שונות למשמעות האטימולוגית של שם החג ולמקורו.

שאל בן שמחון, מחדש המימונה בישראל, ביקש להנחיל את המימונה לכל בית ישראל ולהפכו לאירוע מרכזי בחיי האומה כולה. וכך כתב:

יום המימונה יהיה חג שיכיל הרבה מהטוב, היפה והנאה, חג של רעות והכנסת אורחים. חג של ברכות ובניית הטבע, הנוף וראשית האביב. מיסודו היה בו הרבה מהאחוה בין יהודים וערבים שהפגינו את יחסי הידידות והשכנות... הבה ניתן יד להפצת החג והפיכתו ליום בו נזכור את תלבושותינו המיוחדות, הרגלינו ואורח חיינו המיוחד, ולא כזיכרונות בלבד, אלא כדרך לקראת עתיד הבנוי על יסודות של עבר מוצק. יהא זה יום של מפגש אחים ורעים. של שמחה עליזות ועליצות. של מאכל ומשתה, של תחרויות מסורתיות, של יצירת הוואי עממי ושמירה על הפולקלור....¹⁹

מכאן שכוונתו של בן שמחון בחידוש המימונה בישראל היתה בעלת שני פנים – הפן האחד היה לשמח ולעודד את העולים ממרוקו ולגרום להם לשוב ולהיות גאים במורשתם, בזיכרונות ובפולקלור הייחודי שלהם ושחג זה יהיה מעיין שופר של התרבות המרוקאית המיוחדת והייחודית. והפן השני הוא להפוך את החג הזה לישראלי ולהוציא אותו מההקשר הפרטיקולרי המרוקאי.

פרופ' אהרון ממון מן האוניברסיטה העברית סוקר את הטעמים השונים לחג המימונה, וכותב כך:

חג המימונה פרץ זה מכבר מרשותם של יוצאי צפון אפריקה, והוא הולך ונעשה במידה רבה נחלת הכלל בארץ ובתפוצות. מלומדים רבים ניסו לעמוד על מהותו ולהסביר את משמעותו. ולא בכדי: ככל שמתרחב מעגל החוגגים של חג זה, ביניהם אנשים שמעולם לא שמעו עליו קודם לכן, כן נוצר הצורך להצדיק את קיומו ולהסביר את רקע צמיחתו. למעשה, גם החוגגים המקוריים, עוד בהיותם בצפון אפריקה, תהו על טיבו של חג זה ואף נתנו בו טעמים רבים. אפשר לראות בריבוי הטעמים חוסר רציפות בשלשלת המסירה או העדר מסורת בכלל או דווקא מסורת שאינה מגובשת, כמו חג השבועות, אשר אינם מגובשים בהלכות ברורות והינם כר נהדר ליצירתיות בכל דור ודור, כל קהילה חגגה אחרת בסגנון משלה ובהדגשים שונים. חוסר הגיבוש עשוי לרמוז, שגילו של החג צעיר יחסית, ועל כן אין מסורת, אך אפשר שהיותו חג עממי ובלתי מחייב מבחינה הלכתית או לאומית הוא שגרם להעדר גיבוש ולנתק בשרשרת המסירה.²⁰

כיוון שאין תיעוד של החג במקורות ה"רשמיים" – כמו השולחן ערוך וספרי ההלכה הקודמים לו, החוקרים נתלים איפה על אסמכתאות עקיפות – מסורות שבעל פה, התבוננות במנהגי החג,

¹⁸ ר' אברהם חלפון ("האבר"ך"; 1735, ליוורנו איטליה - 1819, צפת) היה פרשן מקרא ותלמוד, משורר, כרוניקאי ומנהיג קהילת יהודי טריפולי בסוף המאה ה-18. הרב חלפון היה משורר וכותב פורה. עניין רב הוא מצא בכתיבת קורותיה של קהילת יהודי טריפולי וקורות מנהיגיה בדורות שקדמו לו, וכתביו מהווים מקורות היסטוריים חשובים אודות הקהילה. ספרו "סדר הדורות" עוסק בהיסטוריה של יהדות טריפולי.

¹⁹ חנניה דהן, מימונה, ברית יוצאי מרוקו בישראל, הועדה למורשה ולתרבות.

²⁰ אהרון ממון, "מימונה – מדרש השם ומנהגי החג", עורך יששכר בן עמי, מחקרים בתרבותם של יוצאי צפון אפריקה, הוצאת ועד עדת המעריבים בירושלים, ירושלים תשנ"א 1991 עמ' 85-95

וניתוח לשוני של שם החג. יותר מעשרים הסברים הוצעו בניסיונות לעמוד על טיבו ההיסטורי של חג זה, חלקם מבוססים על מדרש אטימולוגי של השם מימונה, חלקם מנמקים את עצם קיומו של החג דרך קשריו למסורת דתית, וחלקים מסבירים אותו על סמך אחד ממנהגיו.

ממך מתמקד בבוחן המקור הסמנטי של שם החג. הוא מביא שמונה הסברים אטימולוגיים או פסבדו-אטימולוגיים אשר נשמעו לאורך השנים, כדוגמת:

1. מימונה מלשון אמונה,
2. מלשון ממוך/מימוך - שפירושו בערבית מזל
3. על שם רבי משה בן מימוך/על שם אביו,
4. על שם מימוך מלך השדים ואשתו מימונה,
5. על שמה של אישה ספציפית,
6. על שם העיר תמימונה - עיר בנאות סאחרה שנחרבה בסוף המאה ה-15,
7. על שם הלחם המיוחד ועוד.

ממך מפרט כל אחד מההסברים וכן את הערות החוקרים על כל הסבר שכזה, ולבסוף מביא את התיאוריה שלו לגבי מקור השם מימונה - חגיגת אירוסין. בהצעתו זו ממך מפרש מבחינה דקדוקית את המילה מימונה כ"לילה של בת המזל", מכל האפשרויות נראה לו סביר כי הביטוי מימונה מכוון לנערה שהיא בת מזל כיוון שנמצא לה בן זוגה. אחד השירים העממיים שנהגו בחג הזה הוא "אה לאלא מימונה אה מבארכה מסעודה" (היינו "הוי הגבירה בת המזל, הו המבורכת המאושרת"). לדידו של ממך יש להניח כי פניית המשוררים לא יוחסה לאישה מסוימת הנקראת בשם הזה, ולא יוחסה לאלת המזל מימונה, אלא לגברת אמתית, לכלת החתן.

ממילות השיר אנו רואים שהמימונה היא אכן נמענת נשית [...] "לילת ל-מימונה" (הלילה של המימונה) מתרגם ל "הלילה של בת המזל", ובת המזל היא הנערה שנמצא לה בן זוג. בליל המימונה נהגו משפחות רבות לסיים את קשרי חיתון בין ילדיהם, וחלק מהביקורים בליל החג היו מיועדים לבית הארוסה. ממך מוצא חיזוקים לסברתו בקשרי השידוכין והאירוסין שהיו נערכים בליל המימונה, בלבוש הכלולות של הנשים ובמנהגים נוספים. מוצאי פסח יועדו, לדעתו, לקשרי החיתון שלא היו נהוגים בפסח משום ש "אין מערבין שמחה בשמחה" (גמרא, מועד קטן, ח ע"ב). לפי ההלכה גם "נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג בעומר" (קיצור שולחן ערוך, אורח חיים ז סימן תצ"ג) משום ימי האבלות על תלמידי רבי עקיבא.²¹

מנהגים אלו, והניתוח הלשוני של ממך את השיר שהוזכר כאן, הובילו אותו לפרש את המימונה כחג האירוסין בעיקרו. מעבר להסברים אלו ממשיך ממך וסוקר גם את ההסברים הלא אטימולוגיים הנשענים על מנהגים או על הקשרים מסורתיים כאלו ואחרים אשר נדבקו לחג המימונה מעצם מועדו וקרבתו לחג הפסח.

הסברים לא אטימולוגיים על פי ממך²²:

1. גאולת ישראל ממצרים: הרב יוסף משאש רואה במימונה הקשר היסטורי קדום של עם ישראל - כשיצאו ממצרים לא היה לבני ישראל זמן לבדוק ולספור את

²¹ ממך, שם, עמ' 92

²² הסברים אלו מובאים גם הם במאמרו של ממך ומתוך החוברת "מימונה", חנניה דהן, ברית יוצאי מרוקו בישראל, הוועדה למורשה ולתרבות.

השלל שלקחו מהמצרים. רק אחרי החג התפנו לכך, ולזכר כך, כל אחד מברך את חברו - "תרבח ותסעד" - דהיינו, תרוויח ותצליח במה שלקחת ובמה שעלה בחלקך.

2. שריד לחגיגות העומר : הרב אליהו רפאל מרציאנו רואה בחג המימונה שריד לחגיגות העומר שנחוגו ברוב עם במקדש, ולדעתו, מנהגי מוצאי פסח שואבים ממצוות העומר.
3. שמחת ההלל : ר' יוסף בן נאים סבור שמנהג המימונה נובע מכך ששמחת הרגל אינה שלמה בפסח. שמחת החג בפסח אינה שלמה, כיוון שבחול המועד אין גומרים את ההלל השלם, בעקבות הנאמר באגדה, "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?" (סנהדרין לט ע"ב). לכן באה המימונה להשלים את שמחת החג.
4. אסרו חג : ר' חיים אלעזר מפרש שהמימונה הינה מעין סעודת "מלווה מלכה" לפסח, וברוח דומה מפרש ר' פרג חיים יחזקאל יאודה כי המימונה אשר מועדה הוא איסרו חג – נחגגת כניסיון להחזיק את חג הפסח עוד מעט לפני תומו. רבי גרשון תנחום מוסיף עליו ואומר "לכן יום אסרו חג היה יום שמחה גדולה לעולם, ויש לדמות ניסן לתשרי".²³ מעצם מועדו של חג במימונה, הקשר לאסרו חג מתבקש, גם ר' דוד סבאג בספרו "שאר ירקות" אשר מתנגד לחגיגות המימונה כפי שנחגגו, כותב כי אומנם הוא מכיר בקיום חגיגה במוצאי חג הפסח, אולם לא בשם 'מימונה', כי המנהג היה ברוח היהדות, ללא סיגים ממנהגי הגויים : "מודעת זאת בכל ערי המערב אשר תקנו לנו אבות מקדם, והנה במוצאי חג הפסח אשריכם ישראל עם הקודש הכול שמחים שקיימו את רצון השי"ת, ומאחר שהמשיח לא בא הרי האמונה קיימת עדיין, וכן במוצאי פסח קרא לילה 'יום אמונה', ויאמן העם בכל בתי כנסיות ילכו מחיל אל חיל אחר תפילת ערבית מסדרים בקולי קולות קול רנה וישועה באוהלי צדיקים, כמה פסוקי מוסר מדברי חז"ל, משלי שלמה ופרקי אבות".²⁴ אם כן, הקשר למנהג של ליל 'אסרו חג', מעין הבדלה של מוצאי שבת. אלא שנושא המנהג החגיגי הזה הוא משיחי ביסודו, בהסתמך על מאמר חז"ל : "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאלי" (ראש השנה, יא ע"א. ד.) קריאת פרקי מוסר מן המקרא ומספרות חז"ל היא מעין הקדמה לשבתות שבין פסח לשבועות שבהן נוהגים לקרוא ספר משלי ומסכת אבות.

הסברים לשם : "מימונה" הנובעים מאחד ממנהגיה :

גם המנהגים השונים של המימונה שימשו יסוד להסברים אחדים על טיב החג בכללותו. כמה מן הפוסקים מסבירים את טיב החג בהסתמך על אחד ממנהגיו. כך למשל הרב עובדיה יוסף רואה במנהג של ביקור בבית הרב את אחד מיסודות החג. הוא מסתמך על סיפור תלמודי המספר על ביקורו של רב נחמן את רבא "באחרון של פסח" שזה מנהג של סוף חג הפסח" (בבלי פסחים ל,

²³ ממך, שם עמ' 90

²⁴ רבי דוד סבאג, 'שאר ירקות', קזבלנקה תש"ג, ג ע"ב. מופיע בתוך מאמרו של דר דן מנור <http://www.news1.co.il/Archive/003-D-31104-00.html?t=130630>

ע"א). החוקר נחום שלוֹשֶׁץ מזכיר מנהג שראה אצל אנוסי פורטוגל – שכל אחד מביא ענף של עץ זית, שבו הוא מכה את המים, והם מקשרים זאת לזיכרון לקריעת ים סוף²⁵.

פרשנים ופרשנויות רבות אלו ועוד רבים אשר לא הבאתי כאן, מתאמצים לעגן את החג דווקא במסורת דתית בת קיימא. נוכל למצוא אותם במיוחד בפיהם של רבנים כאלו ואחרים אשר הבסיס הדתי משמעותי עבורם, אולם אין לכל אלה אסמכתא של ממש בהלכה ובכתובים. בתוך כל ההסברים הללו מעניינת הזיקות הסמיוטיות והתופעתיות אשר עורכים הפרשנים השונים בין חג המימונה למועדים ואירועים נוספים בלוח השנה העברי – חג הפסח, ספירת העומר, חג השבועות, טו באב, ראש השנה וכו'. פרשנויות אלו יוצרות זיקה מעניינת מאוד וזו אשר חשובה לענייננו במיוחד הינה הזיקה לראש השנה.

הזיקה בין המימונה לראש השנה – אחד ההסברים (הלא אטימולוגיים הנסמכים על מנהגי המימונה) יוצר/מזהה זיקה עמוקה בין המימונה לראש השנה. ראש השנה חל בראשית חודש תשרי והמימונה בסוף חודש ניסן – הקשר בין תשרי לניסן בהקשר של "ראש השנה" ידוע לנו עוד מהמחלוקת בגמרא בדבר מועד בריאת העולם: (בבלי ראש השנה י, ע"ב-יא, ע"א) ר' אליעזר ור' יהושע חלוקים בשאלה האם בניסן נברא העולם או בתשרי. כל אחד מהם מביא סימוכין לעמדתו ונראה כי אין ההחלטה סופית בשאלה – מתי חל ראש השנה – בתשרי או בניסן. במימונה הנחגגת בסוף חודש ניסן, אנו מוצאים מנהגים רבים שמצביעים על הקבלה מעניינת מאוד למנהגי ראש השנה.

הביטוי המובהק ביותר לזיקה זו הוא שולחן המימונה: אחד המנהגים הרווחים בליל המימונה הוא הנחת שיבולים או ירק בקערה או בצמוד לנרות, והנהוג לחבוט בהן תוך כדי אמירת ברכה "סנתך כ'צ'רא" כלומר תהה שנתך ירוקה – מנהג זה יוצר זיקה בין המימונה לתחילתה של שנה חדשה, ראש השנה. כמו כן השולחן גדוש בדברי מתיקה לשנה טובה, על חלת החמץ המיוחדת מברכים "כה לחי, לשנה טובה", במרכז השולחן ישנו דג המסמל את הברכה לפוריות. ודבש בדומה לתפוח בדבש של ראש השנה – מרכיבי שולחן אלו מזכירים את "הסימנים" הנהוגים בראש השנה.

מלבד מנהגים הקשורים בשולחן החג, נראה כי מנהגים נוספים קושרים בין מנהגי ראש השנה למנהגי המימונה. המנהג לקום מוקדם בבוקר מזכיר את המנהג שאין לישון בראש השנה, וכך גם מנהג קהילות אחדות להשליך עצמים למים מזכיר את התשליך. ר' פראג חיים יחזקאל כתב: "כדרך שעושים בראש השנה לסימן שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה כדבש, כן עושים לסימן הזה". מעניין יהיה לחשוב מדוע מנהגים אלו אינם נהוגים בתחילת החודש אלא דווקא בסופו, להערכת תחילת החודש מוקדשת כולה להכנות לפסח ולמתח שסביבן – ניקיונות והכשרת הבית, ההכנות לליל הסדר ולימים שיבואו אחרי על איסוריהם השונים, בסוף החג ישנה איזו שהיא אנחת רווחה כי עברנו את הפסח כהלכתו – מתחילתו ועד סופו, מהניקיונות דרך ליל הסדר, המאכלים, התפילות הנהוגות. ועכשיו רגע לפני החזרה לשגרה אנו מודים ומקווים לשנה טובה ומתוקה. מעניין לראות כי מסורות אלו המשותפות בין ראש השנה למימונה מדגישות את התקווה והשמחה ולא ניסיונות ל"תיקון" הנובעים מחרדה ודאגה. דווקא השולחן אשר נראה כי מרכיביו דומים, שונה באופן מהותי – בשולחן המימונה מופיעים המאכלים (כדוגמת המאכלים המתוקים)

²⁵ ממן, שם עמ' 90

המסמלים את השמחה שבשנה החדשה, את השאיפות אליה או את הריבוי (חיטה, דגים וכדומה) בזכויות ובקיום המצוות (המזכירים את "שירבו זכויותינו"). אבל, חסרים משולחן המימונה ה"סימנים" האחרים (סלקא, גזר, קרעא, כרתי ועוד) שהברכה על חלקם מבקשת את אובדן והשמדת האויבים או השונאים. בשולחן המימונה לא נמצא מאכלים שכאלו הממקדים את תשומת הלב בחרדות של עם ישראל, בהפרדה ובשאיפתנו הלאומית לאובדן אויבנו. חוגגי המימונה על מנהגיו השונים חורטים על דגלם דווקא את השכנות הטובה לגויים, היהודים אשר נפגשו בליל החג עם שכניהם המוסלמים (על כך ארחיב מאוחר יותר), הקפידו דווקא לברך את שכניהם המוסלמים בברכת הצלחה ושנה כלכלית פורייה גם מתוך הבנה כי הצלחתם של הגויים משליכה על הצלחתם של ישראל שהיו איתם בקשרי מסחר. המימונה נותנת מקום לדעה מתקופת התנאים שנשכחה, ומחיה את המסורת הרואה בפסח כראש השנה, ובשונה ממנהגי ראש השנה מייצרת אלטרנטיבה לראש השנה על ידי כך שהיא שמה לה לעיקר את המאחד, השמחה הטוב והתקווה.

לסיכום ניתן לומר כי כיוון שלחג המימונה אין בסיס הלכתי או דתי ברור, ואיננו יודעים את ראשיתו, החוקרים והפרשנים נתלים בעיקר באסמכתאות עקיפות – מסורות שבעל פה, התבוננות במנהגי החג, וניתוח לשוני של שם החג. המשמעויות והטעמים השונים אשר הועלו לאורך השנים מציגים בפנינו מארג של אמונות, ערכים, השקפות, מקורות ומנהגים, אשר כל אחד מהם תרם את תרומתו לכך שבעיני יהודי מרוקו חג המימונה עומד בשורה אחת עם החגים המקודשים ביותר.

פרק שלישי :

חגיגות המימונה בישראל - יוזמה שצמחה "מלמטה" ומגמות חברתיות

העלייה מצפון אפריקה לישראל היתה בשלבים, כמו כל תפוצות ישראל, התקיימה עלייה תמידית לישראל של יחידים ומשפחות. מהמחצית השנייה של המאה ה-י"ט ועד לחיסולה המוחלט, כמעט, של הפזורה היהודית במרוקו, עלו מרבית היהודים ממרוקו לארץ, וזאת בכמה גלי עלייה: במהלך המאה ה-י"ט; בתקופת השלטון הקולוניאלי הצרפתי במרוקו: 1912-1956; ובשנים 1956-1966 – תקופת העלייה החשאית ומבצע יכין. העלייה מצפון אפריקה לישראל. על פי פרופ' ירון צור תקופת העפלה היתה התקופה שבה נאלץ המרכז הלאומי להתמודד לראשונה הלכה למעשה עם חזון ההגירה הגדולה ועם כל בעיות היסוד של לאומיות פזורה במלוא חומרתן, כולל הבעיה העדתית²⁶. העלייה ההמונית שהגיעה לישראל לאחר קום המדינה בשנת 1948 הביאה איתה 740 אלף מהגרים. 45.6% ממוצא אתני אירופאי – אמריקאי (אירופאי ברובו), ו-54.6% ממוצא אתני "מזרחי" – צפון אפריקאי ואסייתי (בעיקר מהמזרח התיכון). בקרב יוצאי צפון אפריקה היו המהגרים ממרוקו העדה הגדולה ביותר, 58.5%²⁷. התיוג השלילי לא פסח על עולי שנות החמישים, עולי אירופה (שארית הפליטה), ובייחוד עולי ארצות המזרח. למרות ההתלהבות הכנה מעצם העלייה ההמונית, החלו להישמע כבר בראשיתה פקפוקים והסתייגויות מאיכות ה"חומר האנושי" שהגיע עם פתיחת שערי המדינה הצעירה. ראוי לחזור ולהדגיש שגם שארית הפליטה, ובייחוד מי שלא השתייכו לאגף החלוצי ולא היו חברי תנועות הנוער וההכשרות, לוחמי הגטאות והפרטיזנים, התקבלה אף היא בספקנות ובדעות קדומות. משה ליסק, במאמרו "העלייה הגדולה בשנות החמישים: כישלוננו של כור ההיתוך" מתמקד בעיקר בדעות הקדומות כלפי העולים מארצות המזרח:

נעמוד בעיקר על הדעות הקדומות כלפי העולים מארצות המזרח, מפני שהן היו חזקות יותר והתקיימו זמן רב יותר, ועל כן השלכותיהן החברתיות והפוליטיות היו ניכרות יותר. כבר בראשית המפגש עם העלייה ההמונית החלו הרינונים על ה'נחשלות', ה'פרימיטיביות', וה'לבנטיניות' של העולים מארצות המזרח, ועל חשדנות קיצונית, אינדיבידואליזם ואפילו בורות ותרבות נמוכה של עולי שארית הפליטה.²⁸

השליח המרכזי של היישוב (מטעם המוסד, הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית) למרוקו היה אפרים פרידמן וצור מתעד בספרו את טענותיו כלפי הממסד ערב העלייה ההמונית מצפון אפריקה:

בדצמבר, 1948 חודשים ספורים לאחר שנפתח גל העלייה החדש ממרוקו, חזר פרידמן לישראל נסער. העלייה הצפון אפריקנית בת טיפוחיו לא טופלה כראוי. הוא מצא לכך סיבה עיקרית אחת: קיימת היום הפליה, הפליה גסה. היא מתחילה מצפון אפריקה, מספר השליחים, חוסר התקציב, תנאים לא אנושיים וכיוצא בזה נמשכת דרך מרסיל ועד ארץ ישראל. אין יודעים לקבל את האיש הצפון אפריקאי. ייתכן שהוא פרימיטיבי ואף נאיבי אולם הוא אינו דורש אלא הבנה ויחס ובמקום זאת נתקל ביהירות אשכנזית וברגשי עליונות אירופיים. הבעיה אינה צפון אפריקאית ואף לא ספרדית.

²⁶ ירון צור, "קהילה קרועה: יהודי מרוקו והלאומיות 1943 – 1954", רעננה, עם עובד, 2001, עמ' 253.
²⁷ בברלי מזרחי, מארגנת טקסי חינה: מהגרת יזמית עסקית בעידן של התעוררות אתנית, בתוך אישה במזרח - אישה ממזרח, סיפורה של היהודייה בת המזרח. עורכים טובה כהן ושאל רגב, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, 2005, עמוד 252.
²⁸ משה ליסק, "העלייה הגדולה בשנות החמישים: כישלוננו של כור ההיתוך", ירושלים, מוסד ביאליק, 1999, עמ' 58-60.

אין כוח בעולם שיעצור את היהודים הללו מלעלות. הבעיה היא ישראלית. האם יתהוו פה שני גושים גזעיים או יקום עם אחד.²⁹

צור כותב כי על אף התעודות הרבות אשר נגלו לאורך השנים של שליחים כאלו ואחרים אשר הביעו עמדות שונות (ברובן לא מחמיאות) בנוגע לעולים מצפון אפריקה, אחד הראשונים לתת ביטוי למעמד השלילי המיוחד של המרוקאים היה שר החוץ משה שרת. בדצמבר 1948 דיווח לחבריו בממשלה על דברים שאמר לשגריר ברית המועצות באו"ם, וישינסקי, בנסותו להסביר לו את החיוניות שבהתרת העלייה ממזרח אירופה

נגשתי לשטח עדין ואמרתי: יש בעיה של צורך היהודים לעלות, ועמדתכם בנוגע ליהודי המחתות היא, שהם מוכרחים לעלות, אבל יש ארצות - ופה דברתי על ארצות צפון אפריקה, שלא את כל היהודים מוכרחים להעלות. אין זו שאלה של כמות כל כך, אלא גם של איכות האנשים. התפקיד שלנו בארץ הוא תפקיד חלוצי, ואנחנו זקוקים לאנשים בעלי חישול מסוים. אנחנו מעוניינים להעלות את יהודי מרוקו לארץ ואנחנו גם עושים בקשר לכך מאמצים גדולים, אבל אין אנחנו יכולים לסמוך על יהודי מרוקו, שהם בלבד יבנו את הארץ, מפני שאין הם מחונכים לכך. אין אנו יודעים עוד מה נגד פנינו: איזה מפלות צבאיות ומדיניות עוד צפויות לנו, לכן אנחנו זקוקים לאנשים אשר יחזיקו מעמד בכל קושי ושיהיה להם כושר סבל רב.³⁰

צור כותב כי דבריו של שר החוץ שרת בממשלה סטה ממסורת השיח הציוני בנושא העדתי ולדידו אין זה מקרי. יש אשר יסבירו סטייה זו כמשקפת חרדה דמוגרפית חדשה שהחלה להתפתח כאותה תקופה ביישוב האשכנזי הוותיק. לפי צור, בניגוד לחרדה הדמוגרפית הישנה, שהתמקדה ביחסים המספריים החיצוניים בין היהודים לערבים בארץ, החרדה החדשה שיקפה חשש מפני היחסים המספריים הפנימיים בין יוצאי אירופה, רובם המכריע אשכנזים, לבין יוצאי אסיה ואפריקה. החשש היה כי עקב העלייה ההמונית יופר המאזן הקיים לטובת יוצאי אסיה ואפריקה. כאשר קוראים בין השורות את דברי שרת ניכר כי אנשי היישוב לא ראו בעלייה ההמונית מצפון אפריקה פתרון לבעיה הדמוגרפית הראשונית, והיו מלאי חרדה שהשינוי הדמוגרפי הזה, מהווה דווקא איום על אוריינטציה התרבותית של החברה הישראלית שעשויה להשתנות - ולכך בדיוק רמז שרת, ואילו העיתונאי אריה גלבלום אמר את הדברים בגלוי. ימים ספורים לאחר נאומו של שר החוץ, מצביע צור על מאמרו מעורר הסערה של אריה גלבלום, אחד מן החשובים שכעיתונאי התקופה.

במסגרת סדרת מאמרים על בעיות הקליטה פרסם מאמר שכותרתו "עליית תימן ובעיית אפריקה", ובו קרא למעשה להוצאת יהודי צפון אפריקה מפרויקט העלייה, לפחות לפי שעה, **כדי שלא "יקלטו הם אותנו" וימיטו על המדינה הצעירה אסון**. גלבלום תיאר את יהודי צפון אפריקה בהכללה, כינה אותם **"גזע שלא ידענו כמותו"**, וייחס להם שורה של תכונות שליליות גמורות, החל מבערות עמוקה ושנאת עבודה וכלה באלימות ובנטייה מושרשת לפשע. הוא גם לא ראה תקווה לחינוך ילדיהם, בניגוד לחינוך צאצאיהם של שארית הפליטה. היה זה מאמר שהיסודות הגזעניים האנטי מזרחיים שלו היו ברורים.³¹

מקומם של המרוקאים בכלל העולים המזרחים ותדמיתם השלילית השפיעו עד מהרה על מדיניות העלייה כלפיהם בשני מישורים אחד היה מדיניות ההגירה אשר הוגבלה באופן משמעותי ביותר (צמצום המכסות וכ), ובמישור השני תהליך קליטת העלייה של יהודי צפון אפריקה. קליטת העלייה ההמונית לאחר קום המדינה היתה מלווה באידיאולוגיה סוציולוגית ששלטה באותה

²⁹ צור, שם, עמ' 260

³⁰ צור, שם עמ' 269

³¹ צור, שם, עמ' 270 (ההדגשה היא שלי)

התקופה באירופה - מהפרדיגמה הפונקציונלית-סטרוקטורלית, שאמיל דירקהיים היה מבין הוגיה הבולטים. האידאולוגיה השלטת הייתה של "כור היתוך", שהניחה כי ההבדלים התרבותיים בין קבוצות העולים השונות ייעלמו ושבמקומם תצמח תרבות ישראלית חדשה. העולים קיבלו עידוד לנטוש את מסורתם התרבותית בתהליך של "דה סוציאליזציה" ולאמץ במקומה תרבות ישראלית חדשה באמצעות תהליך של "רה סוציאליזציה".³²

בעשור הראשון למדינה, כפועל יוצא של מדיניות "כור ההיתוך" וההתייחסות הסטריאוטיפית לתרבויות המזרחיות כתרבויות "נמוכות" נחגג חג המימונה במסגרת משפחתית מצומצמת, בשקט (שרעבי מביאה עדויות של חוגגים אשר הצניעו את החג מבושה) ובעיקר בריכוזי התיישבות של עולים מצפון אפריקה. חגיגות יום המימונה כאירוע המוני בישראל נערכו לראשונה בשנת 1966.³³ באירוע הראשון השתתפו כשלוש מאות חוגגים, יוצאי העיר פאס שבמרוקו, אשר עלו עם משפחותיהם ליער הרצל שליד בן שמן, כדי לחדש את מסורת חגיגות יום המימונה בחיק הטבע. את החגיגה יזם שאול בן שמחון, איש הוועדה המרכזת של ההסתדרות, בשיתוף פעילי "אגודת יוצאי פאס בישראל". שרעבי מתעדת בספרה ראיונות שערכה עם בן שמחון:

בהזדמנויות שונות הדגיש בן שמחון כי היוזמה לחידוש המימונה במתכונת הציבורית הייתה "מלמטה", מקרב יוצאי מרוקו, ולא "מלמעלה", מהממסד. הוא ראה בחגיגות אמצעי חשוב ליצירת מפגש בין יוצאי צפון אפריקה, שפוזרו לאחר עלייתם לישראל. אולם מאחורי יוזמתו עמדו בעיקר מטרות פוליטיות, שהיו למעשה חלק מפעולות המחאה של ואדי סאליב ו"הפנתרים השחורים", שהתארגנו מסוף שנות ה-50 בשכונות מצוקה שאוכלסו בעיקר על ידי עולי מרוקו. בעצם המפגש והליכוד החברתי הוא ביקש להפגין עם חבריו כוח ועוצמה, כדי להיאבק על קידום ענייני יוצאי צפון אפריקה, שהודרו לשוליים, ולהבליט את תרבותם ואת זהותם האתנית הייחודית [...]. בן שמחון אמר לי כי המטרה הייתה בהחלט "להוציא את הבגדים מהנפטלין ולא להתבייש במה שאתה".³⁴

לאחר שהמפגש החגיגי הראשון הצליח, החליטו החוגגים להמשיכו בירושלים. ב-1967 התקיימה חגיגת מימונה בגן סנהדריה בירושלים, בהשתתפות כחמשת אלפים יוצאי פאס ואורחיהם. בשנת 1968 (השנה השלישית לחגיגות) במסגרת חגיגות העשרים למדינה, לקח על עצמו ארגון "ברית יוצאי מרוקו בישראל", בראשות שאול בן שמחון, לארגן את חגיגות יום המימונה, והן נערכו באותה שנה בגן סנהדריה בירושלים, בהשתתפות כעשרת אלפים איש. מספר המשתתפים בחגיגת יום המימונה בירושלים גדל בשיעור גדול מדי שנה, ושיקף את הצורך של בני העדה המרוקאית להעלות על נס את חגם הייחודי מתוך גאווה ושמחה. בשנות השבעים הועברו החגיגות לגן סאקר (בעיקר) ולעמק המצלבה. במקביל, במתכונת מצומצמת יותר, אורגנו חגיגות ברחבי הארץ, שמשכו אף הן רבבות אנשים.

מחקרה של בברלי מזרחי אודות רינה מארגנת טקסי חינה³⁵ אשר לימים הפכה את המיומנויות הייחודיות העדתיות שלה לעסק כלכלי משגשג, היא מינפה את הידע הייחודי שלה במנהגים ובמסורות המרוקאיות, על מנת להציע למשפחות טקס חינה מסורתי אוטנטי. סיפורה מדגים

³² "דה סוציאליזציה" ו"רה סוציאליזציה" גם הם מושגים סוציולוגיים מהפרדיגמה הפונקציונלית-סטרוקטורלית, שמבין הוגיה בלט אמיל דירקהיים [כל אזכור כזה דורש הפניה מסודרת... איני סבורה שאת זקוקה להבחנה הזו כאן אבל הנקודה הזו חשובה לך, אנא רפרי כראוי וגם הסבירי את ה"רה" וה"דה"]. גם בארץ ישראל של שנות החמישים, עם הקמת מדינת ישראל, התחזקה מדיניות "כור ההיתוך" וזאת בהמלצת האקדמיה בארץ (במיוחד סוציולוגים, כמו שמואל נח אייזנשטדט) למקבלי ההחלטות בדרג הפוליטי [כנ"ל].

³³ בתקופה הזו רבים הסתירו את סממני זהותם העדתית

³⁴ שרעבי, עמ' 158.

³⁵ מזרחי, שם עמ' 257.

כיצד ההישרדות העיקשת של האתניות בקבוצות השונות כדוגמאת חגיגת המימונה אשר הלכה וצברה פופולאריות, למול המגמות של "כור ההיתוך", הוביל עם השנים להתקבלות הפלורליזם התרבותי בישראל, ובמקביל להתעוררות האתנית האישית של בני העדה כמו שלה. החוקרת מצטטת את האנתרופולוג שלמה דשן בתיאורו תהליך זה:

היו גילויים של אתניות תרבותית. בדרך של פעולות אתניות הטוענות למקום מוצא משותף, ולמוצא משפחתי או תרבותי משותף. האתניות התרבותית באה לידי ביטוי באמצעות הפופולריות הגוברת של חגיגות מסורתיות מסוימות בקרב קבוצות עולים שונות.³⁶

דשן התייחס בדבריו למימונה שהחלה לצבור פופולאריות רבה, וכן לסהרנה, גם הוא חג עממי, ללא מקור הלכתי, שהתקיים בעבר בקהילה היהודית בכורדיסטן ונחוג במדינת ישראל מדי סוכות החל משנת 1972 על ידי יוצאי כורדיסטן. פופולאריות זו עמדה למול מגמת "כור ההיתוך" ולאט לאט נראה כי עם השנים הכניעה את מדיניות כור ההיתוך ותרמה לחדירת מדיניות של "רב תרבותיות".

אם נבחן את חגיגות המימונה הציבורית שנה אחר שנה (בנספח 1 מצורפת טבלה מסכמת של החגיגות שנה אחר שנה) נראה שהמימונה התחילה כיוזמה קבוצתית - כנחלתה של קבוצת חוגגים יוצאי פאס שבמרוקו, אליהם הצטרפו תוך שנים ספורות שאר יוצאי צפון אפריקה, ובהדרגה התרחב גם מספר המשתתפים מעדות אחרות. ניתן לראות כי אחת המטרות של המארגנים היתה להפוך את החג הזה לחג לאומי לא עדתי. המארגנים עשו כל מאמץ להגדיל את מספר החוגגים בחגיגה המרכזית בירושלים ובחגיגות ברחבי הארץ, ולשלב בהן את יוצאי כל הגלויות: עולים ממרכזי קליטה – עולי ברית המועצות, עולי אתיופיה, סטודנטים, נציגי תנועות נוער, חברי קיבוצים ומושבנים, נכבדי מיעוטים, משלחות מחו"ל, תיירים וכלל עם ישראל. אפשר לראות במינוי פרסומאי מטעם "ברית יוצאי מרוקו" לניהול יחסי הציבור של החגיגות, עדות לשאיפת ראשי יהדות מרוקו לתת לחגיגות הד ציבורי נרחב ולהגדיל את מספר המשתתפים בהן. בהגדלת מספר החוגגים ובשילוב בני כל העדות והמגזרים, ראו המארגנים מדד להצלחת החגיגות ואמצעי לקידום דרישתם להעניק למימונה לגיטימציה כחג לאומי. וראו לדוגמה דבריו של שרעבי:

ראשי הארגונים השונים של יהדות מרוקו, שאירגנו את החגיגות, חזרו והביעו את שאיפתם להפוך את המימונה לנחלת הכלל, ואת ערכיה לגורם המלכד את עם ישראל. באמצעות הפצת מסרי האחדות של המימונה הם ביקשו, למעשה, להפגין נוכחות אתנית ולהראות שמורשתם התרבותית היא חלק מהקאנון הלאומי. סיסמת האחוה שירתה אפוא את התהליך המכוון של ניעות חג המימונה והקבוצה האתנית כולה, מהפריפריה אל המרכז. ראשי יהדות מרוקו הביעו לא אחת את גאווה על כך שמפעל אחדות ישראל של המימונה תורם להפחתת הקיטוב בחברה הישראלית - בין עדות, בין דתיים וחילוניים ובין עולים חדשים לוותיקים. לדעתם, יהודי צפון אפריקה יכולים לזקוף לזכותם לא רק את קליטתם הם, אלא גם את כוחם לקלוט את העולים החדשים ולסייע להם בצעדיהם הראשונים בארץ. הזיקה שיצרו המארגנים בין יוצאי צפון אפריקה לעולים, באמצעות המימונה, מעידה על שאיפתם לחזק את דימויה הלאומי. בכך הם ביקשו לשדר כי הם - הפריפריה - שינו למעשה סטטוס, ומקבוצה שולית, נקלטת, הפכו לחלק מהמרכז הוותיק, הקולט. בשנים הראשונות לא היה בחגיגות בישראל מבנה טקסי ברור של פתיחה וסיום, ודפוסיו הריטואליים של החג התגבשו מאוחר יותר.³⁷

השאיפה המוצגת כאן להפוך את המימונה לחג לאומי ישראלי אשר בחובו קיבוץ גלויות, אחווה, מאור פנים לכולם – יהודים כערבים, עשירים כעניים, עולים כוותיקים, ימין כשמאל, נשים

³⁶ מזרחי מצטטת מתוך מאמרו של שלמה דשן 1974, "האמנם נגמר הגורם העדתי?", עמ' 281-284.
³⁷ שרעבי, עמ' 159.

כגברים, באה לידי ביטוי גם בבחירות השונות אשר אתם עשו המארגנים לאורך השנים ואשר צבעו את החגיגות באופן הזה וניתן לראות אותם ביתר שאת בנספח המצורף. כפי שתיארתי בפרק הראשון, בארץ כמו בצפון אפריקה, ליל המימונה החל כחגיגה בספירה הביתית והמתכונת הציבורית של החג היתה רק ביום המימונה עצמו. הנוהג המסורתי של היציאה לחיק הטבע והמפגש המשפחתי ביום המימונה תאם את מטרותיהם החברתיות והפוליטיות של יוזמי חידוש המימונה, ולכן בהתחלה היה יום המימונה חשוב מליל החג, וקיבל יותר פרסום ממנו. אולם מאמצע שנות השבעים, כדי להגדיל את מספר החוגגים ולחזק את דימויו המסורתי של החג, התנהלה פעילות טקסית ציבורית גם בליל המימונה, במקביל לספירה הפרטית.

בצד גילויי השמחה והגאווה נשמעה גם ביקורת מכל הכיוונים – מתוך העדה ומחוצה לה. מתוך העדה נשמעה ביקורת חריפה ממקורות רבניים כדוגמת הרב עובדיה יוסף שאסר על השתתפות במימונה בגן סאקר מטעמי צניעות, ורבנים מרוקאים נוספים אשר קראו להחרים את האירוע ההמוני ולחזור לבתי הכנסת מפני שמבחינתם החגיגה ההמונית חסרת המימד הדתי חוטאת למסורת של מה שהיה במרוקו ואף חוטאת למטרה של חשיפת המורשת העשירה של יהדות מרוקו. אל אנשי הדת הצטרפו גם אנשי חברה ותרבות מרוקאים אשר ביקשו להרחיק את תמיכתם מאירוע המוני זה, אשר לדידם לא תורם לתדמיתה של העדה, ואף הפך להיות לאחד הגורמים לזלזול בעדה, במנהגיה ובאנשיה. ולבסוף אנשים רבים מתוך העדה סלדו מהפוליטיזציה המאוסה והמתנשאת אשר צברה תאוצה משנה לשנה. דן מנור, חוקר יהדות ספרד והמזרח ויליד מרוקו, כתב:

המימונה היום אינה אלא אורגיה של סביאה ופורקן יצרים ואין היא מייצגת את תרבות יהודי מרוקו.³⁸

על רקע הביקורת על אופי החגיגות, התלבטו המארגנים במשך כל השנים בנוגע לצביון החגיגות, ונראה כי בכל שנה ניסו המארגנים לתת מענה לשלל הביקורות. במענה לטענות הדתיות התחייבו המארגנים בפני הרב עובדיה יוסף לצניעות האירוע, וכן הכניסו לרשימת המבשרים רבנים נוספים בני העדה. במענה לטענת הפוליטיזציה ביקשו המארגנים להוריד את כמות הפוליטיקאים המוזמנים והנואמים, ואסרו עליהם דברי תעמולה. מבחינת התוכן, הכניסו המארגנים בכל שנה תוכנית תרבותית המציגה את המסורות המרוקאיות מזוויות שונות, ועוד ועוד (ניתן לראות בטבלה המסכמת).

התלבטויות וביקורות אלו יצרו עם הזמן קבוצות וארגונים שונים, כל אחד מהם ראה את עצמו כמייצג אותנטי של יוצאי מרוקו. בראשית שנות השמונים, עם תחילת פעילותה של תנועת "ביחד"³⁹ בראשות סמי בן שטרית, הוחלט לעצב את החגיגות על פי תכנים ערכיים נרחבים יותר,

³⁸ איתן כהן, "המימונה – חג" ישראלי של "נקמה מתוקה", בתוך: המרוקאים – הנגטיב של האשכנזים. על התנגשויות בין ה"מרוקאיות" האישית לבין הפורמאליות ה"אשכנזית", רסלינג 2002, עמוד 99-101.

³⁹ בשנת 1979 ייסד סם בן שטרית – מורה, פובליציסט ופעיל חברתי ישראלי – ושותפים נוספים את תנועת "ביחד" – תנועה רעיונית בלתי מפלגתית של יוצאי צפון אפריקה ועמד בראשה 14 שנה. התנועה קבעה לעצמה שתי מטרות מרכזיות: שינוי הדימוי המעוות והבלתי מוצדק של יהודי צפון אפריקה בעיני החברה כולה ובעיני עצמם על ידי הבלטת המורשת והתרומה של עדה זו לבניין הארץ, והשרשת התפיסה שאדם לוקח את גורלו בידיו ואל לו להסתמך על חסדי אחרים. לצקת לחגיגות המימונה ערכים מורשתיים-תרבותיים ולהפוך אותן למפגן ענק של ערכי יהדות מרוקו. התנועה מאגדת בתוכה כמאה יוצאי צפון אפריקה העוסקים בתחומים שונים, כגון: אקדמיה, חינוך, אומנות, עיתונאות וכו'.

תוך הפגנת תרבות העדה המרוקאית. מוקד האירועים הוחזר לערב החג, שכן סמליו ומסוריו התאימו לדימוי המסורתי שהמארגנים ביקשו להקנות לחג בישראל. במטרה להפיץ את המימונה ולאפשר היכרות של הציבור הרחב עם יוצאי צפון אפריקה ותרבותם, יזמו המארגנים את מפעל **"הדלת הפתוחה"**, הממשיך את הנוהג המסורתי של אירוח בבתים בליל המימונה. הרעיון המקורי של דלתות פתוחות יושם אפוא לא רק במסגרת המשפחה והקהילה, אלא גם במסגרת לאומית. באופן כזה הספירה הפרטית הפכה להיות ספירה ציבורית, והגבולות ביניהן היטשטשו.

משנת אלפיים ואילך, על רקע הפילוג בין הארגונים השונים של יוצאי מרוקו והביקורת הציבורית על איכות החגיגות, הוזמנו פחות פוליטיקאים לבתי החוגגים והחל תהליך הפוך, של התכנסות החג לספירה הפרטית. בשנת 2004 בחגיגות הציבוריות של יום המימונה עצמו, הורה יו"ר **"הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו"**⁴⁰, סמי בן שטרית (שפרש מתנועת **"ביחד"** שנתיים קודם) לראשי ערים ומועצות ברחבי הארץ לקיים את חגיגות יום המימונה באולמות סגורים, ולא בחיק הטבע. הנימוק הרשמי היה נימוק בטחוני, על רקע ההתראות לפיגועים. אולם בן שטרית לא הכחיש כי השיקול האמיתי שהנחה אותו היה דווקא תדמית ארוך טווח.

ראשי הפדרציה ביקרו את יריביהם, ראשי תנועת **"ביחד"**, שארגנו עד כה את החגיגות, והדגישו כי במתכונת החדשה הם מעוניינים לשים קץ למראות הוולגריות של מנגלים, עשן מיתמר ועינטוים. מלבד הרצון המוצהר ליצור לחגיגות דימוי **"תרבותי"**, ברור גם שהכנסת החגיגות לאולמות אפשרה לראשי הפדרציה שליטה רבה יותר על האירועים ותוכניהם. במטרה להפיץ ולהעצים את המימונה ולהקנות לה דימוי ערכי ומכובד...⁴¹

לעומת אמירות קשות אלו, ועל אף הניסיונות של ראשי הפדרציה לשוות לאירועי יום המימונה אופי שונה ו**"תרבותי"** יותר, לשטח מגמה משלו - וגם ביום שבו בוטל האירוע ההמוני בגן סאקר, רבבות החוגגים התעלמו מהחלטות המארגנים והמשיכו לגדוש את הפארקים ברחבי הארץ. נראה כי משהו בבקשה **"לתרבות"** ו**"למשטר"** את החגיגות, היינו להפוך אותן להיות בעלות מבנה מסודר יותר בעל אגידה חינוכית חיצונית כזו או אחרת, הרגיש לחוגגים זר מנוכר ומתנשא. החוגגים הרגישו כאילו אמרו להם - **"אתם כמו שאתם בוחרים לחגוג זה לא מספיק תרבותי, לא מספיק טוב, בואו ונלמד אתכם מהי תרבות גבוהה"**. אותו התהליך של **"תירבות"** אשר ממנו סלדו החוגגים, ובו בעטו באופנים שונים, תוקף אותם שוב ועכשיו מבפנים - מרבני העדה/מהאינטלקטואלים. מהלך זה נגד את רצונם של החוגגים עצמם - ואלו המשיכו להגיע בהמוניהם לפארקים כמו שעשו לפני כן. בשנת 2005 השתתפו באירועי חג המימונה ברחבי הארץ כשני מיליון ישראלים, ובשנת 2007 חגגו כמיליון וחצי איש בחיק הטבע. מאידך, עם השנים חלה ירידה במספר החוגגים בפארקים אך ישנה עלייה במספר החוגגים בבתים פתוחים ובאירועים גדולים במקומות שונים, וחלקם אינם בהכרח מיוצאי העדה.

⁴⁰ הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו, הוקמה ב-2001.1 על ידי סם בן שטרית ונבחר עמו ואנשי רוח: פרופסורים, חוקרים, סופרים, עיתונאים, משפטנים ואנשי ציבור. בפדרציה העולמית, התאגדו עשרות ארגונים, תנועות ומועצות קהילתיות בתפוצות. הפדרציה מונה כיום 101 סניפים. מתוכם 70 בישראל מרמת הגולן בצפון ועד אילת בדרום, ו-31 סניפים בפזורה: ממרוקו שבצפון אפריקה, המשך באירופה, בצפון אמריקה ובדרומה ועד בלם שבאמזונס (ברזיל). מטרת הפדרציה: **"קרן מלגות"** לסטודנטים מעוטי יכולת מכלל קהילות ישראל, הנחלת מורשת יהדות מרוקו, בישראל ובתפוצות, כחלק ממורשת עמנו, הדגשת חלקה ותרומתה של יהדות זו בתקומת העם והמדינה, טיפוח ושמירת אחדות עם ישראל ושלמותו, סיוע לעולים החדשים ולהנחיל להם פרק מקליטתנו המוצלחת בארץ. <http://www.fede-maroc.com>

⁴¹ שרעבי, שם עמ' 161-162

מגמות אלו מבטאות את שינוי צורתה של המימונה, שאת חלקן ניתן לייחס להכרה הממלכתית שלה זכתה. איתן כהן⁴² במאמרו – "המימונה, חג ישראלי של נקמה מתוקה" מפרש אחרת את המעבר, לדעתו החג המוצג כמועד המסמל את "אחדות ישראל", קשור דווקא ליחסי האיבה העזים בין הממסד הישראלי האשכנזי הוותיק לבין העדה המזרחית הטורדנית, הקשה לאילוף ולחיברות – העדה המרוקאית. במאמרו הוא מספר כיצד בשנות השבעים המוקדמות הופיע חזון מודרניסטי מערבי בישראל בדמותה של תוכנית האינטגרציה בחינוך שאחת מתוצאותיה היתה גם מיסוד המימונה. את מה שחוקרים אחרים רואים כהכרה ממלכתית במימונה, מפורש על ידו כאישור שניתן לפולקלור עדתי במטרה להבטיח את הסתלקותה של מורשת המזרח מן המוסדות החברתיים המרכזיים ובעיקר ממערכת החינוך. לכן תפשו ה "אשכנזים" את המימונה כדפוס לא-מזיק, הכולל בתוכו את כל מה שלתרבות עדתית מרוקאית יש להציע. העתיד הוכיח אחרת.

המימונה הינה "חג" ישראלי כיוון שהיא קשורה לקונפליקט ולא לאחדות לאומית. ומכיוון שהאופן בו נחגגה המימונה קשור למפגש הטראומטי בין שני הצדדים בישראל של שנות החמישים. חוגגי המימונה המרוקאית בשנות השבעים והשמונים, עשו אותה ל "מפגן הרגזה" כלפי הציבור "הנאור" בישראל, ובניצוחם של פוליטיקאים מהימין לבשה המימונה גוון יותר ויותר "וולגרי" וזה הסילוף אליו מתכוון דן מנור. את האכילה והסביאה, המאפיינים את המימונה, אפשר להבין כמטאפורה משעשעת ל "חגיגת ההתנגשות" הישראלית-מרוקאית. דווקא המאכל המפורסם "המופלטה" הוא הנקמה המתוקה של החוגגים המרוקאים על ה "אשכנזים", הפוליטיקאי התורן (...) חייב לאכול אותה בעמידה כפופה, כדי לא להכתים את בגדיו המצוחצחים בדבש, נקמה המקנה למימונה את אופייה הסמוי. (...) בשונה מהרגיל, ניצבים המרוקאים מצדו השני של המתרס, ומתריסים את עוקצם בדבש. המימונה אינה רק אירוע של סביאה ופורקן יצרים, אלא ביטוי להווי עדתי ייחודי, המכוון את התנהגותם של מרוקאים רבים בשדה הפוליטי, החברתי והתעסוקתי. ההתנגדות לפורמאליות, בשילוב עם נטייה לקבלת סמכות רק כאשר היא מוסרית, מובילים מרוקאים רבים – שנים מספר לאחר מיסוד המימונה אל תנועת ש"ס ואל הזרם החברתי, שבמרכזו נמצאים "קדושים" ו "צדיקים". תופעה זו באה להראות כי התרבות המרוקאית שנדחתה מהמרכז החברתי לטובת ימי "חג" מרוקאים, מבקשת לה אפיק אחר, אשר ייתן ביטוי לקיומה.⁴³

מילותיו של כהן עשויות להשמע קשות ומתריסות, אך לדבריו שני משלבים חשובים – ראשית המחאה כנגד הפוליטיזציה של המימונה – כהן מדגיש את עוצמת הגיחוך שבהתנהגות הפוליטיקאים בחג המימונה – המימונה באותם ימים הגיעה לשלב בו הפוליטיקאים מחזירים אחר הפתחים כדי להיות מוזמנים למימונה כזו או אחרת. זו להם חוויה לא אוטנטית, ועל אף שזה אינו מקומם הטבעי, הם ממשיכים להגיע בהמוניהם אל המימונה ובכך מגחכים את עצמם - (הלבוש הרשמי שלהם רק מאדיר את הפער) – הם מגיעים ולפתע הצד השני הוא זה אשר מגדיר את התרבות ואת חוקי המשחק – הם שמים על עצמם תחושות, יושבים על הריצפה, אוכלים בידיים מופלטה ניגרת מדבש רק כדי להצטלם ולהציג עצמם כמחוברים לעדה המרוקאית, אך הפער הזה, השקר הזה, ניבט מכל מקום - ובכך הם הופכים למגוחכים בעצמם. משמעות נוספת אותה אני גוזרת מדבריו של כהן היא שהעדה המרוקאית, כמו חג "המימונה" מוחה כנגד הסכנה שבהשארות בקופסא האורטיינטלית והאקזוטית. המפגש הבין תרבותי אשר חל ערב המימונה מדגיש להערכתו את התנגדותם של החוגגים להיות איזשהו מוזיאון פולקלורי שבאים לצפות בו. כמו שמארגני חגיגות המימונה בישראל בקשו באמצעות המימונה להוות גורם משפיע תרבותי פוליטי וחברתי בחברה הישראלית, כך גם העדה המרוקאית בקשה לעצמה מקום שווה בשדה

⁴² כהן, שם עמ' 100

⁴³ כהן, שם, עמ' 100

הפוליטי החברתי והתעסוקתי, ולכן אנשים בחברה המרוקאית לא מסתפקים בהכללת החג בלוח השנה הלאומי ומבקשים לראות את השפעה רחבה יותר, מעבר ליום חג אחד.

לסיכום אומר כי לא ניתן להפריד בין צמיחתו המחודשת "מלמטה" של חג המימונה, לעתים תוך מאבקים פנים-עדיניים, ואופי חגיגות המימונה בישראל, לבין האווירה אשר קדמה לעליית יהודי צפון אפריקה לישראל, ובייחוד לתהליך הכואב והקשה של קליטת העולים מצפון אפריקה במדינת ישראל הצעירה.

המגמות אשר הובילו למדיניות "כור ההיתוך" היו אבני המדרכת למחאות נוסח וואדי סאליב והפנתרים השחורים מחד, ומאידך, לחידוש חגיגות יום המימונה. נראה כי ישנו בסיס משותף גם למחאות נוסח הפנתרים השחורים, למהפך הפוליטי של 77, לעליית ש"ס וכו', וגם לחגיגות המימונה – הבסיס המשותף הינו ההתנגדות לתיג בני העדה כנחותים יותר וכפחות תרבותיים, הבקשה לנראות ואמפטיה, עמידה על שיוויון בפני החוק, וחלוקת עוגת התקציב באופן הוגן. המימונה שקפה למנהיגים המקומיים, ולפוליטיקאים את הכוח האלקטוריאלי של בני עדות המזרח, המימונה על הפופולריות שלה היתה שופר לכל אלו אשר הרגישו כי אינם נשמעים ואינם נראים, ועשתה "מהפכה" חברתית עדתית, בדרך של שמחה והזמנה במקום מחאה אלימה כזו או אחרת.

הפופלאריות שצברה המימונה השפיעה גם על קובעי המדיניות אשר נהרו אל החגיגות על מנת לצבור הון פוליטי, כמו גם על בני העדה ונפחה בהם תקווה וגאווה במורשתם התרבותית. מארגני המימונה ראו בחג קרקע פורייה לייצוג מורשתה היפה של יהדות מרוקו, הרחק מהסטריאוטיפים אשר מהם סבלו, ורצו להפוך את החג לחג לאומי ישראלי המאחד ומקרר בין כלל ישראל ואף בין לאומים. על אף הביקורות אשר לא פסקו מלהישמע מבית ומחוץ, חג המימונה היה ועדיין מהווה "מהפכה של שמחה", אשר לימים הוביל גם למגמות רב תרבותיות מקבלות יותר ומוביליות חברתית של בני העדה.

פרק רביעי : הרעיונות האוניברסאליים שבמימונה

א. יחסי יהודים מוסלמים – במרוקו ובשראל – האתגר הישראלי וההזדמנות

אחד הזיכרונות החזקים ביותר של אימי מערב המימונה במרוקו הוא ההליכה של כל המשפחה אל המלאאח, כלומר הרובע היהודי בערי מרוקו. ופגישתם החגיגית עם השכנים המוסלמים שם. באופן כללי ניתן לומר כי זיכרונותיה של אימי כיהודיה במרוקו מעולם לא היו של בת למיעוט נרדף. היא תמיד סיפרה בגאווה כיצד ליהודים ברבאט היה מקום של כבוד, וכיצד במלחמת העולם השנייה מלך מרוקו מוחמד החמישי הגן על היהודים במדינתו מפני האויב הנאצי ועשה הכל כדי שמעמדם של יהודי מרוקו לא יפגע. היהודים שהוקירו לו חסד זה, ואף בקשו להעניק לו את התואר "חסיד אומות עולם"⁴⁴, עשו זאת כיוון שלדידם לא הייתה זו משימה קלה עבורו. מרוקו נשלטה באותם ימים על-ידי צרפת של שלטון וישי, שעשתה יד אחת עם שלטון הרייך השלישי. ואכן, להיטלר היו שאיפות להיכנס גם למרוקו ולשלוח את יהודי המדינה למחנות ההשמדה בדומה למשלוחים שיצאו מלוב ומתוניס. מוחמד החמישי התנגד בתוקף. אף שעמד בראש מדינת חסות של שלטון וישי, הצליח לעמוד בלחצים ולסכל את החלת החוקים הנאטי יהודיים בעל יהודי מרוקו. ואולם, טענות אלו אינן מתיישבות עם המסמכים של הצו המלכותי אשר חתם עליו המלך בשנת 1940 ואשר מפורטים בו חוקי הגזע נגד היהודים. בתקופה זו פוטר יהודים רבים ממשורות ציבוריות, הוחלו מכסות של; והיהודים אולצו לחזור למלאאחים (המלאאח הוא שמו של הרובע היהודי בערי מרוקו). ההיסטוריון מיכאל אביטבול⁴⁵, מתייחס בסרו לעיניין זה בהרחבה. על אף עדויות סותרות אלו, עד היום נוטה יהדות מרוקו לשמור חסד לבית המלוכה. לאור עדותו של אביטבול, המציירת תמונה מורכבת יותר של חיי היהודים במרוקו במאה העשרים, בולטים אך יותר רגשות הנאמנות והערכה של היהודים כלפי השלטון והחברה המרוקאית.

יתכן שתחושת בטחון זו של אמי ושל רבים מיהודי מרוקו מביעה משהו עמוק יותר לגבי יחסי השכנות הטובים והעמוקים אשר שררו במרוקו. יובל בילו כותב בספרו⁴⁶ כי יהודים היו חלק מן הנוף המקומי של המגרב מאות שנים לפני הפלישה הערבית שהשליטה את האסלאם על צפון אפריקה במחצית השנייה של המאה השביעית לספירה. מסורת נפוצה טוענת כי מייסדי היישוב היהודי באזור זה היו פליטים יהודים שנמלטו מיהודה אחרי חורבן בית המקדש הראשון במאה השישית לפני הספירה⁴⁷. מסורות אחרות מעלות את זכרם של שבטים ברבריים מגויירים שנלחמו בפולשים המוסלמים, ושל ממלכות יהודיות אוטונומיות שהתקיימו בעמק הדרעה מדרום לאנטי-אטלס עד המאה האחת עשרה. גם אם שורשי המסורת האלו הם מיתולוגיים יותר מאשר היסטוריים, ניתן לראות בהן ביטוי לקדמות היישוב במגרב. למיעוט היהודי היה מעמד משפטי מוגדר בחוק המוסלמי. למרות זאת חייהם של המיעוטים הדתיים במרוקו לא היו תמיד פשוטים

⁴⁴ העומד מאחורי היוזמה להעניק את אות "חסיד אומות העולם" למוחמד החמישי הוא סרג' ברדוגו, אשר כיהן כנשיא קהילת יהודי מרוקו מאז שנת '88. בקשה זו לא התקבלה ו "יד ושם" טענו מנגד, מוחמד החמישי אינו עומד בקריטריונים לקבלת אות חסיד אומות העולם. <http://www.news1.co.il/Archive/003-D-28113-00.html>

⁴⁵ מיכאל אביטבול, "יהודי אלג'יריה, תוניסיה ומארוקו, 1940-1943", פעמים, 28, 1986, עמ' 78-106.

⁴⁶ יובל בילו, שם

⁴⁷ יובל בילו, שם

וקלים. לדוגמה, אחרי הרדיפות הקשות של שושלת אלמוחידון הקנאית (1147-1269)⁴⁸ שמחקו לחלוטין את הנוכחות הנוצרית במרוקו, הקהילה היהודית נותרה פגועה ומדוללת, מיעוט דתי יחיד בחברה כלל מוסלמית.

כפי שעלה מהקדמה קצרה זו, ניכר שהיחסים בין היהודים למוסלמים היו מורכבים ורבי פנים. הקירבה הפיזית, תלות הגומלין הכלכלית, והקשרים הקרובים בין הקבוצות חיזקו את ההרמוניה ביניהן, אך לא מנעו לחלוטין מתיחויות וקונפליקטים עקב ההבדלים הדתיים והאתניים וחוסר השוויון הפוליטי. החוקרים חלוקים בשאלת אפיון היחסים בין היהודים למוסלמים במרוקו, אך מסכימים כי שתי הקהילות חלקו אמונות ומנהגים תרבותיים רבים, למרות הנבדלות הדתית. במאמרו אודות חגיגות המימונה, טוען הסוציולוג הארווי גולדברג⁴⁹ כי הניגוד בין התקוות המשיחיות, דהיינו – אמונה בגאולה שתבוא, לבין חיי היומיום, כמיעוט חלש / מוחלש בקרב הקהילה המוסלמית, מהווה את הרקע לחגיגת המימונה (ראו בפרק על טעמי החג). ואכן האמונה בגאולה משתקפת בשם מימונה. חגיגה זו משלבת מחדש את היהודים בסביבה בה הם חיים. היבט נוסף הוא כאמור החיים המשותפים של שתי התרבויות, יהודית ומוסלמית, וההשפעות ההדדיות שלהן זו על זו מבחינת מנהגים, טקסים ואמונות. המימונה היא חגיגה אביבית של התחדשות וברכה. אולם, כפי שנאמר בלעיל, מקורותיו של החג מעורפלים. גולדברג במאמרו מבקש להדגיש את ההקשר הבין לאומי - דתי - תרבותי של המימונה, ומסביר את מקור החג בקשר שבין היהודים לבין המוסלמים בסביבה שבה חיו יחד. כלומר, מפגש בין תרבויות. היהודים חיו בארצות המגרב כמיעוט בקרב התרבות המוסלמית. בחג המימונה בא לידי ביטוי עמוק הקשר שבין שתי התרבויות. אחד ממרכיבי החג המרכזיים במרוקו היה ביחסים בין יהודים לבין מוסלמים, והמוסלמים נטלו חלק פעיל בחגיגה. הם סיפקו את הירק ואת הלחם לחגיגות המימונה במתנה או בתשלום. בארץ ישראל היה נהוג שיהודים נותנים למוסלמים מצה תמורת הלחם שהביאו להם המוסלמים במוצאי הפסח. גם בהיסטוריה המשפחתית האישית שלי, כפי שתארתי בתחילת הפרק, אימי מספרת שבמימונה כולם היו הולכים למלאאח ושם פוגשים את המוסלמים. כך מתאר חנניה דהן מזכרונות ילדותו

לפנות ערב ליד שער המלאח (הרובע היהודי) מתאספים ערבים המביאים בהמותיהם עמוסות שבולים ירוקות וטריות, שרק עתה נקצרו מהשדה הסמוך לעיר. אחרים מביאים דגים, דבש, חמאה, נענע, פרחים, לחם אפוי ומוכן ושמרים. השוק הומה ממוכרים וקונים, והערבים בעלי הסחורה עושים "פרסומת" לסחורתם ומכריזים תרבו ותסעדו (תזכו ותהיו מאושרים). בחורים ובחורות משאילים מחבריהם המוסלמים קפטנים, ג'לבויות, תרבושים, ותכשיטים אותם ילבשו עוד מעט.⁵⁰

על פי עדויות בעל-פה, לאורך כל ימיות חג הפסח היה מעיין ניתוק בין השכנים היהודים והמוסלמים – חשש החמץ במהלך חג הפסח הוביל את היהודים להמנע ממפגשים יומיומיים ומקשרי מסחר עם שכניהם המוסלמים. סיום חג הפסח בחגיגת המימונה המיוחדת אשר שתפה באופן פעיל את השכנים המוסלמים הקל בחידוש היחסים, על פי גולדברג לנקודת זמן זאת היה תפקיד חשוב ביותר ביחסים. מבחינה כלכלית היתה תלות רבה בין היהודים לבין המוסלמים.

⁴⁸ האלמוחידון, הדאעש של אז, היו נוכחות מצמיחה בכל האימפריה, כולל ספרד.
⁴⁹ הארווי גולדברג "חגיגות המימונה במרוקו" בתוך: יעל אנוך עורכת, מקראה לאנתרופולוגיה, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.
⁵⁰ חנניה דהן, שם

הסוחרים ובעלי המלאכה היהודים סיפקו שירותים לאוכלוסייה המקומית, שהיתה חקלאית ברובה. במהלך ימי הפסח נמנעו היהודים, מחשש חמץ, ממגע עם שכניהם המוסלמים. חגיגת המימונה אפשרה מעבר טקסי מחודש לחיי היומיום ולחידוש יחסי הגומלין עם הסביבה תוך פיוס והפחתת מתח. ביטוי נוסף בקשר הבין תרבותי הוא היפוך תפקידים. בדומה לאירועי הקרנבל בעולם הנוצרי⁵¹, התחפשו במימונה צעירים יהודים ולבשו בגדי מוסלמים. עניין זה עולה בשיר של הפייטן המרוקאי, ר' דוד בוזגלו, בשירו על המימונה⁵²:

שְׁמָה עֲבָרִים וְעָרְבִים, יַחְדָּו כָּלֵם מְסַבִּים.
וְאֵת לֶבָם מְטִיבִים. עִם כָּלִי שִׁיר וְנִגִּינָה.
וְלִבְשָׁה הָעֲבָרִיָּה. תִּלְבָּשֶׁת עֲרַבִּיָּה.
וְנָכַר עִם אֲדָרְעִיָּא. וְקִטְרֶת מֵר וּלְבוּנָה.
וְלֹא נָכַר הָעֲבָרִי. לִפְנֵי אָחִיו הַהֶגְרִי.
אִם עִירוֹנִי אוֹ כְּפָרִי. רוּחַ כָּלֵם נְכוּנָה.
שֶׁם טִשְׁטֹשׁוּ הַתְּחוּמִים בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים
אֶלְמָלָא אֲנִשִּׁי דְּמִים. אֲשֶׁר עַל הַמְּדִינָה.

נושא המפגש בין התרבויות במרוקו והקרנבל מבטא את מה שמכונה לעתים, "כוחו של החלש". החגיגה מאפשרת לחלש, לאנשי המיעוט (היהודי במקרה זה), להפך תפקידים עם השליט, ולו לרגע – הוא המארח ובעל הבית. באופן דומה, בתרבויות רבות מיוחסות לחלש תכונות מאגיות כמוריד גשם וכמביא ברכה ופרייון. דוגמאות לכך ניתן למצוא בהשתתפות בטקסי החג של השכנים המוסלמים (כמו גם להשתתפות על קברי צדיקים יהודיים במועדים אחרים שבהם לקחו חלק יהודים ומוסלמים כאחד).

לסיכום – במרוקו חגיגות המימונה היו בין השאר חגיגות של איחוד בין היהודים והמוסלמים, כאשר היהודים, אף היו מיעוט חלש, הפכו ליום אחד למארחים רחבי לב ושותפים של אחיהם המוסלמים.

היחסים בין היהודים ובין המוסלמים לאחר העלייה ארצה

היחס החם בין יהודים ומוסלמים במרוקו קיבל תפנית שלילית עם העלייה לארץ. בשנות החמישים והשישים התמקדה פעילות ההתיישבות ביישום מטרות לאומיות ובראש ובראשונה: עיבוי גבולות המדינה והבטחתם. דר' אלישבע שטרית, היסטוריונית ואומנית, כותבת במאמרה "חלקה של יהדות מרוקו ותרומתה להתיישבות ולבניין הארץ" כי לשם מטרות לאומיות אלו

⁵¹ מבקר הספרות והתרבות, מיכאיל מיכאילוביץ' בכטין, כותב מאמרו "רבלה וזמנו" על ההשפעה העצומה של הקרנבל על הספרות. לדיון מהות הקרנבל היא חציית הקווים המוכרים והפיכת הסימנים על פיהם. השולי הופך למרכזי: המעמדות הנמוכים תופסים את מרכז הזירה, העבד מוכתר למלך. הקרנבל מוגדר על ידי המציאות היומיומית המשמימה ומשמש כאנטיתזה מאתגרת עבורה, בכך שהוא פותח לדיון מחודש את סמליה. בכטין טוען שהקרנבל מלא בסמלים אמביוולנטיים. הקרנבל אליו התייחס בכטין היה החגיגה שלפני צום ששת השבועות, שמקדים את חג הפסחא הנוצרי. בכטין ייחס לקרנבל משמעות עמוקה על חיי הקהילה בהציבו אלטרנטיבה פרועה, משוחררת ומאתגרת לשגרת היומיום, המאופיינת בהיררכיה ובניכור חברתי. ה"אחר" משתחרר ותופס את מרכז הבמה. הכנסייה ומוקדי הכוח הפיאודליים הופכים ליעד של בוז, לעג ופרודיה. הקרנבל מאופיין על ידי מופעי ראוות חזותיים, קומדיה ופרדוקסים מילוליים. כל המחסומים החברתיים הרגילים נפרצים, הבדלי מין, גזע וגיל נמחקים. נותרת תקשורת חדשה בגובה העיניים.

⁵² השיר המלא מופיע באתר – מורשת יהדות מרוקו " <http://moreshet-morocco.com/?cat=274&paged=2>

הוקמה לאורך הגבול עם לבנון ולאורך הגבול הסורי והירדן רשת של מושבים וקיבוצים שמילאה את התפקיד של החגורה הביטחונית של המדינה ובלמה בגופה את החדירה של הגורמים המסתננים מעבר לגבולות. כמו כן הוחל בהקמת יישובים חדשים בגליל התחתון: קריית שמונה (1950) חצור (1952), מעלות (1956) ובעיבוי יישובים קיימים (העיר צפת, למשל) כדי למנוע השתלטות ערבית על אדמות הגליל. ובדרום היה חבל לכיש, שהשתרע בחלק שתווך בין פרוזדור ירושלים והנגב ובין הרי חברון וגבול רצועת עזה, שטח שומם ובלתי מיושב. הוא היווה פרצה ביטחונית, שדרכה חדרו מסתננים מירדן ומרצועת עזה וסיכנו את חייהם ורכושם של המתיישבים המעטים שחיו אז בדרום הארץ. פיתוח חבל לכיש ויישובו היו אפוא, צורך הכרחי מהבחינה הביטחונית. אולם, רק עם תחילתה של העלייה הגדולה מצפון אפריקה בכלל וממרוקו בפרט, בשנת 1954, הוחל בפיתוח החבל ובהקמת צורת התיישבות חדשה (התיישבות חקלאית כפרית) שהפכה דגם לחיקוי לאזורים אחרים בארץ ואפילו למדינות חוץ לארץ.⁵³

על פי חוקרים שונים כמו הסוציולוג יהודה שנהב,⁵⁴ במדינת ישראל, יושבו יהודי ערב דווקא בספר, בחזית המאבק במסתננים הפלסטינים על מנת לטשטש את ערבותם של העולים כחלק מפרויקט דה-ערביזציה כללי, והפיכת "היהודים-הערבים" ל"מזרחים". כך העמיקה המדינה את הסכסוך בין המזרחים לערבים, ואולי אף יצרה אותו, ובמקביל אשררה את הכלתם של ה"יהודים-הערבים" בתוכה.⁵⁵

יהודי המזרח שיתפו פעולה עם פרויקט דה-ערביזציה הישראלי בשל מעמדה השלילי של הערבות בתרבות הישראלית הציונית, מעמד שנבע הן מן העמדה האוריינטליסטית של המהגרים האירופים והן בשל העימות הציונית הפלסטינית על הארץ. בני הדור השני של המהגרים אף שאפו להיפטר במהרה ממסמני הערבות של הוריהם (למשל, Regev, 2000) אולם זיקתם של המהגרים לעברם הערבי לא היתה יכולה להימחק לגמרי. כל כמה שזו הוכחה, הן על ידי המהגרים עצמם והן על ידי הממסד

⁵³ דר' אלישבע שטרית, "חלקה של יהדות מרוקו ותרומתה להתיישבות ולבניין הארץ" מופיע באתר מורשת יהדות מרוקו <http://moreshet-morocco.com/?p=40678>. במאמר היא מפרטת אודות ההתיישבות וכותבת כי עם קום המדינה התרכזו בתל-אביב, בחיפה ובערי מישור החוף הסמוכות להן, כ-82% מהאוכלוסייה היהודית בא"י. שאר האוכלוסייה היהודית בארץ התרכז בירושלים, בעמקים הצפוניים ובגליל המזרחי. באותה העת נגנב הייתה נוכחות יהודית דלילה (באר שבע ו-11 הנקודות) והוא הדין בנוגע לצפון הארץ. בשנות ה-50 עוצבה תוכנית לפיתוח מדינת ישראל שקבעה את פיזור האוכלוסייה כיעד לאומי של המדינה. במסגרתה הושם דגש על התיישבות כפרית והתיישבות עירונית. ההתיישבות הכפרית, בשונה מהתיישבות עירונית אינה מצריכה אוכלוסייה גדולה (כל יישוב כפרי מונה כמה מאות נפשות בלבד) ובה בעת מאפשרת צורה זו התפרסות רחבה בכל האזורים וסתימת פרצות במערך ההתיישבותי, בכך תרמה ההתיישבות הכפרית ליישום התוכנית לפיזור אוכלוסין, שמטרתן הייתה למנוע ריכוז יתר של האוכלוסייה באזורים המיושבים בצפיפות שבשפלת החוף ולהבטיח חלוקה מאוזנת יותר של האוכלוסייה בכל חלקי הארץ. אולם, מלכתחילה היה ברור לקברניטי המדינה ולאחראים על תכנון קליטת העלייה, כי דרך ההתיישבות החקלאית לא תהיה היחידה, וכי חלק נכבד מהעולים ימצאו את מקומם בערים. תחילה (1948-1951) הושם דגש על אכלוס יישובים עירוניים קיימים, כמו טבריה, עפולה, בית שאן, רמלה, יבנה וכו'. לאחר מכן (1952-1958) הוקמו 32 ערים חדשות ובכלל זה מה שנהוג לכוון "עיירות פיתוח", שהן 80% מכלל הערים החדשות בישראל. בתוך שלושים ושתים הערים החדשות 21 ערים הוקמו באתרים חדשים לחלוטין מהצפון (שלומי, מעלות, מגדל העמק) ועד לדרום (ירוחם, דימונה, אופקים, קריית גת, אילת). בכל היישובים האלה היוו יהודי צפון אפריקה בכלל ויהודי מרוקו בפרט את האחוזה הגבוהה ביותר של האוכלוסייה. אלישבע שטרית מדינשה את תרומתה של העלייה מצפון אפריקה להתיישבות וביניין הארץ, ומדגישה כי לצד עיירות הפיתוח הוקמו על ידי יוצאי צפון אפריקה מושבים חקלאיים רבים אשר תרמו תרומה משמעותית לבניין הארץ, וכן היא מביאה דוגמאות לכמה קיבוצים אשר גרענים היה יוצאי צפון אפריקה (כמו יוטבתה) חדורי מוטיבציה חקלאית חלוצית אשר לא חשו כי "זרקו" אותם. למאמר מצורפות טבלאות המתארות את התפלגות האוכלוסייה בעיירות הפיתוח וכו'.

⁵⁴ יהודה שנהב, "היהודים הערבים, לאומיות, דת ואתניות". ספריית אפיקים, תל אביב, עם עובד, 2003, עמ' 152.

⁵⁵ יש שיאמרו כי מצבם של הקיבוצים לא היה שונה – חלק גדול של הקיבוצים גם הוא נמצא בפריפריה הנושקת לגבולות המדינה ואין הבדל בינם לבין העולים מצפון אפריקה. לדידי ההבדל העיקרי מצוי בעצם "הבחירה" – הקיבוצים הוקמו מבחירה, המתיישבים בקיבוצים התיישבו שם מאידיאולוגיה, הקימו את התשתיות מאפס ויצרו יישוב יהודי, שלמים זכה לתמיכה רחבה מאוד של המדינה (משנות השמונים התמעט ועל כן גם קרנם ירדה...). עיירות הפיתוח לעומת זאת הוקמו על ידי הממסד, ושוכנו בעולים אשר הגיעו בעיקר מהמזרח התיכון ולא מאירופה. ד"ר אהרון (אהרליה) כהן, דוקטור בהיסטוריה גיאוגרפית, הוא רק אחד החוקרים הרבים אשר עסקו בנושא, וערך מחקר רב היקף אודות עיירות הפיתוח "התהוותן של עיירות הפיתוח שדרות, אופקים ונתיבות 1951-1965". הממצאים מראים כי התפלגות האוכלוסייה בעיירות הפיתוח, ב-1960, 82% היו ממוצא אסיה ואפריקה, 18% יוצאי אירופה ובודדים ממוצא אמריקאי. במחקרו מביא כהן עדויות קשות רבות מצד העולים ומוצד הקולטים, ואני מביאה את דבריו כאן כיוון שלעיירות הפיתוח יש קשר להתפתחות ה"מימונה" ולהפיכת הפריפריה למרכז אפילו ליום אחד. ניתן לראות חלקים מהמאמר בקישור הבא: <https://www.themarker.com/markerweek/1.3902259>

והציבור הישראלי הוותיק, המשיכה זיקה זו לסמן את המזרחים כ"טיפוס סימבולי" המסמן את קו הגבול בין היהודי הלאומי לבין הערבים שמסביב.⁵⁶

תהליך זה לא רק שיצר ניכור פנימי לתרבות איתה הגיעו עולי צפון אפריקה לישראל, הוא גם הוליד לניכור וליצירת הפרדה ברורה וחדה בין יהודים-ערבים לבין ערבים פלסטיניים. לעומת מגמה זו שליוותה את חוויית העולים מארצות ערב, תיאור הקשרים שהיו בין יהודים למוסלמים ביום המימונה במרוקו מזכיר את האפשרות ואת ההזדמנות הטמונים באחוזה בין העמים על רקע תרבותי ודת. חגיגות המימונה מזכירות את האפשרות כי היהודים והמוסלמים יכולים לחיות בשכנות טובה ומיטיבה ומדגימות שכנות זו. מארגני המימונה בישראל הקפידו לאורך כל השנים לכלול מבין המוזמנים גם את שכניהם הערבים. בשנת 1968 בפעם הראשונה הזמינו המארגנים כמה עשרות ערבים מהעיר העתיקה בירושלים לחגיגה, שבאו לסמל, כמו במרוקו, את יחסי השכנות הטובים בין יהודים לערבים.⁵⁷ בשנת 1970 לאחר קבלת פני נשיא המדינה, זלמן שזר, נערכה קבלת פני משלחות נכבדי המיעוטים: דרוזים, צ'רקסים וערבים, תוך החלפת ברכות ומתנות. בני המיעוטים הגישו למארחיהם בקלאווה, מגדנות, פירות ומשקאות. השתתפות בני המיעוטים, כמו תשורות המזון החמץ, נועדו לסמל את חידוש המסורת של יחסי החליפין בין יהודים למוסלמים בליל המימונה בצפון אפריקה, שאפשרה את אכילת החמץ הראשון לאחר הפסח. כמו כן ביקשו המארגנים להדגיש את התקווה ליחסי אחווה, ידידות ושלוש בין העמים בישראל.⁵⁸ בשנת 1985 המארגנים ציינו כי הזמינו את בני כל העדות וכן 300 ערבים מהשטחים על מנת להעביר להם (בעזרת המימונה?) מסר של שמירת כבוד האדם. את החגיגות בגן סאקר שיבשה התפרעות אלימה של אנשי תנועת "כך", שהתנגדו להזמנת ערבים מהשטחים להשתתף בחגיגות. חבר הכנסת מאיר כהנא התפרץ לעבר אישי הציבור וקרא "סלקו את הערבים", כשתומכיו מתגודדים ומשמיעים קריאות עידוד. סמי בן שטרית, מארגן החגיגות, ביקש מכהנא ללכת, ובסופו של דבר המשטרה אסרה את המתפרע. בן שטרית אמר, כי הוסכם עם כהנא שלא יופיע בשטח הגן, בעוד שכהנא טען, כי בן שטרית הבטיח לו שיוכל לשאת דברים, אך לא עמד בהבטחתו.⁵⁹ תקרית זו לא ריפתה את ידי המארגנים ושנה אחר שנה הוזמנו גם הערבים מהשטחים להיות חלק מחגיגות המימונה. בשנת 2004, הפדרציה אף יזמה אירועים מתוקשרים וגדולים, וביוזמת איש יחסי הציבור שלה שוחזר לראשונה המנהג הצפון אפריקאי העתיק, לפיו המוסלמים מביאים את החמץ הראשון שלאחר הפסח לשכניהם היהודים. חמיס אבולעפיה, בעליה של מאפיה מפורסמת ביפו, הוזמן לחגיגת מימונה בבית זהבה ועו"ד עמי סביר בתל אביב. אבולעפיה הגיש למשפחת סביר פיתות ולחמים, כדי לסמל את חידוש המסורת של שלום ואחוזה עם השכנים הערבים.⁶⁰

המימונה מהותה פתיחת הבית והדלת לרווחה, החלפת תפקידים, לבישת מלבושיו של האחר, הזמנה לחגיגה משותפת אשר מציינת את הדמיון ולא את השוני. המימונה מזמינה את כולם ללא הבדל דת, מין, תרבות ולאום להיות שותפים בברכות לשנה החדשה ולתקוות לגשם, לפיריון

⁵⁶ שנהב, שם, עמוד 152.

⁵⁷ שרעבי, שם עמ' 69.

⁵⁸ שרעבי שם עמ' 72.

⁵⁹ שרעבי שם עמ' 100.

⁶⁰ שרעבי שם, עמ' 141.

ולהצלחה כלכלית משותפת. אותן השאיפות שהמימונה מייצגת כלפי היהודים בארץ, לא משנה מאיפה הם הגיעו, יכולות להיות גם גשר להוות בשורה בין-דתית בין-לאומית היוצאת מישראל.

ב. המימונה כחג פמיניסטי:

ב.1. בחינת מקומן של הנשים ביהדות מרוקו ובמיוחד במימונה

קיימת ספרות מחקרית ענפה על מעמד האישה בקרב בני עדות המזרח. לדוגמה, ההיסטוריון פרופ' אליעזר בשן חקר רבות את החברה היהודית במרוקו והקדיש מאמרים וספרים במיוחד למעמדה של האישה בחברה היהודית במרוקו. באופן כוללני ניתן לומר כי החברה במרוקו היא פטריארכלית, ובה הגבר הזקן עומד בראש המשפחה. מעמדה של האישה היהודיה הוא לא משהו מרוקאי או מזרחי אלא מוטבע בתרבות הכללית והיהודית מעמד האישה נחות לעומת הגבר בשל חוסר השוויון בין המינים בהלכה היהודית, ובמרוקו היה נמוך עוד יותר בגלל השפעת החברה המוסלמית הסובבת.

עד פתיחת בתי הספר של "כל ישראל חברים" בשנת 1862 רוב הנשים לא למדו בבית ספר ולא ידעו קרוא וכתוב. בחברה היהודית נועד הלימוד לבנים, כדי לאפשר להם להתפלל וללמוד תורה, ואילו הנשים, שלא חויבו במצוות האלה, היו "פטורות" גם מקריאה וכתבה. נשים היו שרות ומקוננות, היו ביניהן צדקניות ולמדניות ואפילו משוררת ידועה, אבל אלה היו חריגות.⁶¹

דן מנור⁶² מתייחס לשלושה מחקרים חשובים הנוגעים למעמדן של הנשים היהודיות במזרח ובמרוקו (בפרט: א) מחקרו של אברהם שטאל⁶³, ב) שני מחקריו של אליעזר בשן. שטאל מתאר את האישה ביהדות המזרח כעקרת בית צנועה וצייתנית, שעולמה הצר מכיל רק את מלאכת הבית וגידול הילדים, אין לה שום ציפיות או יומרות לגבי טיפוח נשיותה מבחינה פיזית ורוחנית, ואף לא לגבי סיפוק מאווייה ותשוקותיה. לעומת שטאל המתאר את האישה ביהדות המזרח בכללה, בשן דן בנשים יהודיות במרוקו בלבד. מאמריו קוראים תיגר על התפיסה הסטראוטיפית הזו. אמנם גם הוא סבור שאכן הדגם הפטריארכלי שלט בקרב יהודי מרוקו, אך במחקרו הוא מבליט מידע על עשרות נשים עשירות, נשים בעלות השכלה, ואף נשים עניות שפעלו כאומניות, סוחרות, למדניות, נשות חינוך, נשות חסד וכו'. בשן אינו מסתמך על עדויות או על סיפורים, אלא על תעודות מתחומים שונים: דיפלומטיה, אדמיניסטרציה, כלכלה ומסחר, שמהימנותן אינה מוטלת בספק. מחקרו מציג גלריה של נשים ממעמדות שונים אשר עסקו, תרמו ויזמו ואינן מתאימות לתיאור הסטראוטיפי של האישה המזרחית הנמצאת בביתה, נחותה ומושפלת. מהתעודות שמביא בשן נתן לראות שלצד האישה המסורתית המצייתת לבעלה בכל, או

⁶¹ אליעזר בשן, "נשים יהודיות במרוקו: דמותן בראי מכתבים מן השנים 1733 – 1905" אוניברסיטת בר-אילן, 2005. עמוד 20.

⁶² דן מנור, האישה בספרות העיון של חכמי מרוקו, המאמר מופיע בתוך כתב העת "ברית – כתב עת של יהודי מרוקו", גליון 25 הוצאת – אות ברית קודש 2006
<http://www.otbritkodesh.com/index.php/component/content/article/14-25-50/119-2015-07-16-10-29-11?Itemid=116>

⁶³ בתוך מאמרו של מנור

לצד נשים שעבדו כמשרתות ואף סבלו מאלימות פיזית, בלטו במרוקו גם נשים למדניות ומשכילות, נשים הדואגות לרכושן, העובדות לפרנסת הבית בכלכלה ומסחר, ואף כאלה שהכניסו תנאים לכתובה. היו גם נשים שעסקו בפעילות ציבורית (כדוגמת הלן קאזיס בן עטר⁶⁴). בשן מראה כיצד מעמדן הכלכלי של הנשים האמידות במרוקו איפשר להן להתבלט גם בתחום חיי הדת. הן יסדו בתי כנסת, תמכו בתלמידי חכמים, רכשו ספרי תורה, תרמו רבות לצדקה ועזרו לעניים. למרות עדויות חשובות אלו, אין לבשן יומרה לטעון לקיומו של שוויון מלא של הנשים ביהדות המזרח, אלא לפורר במקצת את הדעה הכוללנית לפיה כל הנשים ביהדות המזרח היו מדוכאות. השינויים במעמדן החברתי של הנשים המוסלמיות במרוקו, שהיא מדינה מוסלמית, היה איטי עד המאה ה-20. תהליך איטי זה שיקף גם את מעמדה של האישה היהודית בחברה. בשן ביקש להראות כיצד שהיו משפחות שקיפחו את זכויותיה של האישה לכדי מעמד נחות, והיו משפחות אחרות, שהכירו במעמדה של האישה כרעיה וגבירה על כל המשתמע ממונחים אלה.

ב 2. המימונה – פתח ליחסים שוויוניים בין בעל הבית לבעלת הבית

שני פנים אלו שאפיינו את מעמדה של האישה היהודייה במרוקו משתקפים גם בחגיגות המימונה. שרעבי, שראינה נשים רבות כותבת, כי מחד גיסא :

במטלות הטקסיות של ליל המימונה ניכרה, על פי דברי המרואיינות, הבחנה ברורה בין תפקידי הגברים והנשים, וזו שיקפה את חלוקת התפקידים המגדרית המסורתית במשפחה הצפון אפריקאית ראש המשפחה היה הולך יחד עם הבנים לבית הכנסת, והיה אחראי על הקניות, שכן הנשים לא יצאו ל"ספרה הציבורית" והורחקו מהפעילות הכלכלית. במהלך ליל המימונה הוא היה גם האחראי על אירוח המבקרים הרבים. האישה, לעומת זאת, הייתה אחראית על "הספרה הפרטית", והייתה מכינה יחד עם בנותיה את מטעמי החג המיוחדים ועורכת את השולחן. שולחן ליל המימונה בלט בצבעוניותו ובעושר סמליו. הוא היה עמוס במגוון מטעמים מתוקים מסורתיים, שהוכנו בימי חול המועד של פסח על ידי נשות המשפחה⁶⁵.

מאידך גיסא, כפי שכתבתי בפרק הראשון, חג המימונה המשופע באפיונים/במימדים לימינאליים ובגיוון טקסי, אפשר את מתיחת הגבולות בין התפקידים הנשיים לתפקידים הגבריים המסורתיים. אכן, הגברים יצאו לתפילה בבית הכנסת והנשים היו אחראיות על "שולחן המימונה", אך שולחן זה, על אף התפילה בבית הכנסת, הוא זה אשר ניצב לתחושת האנשים, הקהילה והציבור בראש מבחינת חשיבותו בחג. יתרה מכך, העדויות מספרות כי לאחר הגשת המופלטה (החמץ הראשון), התרחש אחד הרגעים הטקסים החשובים – לישת הבצק הראשון. טקס רב מעלה זה כולו היה באחריות "בעלת הבית" – היא עמדה במרכז, היא זו שברכה, היא זו אשר חוללה את הטקס, והגברים במשפחה תמכו, עמדו ושרו, השתתפו בטקסיות של הכנת הבצק אך לא עמדו במרכזו. כיוון שהאישה הייתה אחראית על תחום ה"ספרה הביתית", היה לה תפקיד מרכזי בטקס הכנת הבצק. יחד עם זאת, גם הגברים לקחו חלק פעיל בטקס הזה ובלישת הבצק אשר באופן מסורתי לא היה מתפקידם – העובדה שגברים היו פעילים בטקס "נשי" משקפת טקס

⁶⁴ רחל בן עטר היתה העורכת דין היהודיה הראשונה במרוקו. נולדה בטאנג'ירב 1900 וחיה בקזבלנקה, שבה עסקה בפעילות ציבורית מגוונת משנת 1939 ואילך. בעיקר ידועה בפעילותיה במלחמת העולם השנייה (בשן, שם, עמ' 82-...).
⁶⁵ שרעבי, שם עמ' 49

מעבר, המאופיין כאן בערוב של מינים ותפקידים. האישה ביום הזה עומדת במרכז הבית אשר לו מרכזים מרובים - גם במרכז המטבח וההכנות (כביכול המקום המסורתי המצומצם) אבל זה לא המרכז היחיד בו היא עומדת - היא גם עומדת במרכז הטקס - ביום הזה היא זו אשר מחוללת את הטקס הדתי הזה, היא זו אשר מזמינה את הנשים והאנשים להיות סביבה, היא זו שמחוללת את מרכז האירוע, היא זו אשר מברכת .

ב 2.1. "הלחם" כערך אוניברסלי:

הבצק כמו הלחם הוא שם נרדף למזון, לצורך קיומי. לחם הוא גם אות ברית ונושא ברכה וקדושה. באזכורים שונים של לחם במקרא אנחנו למדים כיצד הלחם הוא שפה שבה האלוהות מדברת אל בני אדם והם אל האלוהות. המקורות השונים במסורת מדגישים מצד אחד הלחם הנשגב ומצד שני את השגב שיש בפשטות. הלחם מסמל שם קוד לצורך בסיסי שלא יסופק באופן אוטומטי לאדם וכן את ראשיתו ואת סופו של האדם - בבראשית פרק ג', יט כתוב: "בָּצֶעֶת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֶדְךָ אֶל-הָאֲדָמָה, כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי-עָפָר אֶתָּה וְאֶל-עָפָר תָּשׁוּב". הלחם הוא גם מצרך בסיסי שהאנשים נזקקים לו, וגם מגדיר את היחסים בין בני האדם: "עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָהֵב גֵּר לְתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה" (דברים, פרק י', ו), את היחסים הניסיים בין אדם לאלוהי: "וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, הִנְנִי מְמַטֵּיר לָכֶם לֶחֶם מִן-הַשָּׁמַיִם... "(שמות, פרק ט"ז, ד). דן אלמגור במאמרו: "'בוזיעת אפיק' היא תקוות האדם: לחם מקראי בשירה העברית". כותב כי בתיאור הלחם בספרות נקשרו סמלים מגוונים: פוריות, אהבה, פרנסה ועוד. מבט מרפרף בתרבויות שונות מבלט את שכיחותו של הלחם במציאות ובספרות, ומבעד לתפוצתו בולט גיוונו: כל תרבות ומתכוני לחמיה, כל תרבות וייחודיות סמליה.

הלחם מסמל אפוא שינוי במצבו האפשרי של העם היהודי בשובו לארץ ישראל. בעיני החלום הציוני, זיעת אפיו של האדם המייחל לאכול את לחמו אינה רק גִּזְרָה שהוטלה על האדם הראשון אלא תקוות האדם החדש בשובו לאדמתו ובניסיונו לחדש בה כקדם ימיו ועבודתו. המעורבות הטוטלית הנדרשת מן האדם ביצירת לחמו מאירה את תפקידם של אזכורי הלחם בשירה זו, ומעידה על תשוקתה של הציונות בראשיתה ליצור ביגיע כפיה את לחם חזונה.⁶⁶

ניכר מדברים אלו כי "הלחם" על סמליו השונים הינו בעל ערך אוניברסלי אשר מסמל את בסיס היחסים בין בני אדם, בין אדם לאלוהיו ובין אדם לסביבתו. יתרה מכך, הלחם בהקשרו המקראי מסמל גם את המקור הניסי וגם את חיבורו של היהודי אל ארץ ישראל. שאיפתו של היהודי היושב בגולה לגאולה מתבטאת בחלום לעבודת אדמת ארץ ישראל ויצירת הלחם "הזורעים בדמעה ברינה יקצורו" (תהילים קכו). תקוות תקומה וגאולה אלו אשר באות לידי ביטוי דווקא בקמח ובלחם משתלבות יפה עם מועד המימונה אשר חל בניסן "בניסן נגאלו ובניסן יגאלו".

שרעבי במאמרה מתארת כיצד הלחם כצורך אוניברסלי קיומי ובסיסי אשר הפסח לוקח מהאנשים. חוזר באופן סמלי - הסימליות מעשית מהווה את המרכיב החשוב ביותר בטקס

⁶⁶ מתוך האתר "עת מקרא" - קריאות בין תחומיות במקרא - כתב עת מקוון רבעוני מבית מטח (המרכז לטכנולוגיה חינוכית) בשיתוף המכון למדעי היהדות של האוניברסיטה העברית. מערכת כתב העת: ד"ר לאה מזור, ד"ר רוני גולדשטיין

<http://www.etmikra.cet.ac.il/%D7%91%D7%96%D7%99%D7%A2%D7%AA-%D7%90%D7%A4%D7%99%D7%9A-%D7%94%D7%99%D7%90-%D7%AA%D7%A7%D7%95%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%90%D7%93%D7%9D-%D7%9C%D7%97%D7%9D-%D7%9E%D7%A7%D7%A8%D7%90%D7%99-%D7%91%D7%A9>

המימונה - לישת "הבצק הראשון". הטקס המחזיר את הקמח אל חיי האדם והעם הינו בשלבים – ראשית חומרי הגלם אשר מגיעים אל הבית (במרוקו הדבר נעשה באמצעות השכנים המוסלמים), לאחר מכן הכנת ואכילת הבצק הראשון – שלא נראה לגמרי חמץ, אלא משהו ביניים שכוה – המופלטה, ואז הגיע טקס הכנת הבצק הראשון –

טקס הכנת השמרים הראשונים בליל המימונה היה צנוע, כנראה כדי לא להבליט את הכנסת החמץ במוצאי הפסח. בטקס, בו נכחו בני המשפחה, הכינה בעלת הבית את השמרים ונשאה תפילה שהברכה לא תחסר מהבית. [...] הכנת הבצק הראשון בליל המימונה, תוך ברכה לשפע כלכלי, הייתה פעולת מעבר טקסית, שהתירה לבני הקהילות היהודיות בצפון אפריקה את אכילת הלחם החדש שלאחר הפסח. ההתרגשות שליוותה את הכנת הבצק הראשון הייתה גדולה. עיקר ענינם של האורחים הרבים היה להשתתף בטקס, וככל שגדל מספר המשתתפים הוא הפך למכובד יותר. בטקס נכחו ידידים וקרובי משפחה ונהגו לקיימו אצל הזוגות הצעירים שנישאו באותה שנה, כסימן למזל טוב ולשפע כלכלי. [...] בשעה שבעלת הבית לשה את הבצק, בני המשפחה הוציאו מטבעות כסף וזהב יקרים, השמורים במשפחה מדורי דורות. לאחר סיום הלישה והפיוטים בעלת הבית לקחה מטבע אחר מטבע והכריזה איחולים למי שהוא מיועד: לכבוד בת משפחה שתכיר את חתנה, לזוג שיוולד להם בן, וכן הלאה. את המטבעות נעצה בזה אחר זה בבצק, כסמל לברכת השפע. למחרת, לפני אפיית הלחם, הוציאו את המטבעות ובירכו זה את זה בברכת מזל טוב וכן את הברכה המסורתית: "תרבחו ותסעדו".⁶⁷

ניתן לראות באופן ברור כי לטקס שני מרכזים – האחד הוא הקמח (אשר יהפוך בבוא הזמן ללחם), והשני הוא האישה בעלת הבית – העומדת במרכז הטקס והמחוללת אותו היא "בעלת הבית", הגבירה. בטקס מרכזי זה אין ציפייה לברכה של הרב או של אב המשפחה אלא דווקא של אם המשפחה.

הרבה דליה מרקס⁶⁸ כותבת במאמרה אודות חגיגות המימונה כי אחת הפונקציות החשובות של המימונה היא העברת ידע נשי מדור לדור ושימור המסורת. דוגמה נוספת למהלך כזה בא במאמרה של החוקרת בברלי מזרחי, בספר "אישה במזרח אישה ממזרח" מספרת החוקרת את סיפורה של רינה מארגנת טקסי חנינה אשר החליטה להשתמש בהון האתני שלה,⁶⁹ היינו, בידע שלה את המנהגים והמסורת המרוקניים, אשר עברו אליה מדור לדור, כדי להקים עסק של ארגון טקסי חנינה, טקס האירוסין המרוקני המסורתי. בעשותה כך היא הפכה את ההון האתני שלה למוצר מסחרי עבור בני עדתה, בקוותה להשיג דרכו הצלחה כלכלית. מרגע שהחליטה כי זה הכיוון הלכה העמיקה, חקרה, נסעה למרוקו הכל על מנת להיות נאמנה כמה שיותר למקור ולא "חיקוי של הדבר האמיתי" לדבריה. לפי דבריה של החוקרת, רינה לא השתמשה רק בהון התרבותי שלה אלא גם בהון המגדרי שלה. מחקרים מתעדים את העובדה שנשים מנציחות את האתניות שלהן על ידי שמירת אותם מנהגים וטקסים שבתרבותן הם ייחודיים לנשים. בתרבות המרוקנית טקס האירוסין, החנינה, הוא אירוע מגדרי מובהק, המאורגן בהתאם למסורת על ידי האישה – אם הכלה. לכן, כדי שעסק ארגון החנינה יצליח וכדי שמרוקאים יראו בו טקס אתני אותנטי, עליו להיות מאורגן על ידי אישה⁷⁰. להון האתני והמגדרי של רינה לא היתה משמעות ללא ההתעוררות האתנית בקרב המרוקאים בישראל, שיצרה דרישה למוצר התרבותי שהיא הציעה. הון מגדרי זה

⁶⁷ שם, עמ' 57

⁶⁸ מרקס דליה, המאמר הינו פרק מספר אודות חודשי השנה העתידי לראות אור.

⁶⁹ בברלי מזרחי, "מארגנת טקסי חנינה: מהגרת יזמית עסקית בעידן של התעוררות אתנית", בתוך אישה במזרח – אישה ממזרח, סיפורה של היהודייה בת המזרח. עורכים טובה כהן ושאל רגב, הוצאת אוניברסיטת בר אילן 2005, עמוד עמ' 257

⁷⁰ בברלי מזרחי, עמ' 259

הבא לידי ביטוי בהעברה דורית זו מאמא לבת, הוא זה המאפשר לרינה להשאר אוטנטית למסורת של החינה אותה הפכה לעסק כלכלי משגשג.

פעמים רבות העברה מגדרית זו דילגה דור, והסתבות הן שלימדו את נכדותיהן. מרקס ציטטה במאמרה דברים שכתבתי ערב המימונה בשנת 2015 ואשר אותם הבאתי כלשונם במבוא לעבודה זו. שולחן המימונה על צבעוניותו מטעמיו המגוונים, המתוקים, הסמליים, הססגוניים והמושקעים, היה ועודנו מרכז ליל המימונה. עריכת השולחן ועיצובו היתה במרכז מעייניה של האישה ובנותיה ימים רבים בחג הפסח. הידע אשר עבר מדור לדור הוא זה אשר מאפשר עד היום – שני דורות אחרי – להמשיך ולהיות אותנטיים למקור.

פעמים רבות כאשר עמדתי וגלגלתי במשך ימים עוגיות, עם סבתי, עם אמי, מתייעצת עם דודותיי בטלפון, מזמינה את חברותי וכו', שאלתי את עצמי מדוע שלא נראה בחג זה חג ייחודי רק לנשים כדוגמת ראש חודש, שהיה מקובל במסורת ישראל כ"חגן של הנשים"⁷¹ והרי, אם הנשים הן אלו אשר עמלות, אם הכוח של האחוזה הנשית בא לידי ביטוי בעוצמה בכל תהליך ההכנה, מדוע שגם החגיגה לא תהיה נשית? מדוע שלא תהיה החגיגה עם כל הסמליות שבתוכה רגע שיא של עוצמה נשית? האם אין כוח נוסף דווקא בהפרדת הנשים מהגברים בחגיגות מעין אלו? והרי מרגע שהאישה עיצבה בהוד והדר את השולחן, במהלך הערב היא מאחורי המחבת עושה מופלטה לכולם, משרתת את קהל הגברים שבה לאכול ממטעמיה – מה נפקא מינה? מדוע שלא נהפוך גם את החגיגה עצמה לחגיגה נשית שבה אין תפקיד לאישה לשרת את כל הקהל, והיא ואחיותיה וחברותיה, לאחר שעמלו ימים כלילות, ייהנו ממרכזיותן גם בליל המימונה עצמו?

השאלות הללו מהדהדות את הויכוח בין הדור השני (הליברלי) והשלישי (הרדיקלי) של הפמיניזם, היינו... השאלה שעולה בנוגע לחגיגה נשית בלבד הינה סביב סוג הזהות הפמיניסטית שהיחיד והקהילה רוצים לאמץ. האם השאיפה היא לשילוב מוחלט של נשים וגברים יחד מתוך מקום שיויוני ברור (נשים הם כמו גברים ללא הבדל), או האם יש מקום לעיסוק בזהות מגדרית ולהדים שהיא עשויה להשמיע בקהילה (תוך יצירת מרחב בטוח הדגשת הייחודיות הנשית). התשובה שלי לשאלות ותחושות אלו בנוגע לאפשרות דווקא ל"ספריזם" בחגיגות המימונה היא מורכבת – כמו הפמיניזם הליברלי אני מאמינה כי גברים ונשים הם שווים ואני שואפת לשוויון בכל שדה חברתי. אני מודעת לכך שהקול הנשי נשמע פחות מזה הגברי. אני מודעת, למשל, לכך שמחקרים מראים כיצד נשים מדברות פחות ומושתקות יותר כשהן בחברת גברים.⁷² ולכן אני מבינה מדוע ירצו נשים דווקא לבחור בדרך הספריטית אשר מעצימה את הקול הנשי, אשר נותנת לו מקום של כבוד המכיר בעמל של האישה לכבוד המימונה. ובהחלט יש מקום לטקסים נפרדים מגדרית כמו טקסי ראש חודש.

⁷¹ ניתן לקרוא יותר במאמרה של מלכה פיוטרקובסקי "ראש חודש - חגן של נשים" בתוך - בת-מצווה; קובץ מאמרים. בעריכת שרה פרידלנד בן ארזה. ירושלים: מת"ן - מכון תורני לנשים, 2002, עמ' 344-373.
⁷² מחקר שעשתה עו"ד ענת הופמן, ראש המרכז הרפורמי לדת ומדינה, בפרוטוקולים של ישיבות המועצה של עיריית ירושלים, ומספרת עליו במאמר "ענת הופמן חושבת שלפמיניסטיות חסר הומור" שכתבה איילת שני והופיע ב"הארץ" ב-2013 <https://www.haaretz.co.il/magazine/ayelet-shani/1.1918724>
הופמן עשתה מחקר שהתבסס על 48 ישיבות מועצה, במשך ארבע שנים. ההסתכלה לראות אם יש דפוסים שחוזרים על עצמם באופן שבו אולמרט משתיק גברים לעומת נשים כשהוא כועס. הופמן גילתה שהסיכוי שמישהו ישע את דבריהן של חברות מועצה גדול פי שבעה מאשר הסיכוי שזה יקרה לגברים. היא עבדה עם פרוטוקולים - כל דבר שנאמר במועצה מתומלל. וגילתה שכשאולמרט קץ בגברים יש לו שיטות אחרות להשתיק. הוא אומר "נגמרה רשות הדיבור". ולנשים קודם כל הוא היה מחמיא על שתתקח. לאשה שלא דיברה בכלל הוא היה אומר "את היחידה שהביאה כבוד לקרקס הזה", "הנוכחות השקטה שלך".

עם זאת, אני רוצה לחנך למודל שבו מחד גיסא האישה שווה לגבר, ומאידך גיסא, אין זה אומר שיש להם את אותם איכויות ושהם עושים את אותו הדבר. משיכירו בשיויון מוחלט זה לצד השוני והייחודיות, ידעו כי אין זה אומר שהם צריכים להיות נפרדים. יש משהו במימונה ובמסורת של טקס הכנת הבצק הראשון שהזכרתי לעיל, שהאישה עומדת במרכזו, שהוא חזק מאוד מבחינתי – נשות המשפחה יושבות ומגלגלות עוגיות – ניתן לראות בזה משהו קסום של מסורת נשית העוברת מדור לדור, ואפשר באותה המידה לזכור שגם גברים יכולים לעסוק במלאכת האפייה (מספיק לפתוח לרגע את הטלויזיה ולראות את מספר תוכניות הבישול והאפייה אשר בראשם עומדים גברים). ניתן להפוך את הימים שלפני המימונה לימים משפחתיים שבהם כולם לוקחים חלק באפיית המתוקים, כל אחד/ת לפי אהבתו, נטיית ליבו וכשרונו. ובערב המימונה לשמר את טקס הכנת הבצק הראשון, אך עם שינוי: בעלי הבית יחד – האישה והאיש (ולא רק האישה) או במשפחות חד מיניות - שתי הנשים או שני הגברים – יכינו את הבצק, ילושו אותו יחדיו, יזמינו את האורחים להיות שותפים בטקס ויברכו את בני הבית יחד. באופן זה ידגימו בני הזוג את מקומם השווה למול עצמם, משפחתם, קהילתם והאל.

ב 3. המימונה – אמונה, מאגיה ופמיניזם:

אהרון איינהורן ויגאל בן נון מנתחים את מרכזיותה של האישה בחגיגות המימונה בדרך אחרת. בן נון במאמרו, "חג למימונה הגבירה, אשת שד המזל", ממשיך את הקו של איינהורן מ-1972, שלדידו המימונה היא בעצם חג לאשת שד המזל - אשתו של מלך האלים, שנקראה "לאלא מימונה", אלת מזל מקומית, שלפי הסבר זה אימצו גם היהודים. מצאתי כמה תרגומים לשיר זה – אביא כאן ראשית את התרגום של אתר מימרו – ללימוד ערבית יהודית מרוקאית, וכן את תרגומו של יגאל בן-נון לשיר למימונה הגבירה:

הו גברת מימונה, הו מבורכת וברת מזל	הביאו את היקרים והחברים	והלב איתכם יינה
ווא ללה מימונה, ווא מברכה מסעודה	גיבו לחבאב וולסחאב	וולקלב מעפום יתהנא
הו בני מרוקו	נעשה את המסורת הזאת	הביאו את השכנים והחברים
הא וולאד למר'ריב	נדירו הד ל-עאדה	גיבו לז'יראן וולסחאב
הנה היא, בני מרוקו	הבה ונעשה את המסורת הזאת	המופלטה מוכנה
הא הנא, וולאד למר'ריב	יאללה נדירו הד ל-עאדה	למופלטה מוג'ודה
הלילה אתם חייבים לחגוג	עשו את המנהג הזה	בדבש מרוחה
לילה לאנ'ם תעידו	דירו הד ל-עאדה	באמת שלא אכסה אותה
הקרוב והרחוק יגיד תזכו ותצליחו	בואו אלי אחים	וולאהי מא נכתיקה
לבעיד וולקריב קול תרבו ויתסעדו	אג'יאו לזא לכונאן	מתוקה ההתחלה הזאת
בואו אלי יקירים, השולחן מוכן	כאן אני מחכה לכם	מחלא האד לבדה
אג'יאו לזא לחבאב, למידא מוג'ודה	הנא ליפום יתסנא	מתוקה המסורת הזו
	נקיש בכוסות	מחלא האד לעאדה
	נדרעו פלפיסאן	צהללו לי עליה

זָרְתָנוּ לִי עֲלִיָּהָ	ברוכים כל הבאים בה	סְעָדִי
מתוקה המופלטה הזאת	מִרְחֶבָא לִי יְגִי פִּיָּהָ	בגברת מימונה
מִחֶלָּא הָאֵד לְמוֹפְלָטָה	אליהו יברך אותנו	פִּלְלָה מִיְמוֹנָה
שמחתנו המושלמת	אֶלְיָהוּ יְטַלֵּב עֲלֵינוּ	תשמחי
פִּרְחֶתָנָא לְמִקְמֻלָּה	ויבוא ויברך אותנו	פִּרְחִי
והדלת הפתוחה	וויגִי יִפְרֹךְ עֲלֵינוּ	מבורכת השעה שנפגשנו בה
וּלְפֶאֱבָ לְמִחְלוּלָה	שיתמזל מזלך	ויהאד סְעָא מְבָרְכָה בְּאֵשׁ תִּלְקִינָא

תרגומו של יגאל בן נון⁷³:

הנה היא באה מימונה הגבירה, הנה היא באה מבורכת בת-מזל.

ישמח בה גדול וקטן. מימונה מביאה שפע רב, הנה ממתקים, הנה סופגניות

הנה כוסות רבים, הנה הכוח ואורך ימים, הנה השמחה והעונג

הו מימונה הגבירה היקרה, שמשך בהירה ומרפאה

בואי אלינו כל שנה יפה וצוחקת, בואי אלינו כל שנה, הביאי ברכה.

ניתן לראות הבדל בין התרגום שמופיע באתר ללימוד השפה.⁷⁴ לבין זה שמציג בן נון. לדעתו של יגאל בן נון, בעצם אין מדובר בחג במובן המקובל אלא בטקס או בסדרת טקסים בעלי משמעות סמלית- פולחנית עבור מימונה הגבירה. על פי מילות השיר הוא מדגים כיצד דברי ההלל בשיר מופנות לדמות נשית בשם מימונה, שמיוחסות לה תכונות של מזל וברכה.

גבירה זו היא ספק אלילה ספק שדה, והיחס אליה אינו שלילי. הפנייה אליה באמצעות השולחן הערוך אמורה לשכנעה להרעיף עלינו מזל טוב, והמזל הטוב מסומל בתקרובת העשירה המוצגת על השולחן. הקשר בין השולחן הערוך למזל מוכר היטב ממקורות קדומים. החשוב שבהם מיוחס לנביא ישעיהו בן אמוץ, אך נאמר ככל כנראה מפי 'ישעיהו השלישי', שפעל בתקופה הפרסית: 'וְאַתֶּם עֲזָבִי ה', הַשְׁכַּחְתִּים אֶת הָר קִדְשִׁי, הָעֲרִיכִים לְגֹד'⁷⁵ שִׁלְחֹן וְהַמַּמְלָאִים לְמִנִּי מִמֶּסֶךְ' (ישעיה סה, יא). ברור אם כך שהפנייה לגד, אל המזל, באמצעות שולחן ערוך מטרחה לפייסו בדרכי נועם כדי למנוע מזל רע ונזקים. ופנייה פייסנית זו שונה מן הפעולה הטקסית ביום החג שבה מנסים לפגוע במזיק על ידי הטבעתו במים.⁷⁶

במאמרו הוא מראה כיצד ספרות המאגיה מן המאה החמש עשרה ואילך (וידועים לנו מדריכים מאגיים מוקדמין יותר) מספקת מידע על סוגי שדים ועל הדרכים להילחם בהם או לפייסם. הוא מראה כיצד, על פי כתב-יד, כנראה ממרוקו מן המאה השש עשרה לערך, ערכו סעודה למלך מימון

⁷³ יגאל בן-נון, " על מקורותיה הראשוניים של המימונה", פעמים 711, 2009, עמ' 154.
חלקים מהמאמר מופיעים גם ב"חג למימונה הגבירה, אשת שד המזל", הארץ, 8 באפריל 2007
⁷⁴ אתר מימרז – אתר ללימוד ערבית יהודית מרוקאית.

<https://www.memrise.com/course/200779/moroccan-judeo-arabic>

⁷⁵ שמו של האל הצידוני גד-שמים ושל האל הבבלי בעל-גד, אל המזל או הגורל. במקרא הוא סוג של אורקל או של נביא מבשר, המבצע טקס מאגי באמצעות אורים ותומים (הערה זו באה בגוף המאמר המצוטט).
⁷⁶ בן-נון יגאל, שם עמ' 147

ולבת זוגו: 'אני משביע עליכם [...] שתביאו המלך מימון ותבוא גם המלכה עמו [...] ושיביאו שם שני כבשים אחד שחור ואחד לבן וישחטום ויפשטום ויבשלום'. לראשונה מופיעה לצד השד הגדול מימון המלכה מימונה, והיא הנזכרת בשירים של יהודי מרוקו עד היום: 'אָה לֵאלֹה מִימוֹנָה / אָה מְבַרְכָה מְסֻעָה'. בן נון ממשיך ומסביר כיצד דמויותיהם של סידי מימון ושל לאלה מימונה המופיעים בטקסי מסדר הגנאווה הן הוכחה ברורה לכך שיהודי מרוקו אימצו דמויות אלה מאוכלוסיית האִימְזִי'עִין (הַבְּרָכִים המקומיים), ושמהם עברו לקהילות אשכנז כבר בימי הביניים. דמותו של סידי מימון, שהופיעה בקמעויות ובכתבי חכמת הנסתר והקבלה אך היא נעלמה בהדרגה, ונותרה דמותה של בת זוגו, כנראה בזכות עיסוק היתר של הנשים בטקסים מאגיים.

מתברר אפוא שחגיגת המימונה של יהודי מרוקו היא טקס עממי אזורי שנועד לפייס שדת מזל שהייתה מוכרת במרוקו, בת זוגו של מימון השחור, מגדולי מלכי השדים. משמעותו המקורית ומהותו העיקרית של החג - כמו אלו של חגים רבים בעולם - נשתכחו כמעט לחלוטין, בין השאר משום שלטקסים הנערכים לכבוד השדה לא נוסף רקע יהודי והם לא עוגנו בכתובים, ומשום שנביאי ישראל וחכמים אחריהם גינו את הנוהג של עריכת שולחן לאל המזל. לעומת זה מנהג התשליך, המבוסס על עיקרון זהה, עוגן היטב בתפילה המצטטת פסוק מספר מיכה, וכתוצאה מכך קיבל לגיטימציה.⁷⁷

הביקורת של חוקרים לאורך השנים לגבי תיאוריה זו של איינהורן ובן נון היא כי "אין לו על מה להסתמך" – מתוך אלפי עדויות בעל-פה, ומראיונות שנערכו עם אנשים לגבי אופי חגיגת המימונה, הסיבות לחג, ועוד מעולם לא עלה הממד הדמוני, הפולחני והאלילי. גם אני, כאשר שאלתי את אמי לגבי העניין היא אמרה שמעולם לא שמעה על הדבר, מעולם לא דברו בבית על כך, ולא זכור לה שום דבר המתקשר ל"אלה מימונה". יתרה מכך, לאחר עיון נוסף בשיר אני דווקא רוצה למקד תשומת לב בשורה: "אֵלֶיהוּ יְטַלֵּף עֲלֵינָא וַיְבֹא וַיְבָרֵךְ אוֹתָנוּ וַיְגִי' בְּרַךְ עֲלֵינָא" – (אליהו יברך אותנו) הווה אומר מי שמברך אינו האלה מימונה, אלא אליהו הנביא. אליהו הנביא הוא אינו שד. כיוון שאליהו הנביא במסורת היהודית מוזכר במיוחד במוצאי שבתות, בליל הסדר של חג הפסח ובברית המילה, אין זה מפליא ששמו יעלה גם בליל המימונה. במוצאי שבת נהוג לשיר מזמורים שבהם מוזכר אליהו הנביא, מפני שעל פי המדרש במוצאי שבתות הוא יושב תחת עץ החיים ומונה את זכויותיהם של ישראל, כתיקון לקנאות ולקטרוג שלו על עם ישראל.⁷⁸

ממן במאמרו מעלה טיעון נוסף כנגד תיאוריה זו של בן נון:

היינו מצפים שיישאר שריד כלשהו של תפילת לחש או תפילה "לא כשרה". ברם לא נותר אפילו זכר כלשהו להתנגדות של חכמים ומנהגים למימונה מטעם זה ואפילו הדוגמאות לעבודת שדים שאיינהורן ובן נון מתארים שם הוא מביא שוברן בצדן, כלומר עדויות מפורשות שחז"ל התנגדו להם ואסרו אותם.⁷⁹

כנגד טיעון זה מביא בן נון ציטוט של רבי דוד סבאג מקזבלנקה אשר נראה כי ממן וחוקרים נוספים מתעלמים ממנו

עדות להסתייגות מאופייה הדמוני של המימונה ניתן למצוא אף ביהדות מרוקו עצמה, כדוגמת ההסתייגות ממנהג התזת המים בשבועות. על כך כתב דוד סבג מחבר הספר 'שאר ירקות': 'אני

⁷⁷ בן נון, שם עמ' 156

⁷⁸ קצור שו"ע סימן צו - דיני תפלת ערבית ודיני הבדלה

⁷⁹ ממן, שם עמ' 88

תוהה מניין יצא להם השם הקלוקל מימונה, בה צועקים שהם זוכים להצלחה? אותו שמעתי רק אצל החיצוניים'. משמעות הדברים היא שהשם מימונה מקורו בעולם השדים והרוחות.⁸⁰

למעט התנגדות ברורה זו של רבי דוד סבאג, כותב בן נון כי אכן נכון הדבר שלא מצאנו עד עתה תפילה לא כשרה או ביטוי להתנגדות של חכמים לחגיגה זו. לפי בן נון הסיבה לכך היא שמנהג זה, כמנהגים נפוצים אחרים, נטוע עמוק באמונות אוראליות לא מתועדות ועל כן קשה היה להתנגד לו ישירות, ובדומה לכך לא התנגדו למנהגי שמירת יולדת, להרחקת שדים על ידי נשיאת מלח מבית הכנסת או לקמעות נגד לילית ואשמדאי. בן נון טוען כי חוסר הנחת ממקורותיה האליליים של המימונה נובע מחשש שתוגדר כחגיגה פגנית ובכך לא יכלו להסתכן עולי מרוקו. ניכר כי אכן מרבית החוקרים והכותבים לא מתייחסים לממד מעניין זה ונראה כי אכן יש כאן איזשהו תחום שאסור להיכנס אליו, ראשי העדה שאפו להפוך את המימונה לחג לאומי, מעוגן במסורת היהודית. ייחוס המימונה למקורות פגאניים יכול לפגוע מאוד בשאיפות אלו.

על אף שנעשו כל המאמצים להרחיק את מסורות המימונה מכל ניחוח פגאני ולהדחיק את הממד הזה, אחת מהדעות הקדומות כלפי עולי מרוקו הם כי הם "מנשקי קמעות"⁸¹, עובדי אלילים, עוסקים ומאמינים במאגיה.

יובל הררי בספרו "הכישוף היהודי הקדום"⁸² סוקר את המחקר שנעשה אודות מאגיה, מיסטיקה וכישוף בספרות חז"ל. הוא מראה כיצד העמדה הדיכוטומית שלפיה דת מנוגדת לכישוף, ניסים מנוגדים לכשפים, קדושים סותרים מכשפות, ואינם תואמים את רוח התורה – מתוקף עקרון הייחוד – "אין עוד מלבדו, ולכן אין גם כשפים" – סותרת את המחקר בספרות חז"ל הרוויה במסורות על כוחם הביצועי הממשי של בעלי (ובעיקר בעלות) כשפים. בנקודה זו, לטענתו, נכנס ה"עם" לתמונה. הכישוף והמאגיה שהיו מעין אמונה בינלאומית חדרו עמוק לתוך האמונה העממית – בעיקר בקרב נשים ופשוטי העם. הררי מוסיף ומראה כיצד המחקר המביא דברי אגדה המעידים במפורש על אמונת חכמים בכוח טקסי אנושי (שלא נאמר כישוף), ואף על שימוש שחכמים עצמם עשו בו (לדוגמא: חוני המעגל, ומסורות המייחסות לחכמים יכולות של ברכה, קללה, הורדת גשמים, הריגה במבט, שיחה עם מתים וכו'). המחקר בנוגע להתנגדות למאגיה פינה את מקומו לבחינות חדשות (מעבר לכך שהחכמים "התפשרו" והסכימו עם אמונות שחדרו לעם), פוליטיות ומגדריות. אחד מההסברים שעלו נגע בחשש מפני נשים כמגדר וכציבור מדוכא – החוקרים הראו כיצד המקורות החז"ליים שעניינם כשפים נשיים מבטאים חרדה של חכמים מפני נשים עצמאיות, המערערות על האידאולוגיות הפוליטיות. הממד הסודי של הכשפנות היא לשיטת החכמים מעטה לפריצת גדר ולאי פיקוח. החוקרים מראים כיצד המעשים העל-טבעיים של חכמים מוצגים כניסים הנובעים מקרבתם לאל, מעשים דומים על ידי גברים מוצגים כחטא,

⁸⁰ בן נון, שם עמ' 160. בן נון מצטט את הכתוב בספר - שאר ירקות - פירוש על הגדה של פסח בעברית ובערבית יהודית, מאת רבי דוד סבאג קזבלנקה, תש"ג 1943. המשפט נכתב במקור בערבית מרוקנית: 'האד לישים די כפוסא די מימונה די כא יעייטו פאס ירבחו, כא נכמס מניין ברזלהום? רונת נשמעו גיר ענד לחיצוניים' (אסבאג, דף ג ע"ב) ציטוט זה ותרומו שהבאתי לעיל, מגיע בעוד מאמרים של יוצאי מרוקו המתנגדים לחגיגת המימונה כפי שהיא נחוגה ומביאים אותו כראייה לכך שכבר במרוקו עלו התנגדויות לאופן החג אשר לדידם הוביל רבים לחילול יומו האחרון של הפסח והנהירה אחר ה"קמח" ואחר אמונות הגויים.

⁸¹ נאום הקומץ של גרבוז, ערב הבחירות 2015 "מנשקי הקמעות, עובדי האלילים והמשתחוים ומשתטחים על קברי קדושים – רק קומץ!" חשוב לציין כי גם אם גרבוז לאוו דווקא התייחס ליוצאי מרוקו, יוצאי מרוקו חוו את דבריו כנגדם.

⁸² יובל הררי, "הכישוף היהודי הקדום", ירושלים, 2010, עמ' 68-90.

ונשים מואשמות בכישוף המקושר גם לזנות – הנשים מאיימות במעשים שלהן על המרכז הגברי, ולכן הן לא רק חוטאות(כמו הגברים) הן ממש סכנה בעיני הגברים ועל כן זה בלתי נסבל. החרדה המגדרית מהיכולות המאגיות של הנשים שיוכל הררי מוצא בהתבטאויות של חז"ל מוצאת ביטוי שונה בדברים אשר מציג יובל בילו בספרו "שושביני הקדושים: חולמים, מרפאות וצדיקים בספר העירוני בישראל" הוא מסביר כיצד פולחן הקדושים והערצת צדיקים וקדושים הייתה מרכיב חשוב בחייהם ובזהותם של רבים מיהודי מרוקו. פולחן הקדושים (מעבר לכך שהוא מסימני ההיכר של האסלאם המוגרבי) מצוי במקורות היהודיים הקלאסיים, ובייחוד בספרות הקבלה. התלות של המיעוט היהודי במרוקו באחרים ובמתווכים, חיזקה בקרבם את התפיסה הדתית של ישועה באמצעות כוחם צדיקים קדושים.

הנטייה המיסטית החזקה בקהילות מרוקו העצימה את פולחן הצדיקים ובה בעת הועצמה על ידו. בניגוד לקהילות יהודיות אחרות, שבהן עליונותה של ספרות ההלכה על ספרות הקבלה לא הוטלה בספק, במגרב ובמיוחד בדרום מרוקו, חיו שתי המסורות בדו קיום שוויוני למדי. אכן, קשה למצוא מקבילות בקהילות היהודיות האחרות להיקף הקריאה הטקסטית ולשימושים המאגיים בזוהר שהיו נהוגים במרוקו. הפיזור הגאוגרפי של קברי הצדיקים שיקף את תפוצת הקהילות היהודיות במרוקו המסורתית עד כינון הפרוטקטורט הצרפתי ששינה את מפת ריכוז היהודים אשר עברו מהכפרים לערים.⁸³

בילו כותב אודות פולחן הקדושים במרוקו ומדגיש שכיוון שבפולחן הקדושים במרוקו יש מאפיינים רבים המזכירים דת נשית (ומפורטים בספר). לטענתו, בשל כך אין זה מפתיע שהנשים בלטו בנוכחותן בפולחן הקדושים בקרב יהודי מרוקו ונטלו בו חלק פעיל. אולם, כיוון שבעיני המאמינים היה פולחן הקדושים חלק בלתי נפרד מזהותם היהודית, למרות המעורבות הנשית נטולת ההיררכיה הפטריאכלית והפיקוח הרבני, ההגמוניה הגברית בעולמות העליונים ביהדות (כמו בדתות מונותאיסטיות אחרות) לא התערעה. הדרת הנשים של חז"ל ממעורבות במקום הדתי, המאגי, הפולחני, לא התממשה במרוקו – מעמדם של החכמים הגברים לא התערער ונראה כי עמד איתן לצד הכוחות הנשיים.

תיאור זה מחזיר אותי לחגיגת המימונה הנותנת מקום מרכזי לאישה כמחוללת הטקס המרכזי, מקום זה לא מערער את מקומו של הרב או את מקומו של הגבר "בעל הבית". במבט רחב יותר אומר כי מחד גיסא, מרכזיות האישה כמחוללת הטקס לא ערערה על מקומו של הגבר בהיררכיה, והיא נשארה בתום הטקס במקומה הנחות, ומאידך, הראיתי בתחילת הפרק כיצד דווקא במרוקו מעמדה של האישה לא היה חד ממדי וכיצד היו נשים רבות בעלות עמדה וכוח שהיו מודל למעמד נשי שוויוני יותר. דווקא עצם העובדה כי האישה היא זו המחוללת את הטקס המרכזי ביותר של המעבר מפסח להמשך השנה, דווקא בגלל שזו האישה שמברכת את בני ביתה, מעמד זה נותן לאישה כוח רב – כוחו של הדיבור, של הברכה, היצירה ושל הקללה, והכישוף. במרוקו המאגיה, היתה חשובה ונוכחת לא פחות מהדת הרשמית - כפי שציינתי, במרוקו הזוהר (הקבלה) וההלכה היו באותו מעמד. ובקריצה נאמר כי אין גבר מרוקאי שאינו מפחד פחד אמיתי מ"קללה" או מ"מילה רעה" של אישה גבירה, והרי לנשים יש כוחות – חשוב לכבדם.

סיפור אישי:

לפני כמה שנים בשבוע ה-39.5 להריוני (הריון תקין לגמרי), נודע לי במקרה כי לא אוכל ללדת בלידה טבעית וכנראה אהיה חייבת לערוך ניתוח קיסרי. באותו הרגע ולמול הרופא אשר הכביר בחוסר האמפטיה

⁸³ יובל בילו, "שושביני הקדושים: חולמים, מרפאות וצדיקים בספר העירוני בישראל". אוניברסיטת חיפה, 2005.

שלו באומרו מעליי "האישה הזו לא יכולה ללדת!" התקשרתי בוכייה לאמי – לשעבר אחות ראשית בהדסה עין כרם, אשר תוך כדי הרגעה, קבעה בדיקת ייעוץ אצל המומחה להריון בסיכון בהדסה, ליום המחרת. בימים הבאים קרו שני דברים – האחד – הלכתי לייעוץ אצל המומחה אשר באמפטיה רבה הסביר כי במצבי אכן מתבקש ניתוח קיסרי. השני – יצאה משלחת של אמי ואחיותיה (המרוקאיות) לקברו של רבי מאיר בעל הנס בטבריה על מנת לבקש ברכה עבורי. אינני יכולה לתאר את ההתרגשות שאחזה בי לאור המשלחת הזו לרבי מאיר בעל הנס, הדמעות על לחיי כאשר דברתי איתן וביקשתי עבור בריאות הילד ובריאותי.

כבת לאמא מרוקאית אחד הדברים שעליהם אמי שומרת באדיקות לצד כל בנות משפחתה הוא ההליכה לקבר של "רבי מאיר בעל הנס". בכל פעם שהתרחש איזשהו משבר/ כאב/ קושי או התרגשות לקראת שמחה והודיה. כאשר אבי עבר את השתלת הלב שלו בבליגה אני זוכרת משלחת בישראל של אחיותיה של אימי וסבתי יוצאות לרבי מאיר בעל הנס לבקש ברכה. כל פעם שאני בטבריה אני עוברת בו וישר מתקשרת לדודותיי כדי לקבל, ולהעביר את בקשותיהן. בפעם האחרונה שעלינו לרבי מאיר בעל הנס לבקש עלינו ועל קרובינו, לירון אישי צילם אותי ואת אמי מדליקות נרות. שלחתי את התמונה למשפחה וכולם התרגשו. את התמונה הזו פרסמתי גם בפייסבוק ורוב התגובות של מכרי היו של חוסר הבנה ואולי אף התנשאות, איך אני רינת – סטודנטית רפורמית לרבנות – נמצאת במקום שכזה, מדליקה נרות, משתטחת על קברי צדיקים ועובדת עבודה זרה ומוזרה.

כמו יהודים מרוקאים מסורתיים רבים, איני רואה סתירה הכרחית בין הדת והמסורת היהודית, לבין השתטחות על קברי צדיקים, וכן בין העולם "המתקדם" לבין שימוש במאגיה וכו'. כל עוד אינני הופכת את הצדיק ל"אלוהים" וכל עוד איני מושכת את ידי מבחירה חופשית אוטונומית ועשייה ממשית, הדברים לדידי יכולים לדור האחד ליד השני – המונותאיזם לצד המאגיה וקברי הצדיקים, והקידמה לצד הכוחות הלא רציונאליים. על כן הדרישות של רבני העדה למקד את תשומת ליבנו בחג רק לתפילה ולברכת הרבנים (הגברים), או הדרישות של אינטלקטואלים מתוך העדה למקד את החגיגות רק במימדים הרציונאליים (ללא מאגיה), נראות לי מנותקות, ואף מונעות מאיזושהי חרדה (שיכולה להיות מגדרית) אשר מבטאת את חוסר היכולת להכיל מורכבות – אין אני מבקשת להוריד מהמימונה את סממניה המיסטיים, ולא הייתי רוצה שנמקד את תשומת ליבנו רק בתפילה ובברכת הרב (הגבר), הייתי רוצה להמשיך ולהוקיר את המימדים הלא רציונאליים שבחגיגה, לחזור ולתת מקום לברכה ולכוחה של האישה – בעלת הבית, ואין אני חוששת שיאמרו כי יש כאן שורשים לאיזו אלילה קדומה מימונה, כל עוד אני יודעת שעריכת השולחן המכובד אינו לשם סעודת אלילים, אין היא זו אשר מברכת, היא אינה ה"אלוהות" – היא, כמו אליהו הנביא אשר מופיע בסוף השיר יכולים בהחלט להיות מתווכים (מתווכת נשית ☺ ומתווכ גברי), ובסופו של יום, עם כל הברכות והתפילות וההשגחה של האלוהות, גורלי ובחירותי מוטלים ביד.

המימונה מייצגת בעיני מודל של סובלנות ונינוחות – בפרקים קודמים דיברתי על הקשרים הטובים עם השכנים המוסלמים, וגם כאן היחסים בין נשים וגברים הם לא של מלחמה על זכויות אלא שיתוף פעולה אוהב ומכבד שבו אולי כל אחד יודע את מקומו, אבל המקום רחב וגמיש ומאפשר תזוזה.

כתברה בתנועה הרפורמית מעל 25 שנה וכרבת קהילה, אני מודעת לערך החשוב של הכלה רבגונית זו עבור יהודים ליברלים בישראל של היום. כיום, הקהילות שלנו בישראל, שלא כמו

בעבר מכילות יותר ויותר אנשים אשר נולדו בישראל (צברים), זוגות מעורבים (ספרדים ואשכנזים). אני סבורה שבעה העת שהתנועה הרפורמית על רבניה והמוסד המכשיר את רבניה, לתת מקום לגישות השונות הללו שהצגתי כלא סותרות האחת את השנייה. כל עוד לא נשכיל לעשות זאת, נמשיך להתקשות בלהגיע אל הציבוריות הישראלית, ונמשיך לדבר אל פלח קטן בחברה הישראלית.

אחד מאבני היסוד של התנועה הרפורמית הינו החידוש לצד המסורת וההבנה המורכבת והרבגונית של המסורת – אין שחור או לבן – אפשר לשלב באופן שוויוני בין הדברים – בין חידוש למסורת, בין תפילה מהסידור לתפילה שבלב, בין נשים לגברים, בין כל חלקי עם ישראל, בין השכלה לקמעות ובין קברי צדיקים לתלמידים/ות חכמים/ות. המימונה יכולה להיות מקפצה נהדרת לדרך זו שעל התנועה הרפורמית לעשות, ובשנים האחרונות אנו רואים כבר ניצנים ראשונים בעיניין.

ג. חידוש ומסורת

ג.1. שילוב תכנים מסורתיים ומודרניים

מילים אלה נכתבות בשנת 2017, חגיגות המימונה בישראל פשטו ולבשו צורה החל משנות השישים של המאה העשרים, כאשר רק החלו לחגוג את המימונה בציבור וברוב הדר וקהל, ועד היום. העובדה שלחג המימונה אין בסיס הלכתי מחייב אפשר את היחס היצירתי אליו ואת השינויים התכופים בדפוס החג בישראל. שינויים וחידושים אלו אשר לבשו צורה בישראל לא התקבלו על כל נציגי העדה באותו האופן והיו כאלו אשר ראו בלבושה החדש של המימונה בישראל משהו אשר חוטא לגמרי ממסורת אבותיהם ואמותיהם במרוקו. חנניה דהן כולל בחוברת הרשמית אודות המימונה של הוועדה למורשת ותרבות של ברית יוצאי מרוקו בישראל, קריאות של רבני העדה (הרב שלום משאש, הרב משה מלכה, הרב דוד עובדיה, הרב יוסף בוסקילה, הרב יוסף אבוחצירא ועוד) אשר מבקשים "להחזיר עטרה ליושנה":

אנו רבני העדה, פונים בקריאה נמרצת אל אחינו יוצאי מרוקו לחוג את חג המימונה מתוך צניעות דרך ארץ והתעלות רוחנית כפי שנהגו לעשות זאת בגולת מרוקו. לכן אנו פונים אליכם אחים יקרים לבטל את תרבות "הבמות" והיציאה ההמונית לפארקים ולשדות, שהופכת את יום המימונה שהוא אסרו חג של חג חרותנו, ליום חניגה וסילוף דמותו של חג מסורתי זה. אנו ממליצים על ביקורי בית כפי שהיה נהוג בכל הזמנים ודבר זה תורם רבות לקירוב לבבות, לאחוזה ורעות תוך שמירת טוהר המנהגים ברוח אבותינו ורבנותינו נ"ע, ולשומע לנו ינעם ועליו תבוא ברכת הטוב⁸⁴

⁸⁴ חנניה דהן, מימונה, ברית יוצאי מרוקו בישראל, הוועדה למורשת ולתרבות. בנוסף לציטוט זה שרעבי מתארת בספרה כי משנת 1976 החלו הרבנים לצאת כנגד חגיגות המימונה ביתר שאת. "הרבנים יוצאי צפון אפריקה הביעו מחאה כנגד אופייה החילוני של חגיגת יום המימונה בירושלים. הם פרסמו מודעות גדולות, בתמיכת ה"וועד להגנת קודשי ישראל", וקראו ליוצאי צפון אפריקה שלא להשתתף בחגיגות המאורגנות על ידי בן שמחון. שכן הן מתקיימות ללא טעם יהודי וריח של מסורת, ובמקום אמירת פיוטים ותפילות מופיעות נשים חצופות וחשופות בריקודי תועבה. כל פוחז וריק עולה בראש לבדר בבידור קלוקל ודברי הבל ונבלה". פעילים דתיים, יוצאי צפון אפריקה, ארגנו מימונה דתית נפרדת, ב 17 שכונות ירושלמיות, בסיוע עסקני "הוועד להגנת קודשי ישראל". בכל שכונה כלל האירוע חזנים ורבנים, תזמורת חסידית, שירי קודש ותחרות ילדים בהלכות הרמב"ם. בכל אירוע כזה השתתפו בין מאה למאה וחמישים אנשים. מזכיר ה"וועד להגנת קודשי ישראל", הרב שמעון טורנהיים, הבטיח לארגן חגיגה גדולה יותר, כמו זו של בן שמחון, אך מימונה אמיתית, על טהרת הקודש, כמו במרוקו. בן שמחון, שרצה למנוע את הקרע, אמר בתגובה כי אין צורך בחגיגה כפולה, והזמין ליטול חלק במטה החגיגות כדי להשגיח על כשרותן. עם זאת דחה את

חילוקי הדעות שהתגלעו בין בן שמחון ושותפיו לבין הרבנים שיקפו הבדלי תפיסה ביחס לצביון חגיגות יום המימונה בישראל. בעוד שבן שמחון והמארגנים היו מעניינים בחגיגה המונית, חילונית יותר, עם כמה סממנים מסורתיים, שתתאים לכל חלקי העם, ביקשו המנהיגים האורתודוקסיים להמשיך במתכונת הדתית שהייתה נהוגה בארץ המוצא (שהזכרנו כי היתה מצומצמת). אולם יש לזכור, כי דרישתם תאמה את חלק מנהגי ליל המימונה בצפון אפריקה, שנערכו בתפילה ובקדושה, אך לא את יום המימונה עצמו, שאופיין בפיניקס בחיק הטבע. באותה החוברת של דהן, לאחר דבר רבני העדה, כללו הצעות לפיוטים – פיוט לנשמת כל חי מאת דוד חסין, רשות לנשמת כל חי סימן אני יוסף (הלוי), רשות לנשמת כל חי מאת יעקב אבן צור, עמנואל (סריסו), רשות לשירת הים מאת יעקב ברדוגו בר הרב יקותיאל, רשות למי כמוך (באמצע נשמת) לר' יהודה הלוי. על מנת להצדיק את המינוח "חג", כפי שהיה במקור, ולתת לו ביטוי ערכי, דאגו המארגנים להרחיב את האלמנטים המסורתיים בחגיגות ולהציג את תרבותה והישגיה של יהדות צפון אפריקה בעבר ובהווה. אבל מנהגי החג, שהועתקו לזמן אחר ולתנאים אחרים, עברו שינוי וקיבלו בישראל פרשנות חדשה. כך, למשל, למרות הניסיון לחגוג באופן מסורתי, פחתו בפעילות הטקסית של ערב המימונה מנהגי התפילה החגיגית בבית הכנסת, אירוח בבית הרב וברכתו, קישוט הבית בירק, טקסי המעבר של אכילת הלחם החדש, השידוכים ועוד. מיום החג עצמו נעלמו כמעט לחלוטין מנהגי הטבילה במקור מים וברכת האילנות, שהיו סממנים דתיים בולטים. לעומת זאת נוספו לתוכניות החג הופעות של להקות ואמנים מעדות שונות וממגזרים שונים, אוהלים מרכזיים ותערוכות של קבוצות אתניות, נוכחות פוליטיקאים, מסיבות בהובלת די-ג'יי, קהל מגוון ועוד. את השינויים אשר חלו בחגיגת המימונה קושרים משה שוקד ושלמה דשן גם ליחסם של יוצאי עדות המזרח למסורת באופן כללי.

הדתיות של המזרחים מאופיינת בשתי תכונות עיקריות: הידלדלות בנוהגים מסורתיים, ודבקות באמונות היסוד. צירוף זה מביא את הציבור המזרחי לשורה של מעשים דתיים חדשים, אשר החוט המקשר ביניהם הוא שהינם קלים לביצוע מבחינה מעשית, ויחד עם זה בעלי עוצמה ויעילות דתית גדולות על פי תפיסה עממית. מעשים ומצוות דתיות אלה תואמים את מצבו של מי שמאמין, אך רוצה לחיות ללא ההכוונה המדוקדקת של ההלכה. בין המעשים הדתיים החדשים האלה בולטות העליות לרגל, ההולכות ופורחות עם השנים. עוד בשנות החמישים והשישים נשמעו, הן במרוקו והן בארץ, דברי ביקורת קשים מצד רבנים מזרחים נגד נוהגי ההילולות. אולם כיום נפרצו כל הסייגים, והמתנגדים נאלמו. חגיגות ספק עדתיות ספק דתיות, מסוג המימונה המרוקאית, הסהרנה הכורדית, הרוזה בק הפרסית, מושכות המונים. אף רבנים מזרחים חשובים, שלא לדבר על פוליטיקאים מכל סוג, מכבדים את האירועים בנוכחותם. שלא כבשנים עברו, אין שומעים עוד מחוגי חכמים אלה דברי גנאי על ההילולות ההמוניות ועל דתיות עממית בכלל. אדרבה, חוגגי המימונה זוכים לדברי עידוד וברכה מפורשים מאת גדולי תורה. המפגש החשוב המתרחש לאחרונה בין אנשי שורה לבין מנהיגים חדשים, מניע כנראה גלגול חדש של דתיות יהודית מזרחית.⁸⁵

לאורך השנים אנו רואים כיצד דפוסי המימונה בישראל מבטאים עמדה רב תרבותית - שילוב בין מסורות תרבותיות שונות, שמקורו בהעתקת החג למציאות חברתית חדשה. שרעבי במאמרה מביאה כמה עדויות לעניין. ביום עיון, "המימונה בין מרוקו לישראל", שהתקיים ביום המימונה, ב-2007 באשדוד, ציין ד"ר אנדרי לוי:

ההאשמה בדבר הופעת חשפניות, וטען שהיא בגדר לשון הרע והוצאת לעז על בנות ישראל הכשרות. כראיה הביא את דברי הרב גורן, מלפני שנתיים, ששיבח את לבושן הצנוע של בנות מרוקו בחגיגות (עמ' 84).
⁸⁵ שלמה דשן, "הדתיות של יוצאי צפון אפריקה וארצות המזרח", בתוך משה שוקד ושלמה דשן - דור התמורה: שינוי והמשכיות בעולמם של יוצאי צפון אפריקה, ירושלים, יד יצחק בן-צבי, 1999, עמ' 244.

האופי הישראלי של החג נבע גם מהתרחבותו ורב גוניותו של קהל המשתתפים, שלרבים מהם אין כל קשר למרוקו. אחת הנשים, למשל, המארכת היום בביתה בליל החג מאות אנשים, היא חלי ממון מעכו, אישה ממוצא אשכנזי הנשואה למרוקאי. [...] לדבריה "בעלי שאל אותי בתמיהה: 'ימה לך ולמימונה?' אמרתי לו: 'אל תדאג, אני אוהבת לארח'". היא ובנותיה מקבלות את האורחים לבושות בכפתנים, ומגישות להם בכלים חגיגיים עוגיות מרוקאיות, מיני מאפה מסורתיים, אך גם לחמים ופיתות בטאבון.⁸⁶

חשוב להבין כי לא ניתן לשמור על האופי המסורתי של חג המימונה (כמו כל חג), על אף שבבית קל יותר לשמור על האופי המסורתי, כשרבים מבני הדור השני והשלישי של עולי צפון אפריקה בוחרים להמשיך לקיים את מנהגי החג באופן שונה, האופי של החג משתנה. יתרה מכך, מרגע שהחג הפך לציבורי והמוני (400 אלף איש) ונעשו ניסיונות לקבוע תוכנית כזו או אחרת, השליטה על האופן בו הוא יוחג כמעט ואינה קיימת עוד וזה גורם לחג להראות אחרת. כפי שתארתי כמה פעמים לאורך העבודה, האופי הרב תרבותי היה לא רק תוצר של נסיבות וזהויות חדשות, אלא גם כוון על ידי המארגנים, ששאפו לשתף באירועים ציבור רחב ככל שניתן, כדי שהחג יקבל גושפנקה לאומית. הם הדגישו כי מטרתם הייתה ליצור חג ישראלי, עממי, מסורתי, ובאיזשהו מקום גם חילוני, כיוון שהוא חופשי ממגבלות דתיות, שבו יוכל להשתלב כל עם ישראל על כל גלויותיו. ראיונות ותצפיות שערכו חוקרים שונים בקרב יוצאי צפון אפריקה מחזקים את הטענה שהמימונה, שהייתה בעבר נחלת יוצאי צפון אפריקה בלבד, הפכה לחג ישראלי, בעל דפוסים רב תרבותיים.

משפחות מרוקאיות רבות ובתוכן גם הרבה זוגות מעורבים, ממשיכות לחגוג את ליל המימונה בהוד והדר. המשפחות פותחות את דלתם לאירוח, אך לא דווקא לכל אחד, אלא יותר לחברים וקרובים אשר הוזמנו להגיע. את האורחים מקבלים לרוב בני הבית בלבוש מסורתי של כפתאן, ובמרכז הבית ערוך כמיטב המסורת שולחן המימונה עשיר וצבעוני אשר בימנו מכיל לצד המרכיבים המסורתיים של המופלטות, והעוגיות המתוקות מעשי יד, גם פיתות ובורקסים ודבי מתיקה קנויים. מרכיבים נוספים אשר היו חלק מסממני השולחן כמו הדג, קישוט השולחן בשיבולים פולים וירק, כד החלב וכו' כמעט ונעלמו מהשולחן. מנהגים עליהם פרטתי לאורך עבודה זו כמו תפילת הערבית וברכת הרב, תחפשויות, שידוכין, טבילה במים, ברכת האילנות וכו' גם אינם נוהגים עוד. אופי ליל החג אשר התאפיין ראשית במפגש מחודש עם השכנים המוסלמים אינו קיים, והמשך הערב אשר אופיו היה "לארח ולהתארח" גם הוא השתנה – הבית המארח אינו מתארח דבר אשר גורם לכך שבני הבית ובעיקר בעלת הבית, אשר עמלה למען האירוח, רק מארחת ולא זוכה להנות מהחג ולהיות מתארחת במקום אחר (מעדות אישית אני אומרת כי היו שנים שכלל לא הספקתי לראות את האנשים או לאכול בעצמי מן המופלטות שהכנת). המוזיקה המושמעת אינה דווקא מוזיקה מרוקאית אלא בעיקר ים תיכונית או כזו אשר נמצאת ב"פלייליסט" של הבית. טקס הכנת הבצק הראשון אשר אותו אני מעלה כאן על נס לא מתקיים (אולי כיוון שחלק מהציבור היום ממשיך באכילת חמץ גם לאורך הפסח ולא רואה עוד צורך בטקס שכזה)

מראיינים מדגישים את חשיבות החג בעיניהם להמשכיות המסורת ולמפגש משפחתי, ומקבלים בברכה את הפיכת חג המימונה לנחלת הכלל. אולם הם מצרים על מנהגים שנעלמו, על ניכוס החג על ידי הפוליטיקאים ועל השינוי באופיו הדתי. הם מייחסים זאת לתמורות שחלו באורח חייהם

⁸⁶ שרעבי, שם, עמ' 163.

ובתפיסותיהם של עולי צפון אפריקה בכלל ושל הדור הצעיר בפרט, ובהשפעת המפגש התרבותי עם החברה המערבית, הקולטת.⁸⁷

לצד משפחות אלו המבקשות לשמר ממסורות חג המימונה ישנן משפחות מרוקאיות רבות אשר קצו בטורח החג ובוחרות לראות במימונה כעוד יום של חופש - הישראלים אוהבים לעשות פיקניקים ומנגלים, לחגוג, לאכול ולעשות חיים, והם מנצלים את המימונה ליום חופש וליציאה מחוץ לבית. דווקא החגיגות במרחב הציבורי בישראל נותנות להם את המענה אותו הם מבקשים – מחד גיסא לא טרחו ועמלו ומאידך גיסא כן חגגו, היו מוקפים בחוגגים נוספים ואווירת חג, קבלו יום חופש נוסף וזמן לבלות עם המשפחה.

דן מנור מציג גישה הרבה פחות סלחנית כלפי השינויים אשר עבר החג עם השנים :

"נראה, אפוא, כי מן המנהג המסורתי הזה, שנחג באווירה צנועה במוצאי חג הפסח מתוך זיקה לתכנים יהודיים טהורים, התפתחה במרוצת הזמן המימונה כחג של יממה. בלילה מעדנים, וביום אסכלה=(צלי אש) בחיק הטבע. המחדשים כאן בארץ הכתירו את החג הזה במונח: "הדלת הפתוחה", מונח שמתקיים לכל פרטיו ודקדוקיו הלכה למעשה. התוצאה: בולמוס הנגיסה מן התקרובת המתוקה עד לזרא, היא שהפקיעה את החג מרשות חוג מצומצם של משפחות לרשות הרבים. **טול ממנו את "הדלת הפתוחה", וישאר חסר עניין לנספחים. מכאן, שבמבצע הזה- "הדלת הפתוחה"- מסתמנת נטייה אפולוגטית. מכל מקום, נחטא לאמת, אם נתייחס למימונה, כפי שהיא נחוגה בימינו, כנכס ממורשת יהודי מרוקו.**"⁸⁸

נראה כי מנור אינו רואה בהתפתחויות אשר הצבעתי עליה דבר חיובי, לדידו ברגע שיוסר עניין ה"דלת הפתוחה" יותר החג ללא תוכן ממשי, והוא יהיה עוד לילה של בולמוס מתוקים ללא רסן בחסות יהודי צפון אפריקה. רבים אינם מסכימים עם דעתו, ורואים במימונה כפי שכתבתי לעיל סיפור הצלחה של העדה המרוקאית בישראל אשר השפיע ברבדים שונים על החברה הישראלית ועל יהודי צפון אפריקה, אחרים אשר כן מסכימים עם אופן הניתוח הזה, מנסים לתת מענה ואלטרנטיבה לחגיגות המימונה על מנת שלא יוותרו ללא תוכן ערכי.

נראה כי אנו בפתחה של תקופה חדשה בנוגע למימונה – מעבר להתעוררות של יחידים, יוזמות עולות מארגונים שונים כמו "מזרח שמש", תנועת "תיקון" בראשותו של דר מאיר בוזגלו, קיבוצים, מתנ"סים, היהדות המתחדשת, הזרמים השונים ועוד – בעצם כל תנועה מבקשת לתת מענה לחרדה שהעלה מנור ואנשים נוספים לאורך השנים לגבי התרוקנות החג מתוכן. תנועות פנים וחוץ עדתיות אשר מבקשות לקחת חלק בעיצוב תכני החג. מעניין לבחון אילו תכנים אוניברסליים מצויים ביוזמות אלו, ואלו תכנים לא מצאו מקום בתוך היוזמות הללו. התנועה הרפורמית לדוגמה מדגישה את המפגש הבין לאומי ערבי יהודי והחלה בפרסום חגיגות ליל המימונה בשיתוף ערבי יהודי, תנועת "תיקון" ביחד עם "מזרח שמש" ו"כל ישראל חברים" הוציאו חוברת מלווה למימונה עם טקסטים ושירים שונים אשר משקפים את הערכים האוניברסליים של החג, ובניתוח קצר של חוברת זו ניכר כי ערכי הידידות, האחוה וקבלת האורחים עומדים במרכז כאשר מקומה של האישה כמרכזית בחגיגות כמעט ונעדר. בהקדמה ללימוד שתנועת "תיקון" מציעים לליל המימונה הם כותבים :

⁸⁷ שרעבי, שם, עמ' 165-167.

⁸⁸ מנור,

(<http://www.news1.co.il/Archive/003-D-31104-00.html?t=130630>)

חגיגת המימונה היא חוויה רב חושית ורגשית בעלת אופי ייחודי, לעיתים נדמה שהרגשות והחוויית הם המרכיבים היחידים של מנהג זה, חוברת 'וארשתיך לי במימונה' נועדה להשלים את התשתיות הרוחניות של החגיגה. לימוד המקורות של המנהג מאפשר לבחון את עולם הערכים העומדים בבסיסו של החג, לשמר אותם, להנכיח אותם במרחב הציבורי ולמסור אותם לדורות הבאים. חיזוק הפן התודעתי כמשלים לפן החווייתי רגשי משיב למסורת את המסר המקורי שלה שמחבר בין האנושי והנשגב.

מגמות אלו לעיצוב מחודש לחג, הולכות ומתחזקות בקרב ארגונים ועמותות קהילתיות שונות ויש משהו אביבי וחגיגי בחידושים אלו אשר מבקשים לטוות חוטים בין המפריד למחבר, בין העבר להווה בין החידוש למסורת.

לסיכום אומר כי הרעיונות האוניברסליים שחג המימונה מניח בפנינו – ואשר העלתי לאורך הפרק מזמנים למציאות הישראלית אתגרים והזדמנויות ליצירת חג אשר בסיסו בחגיגות המימונה במרוקו, ועתידו חגיגות המימונה בישראל. בפרק זה מניתי שלושה רעיונות אוניברסליים גדולים ופרטתי אותם למרכיביהם – ראשון היה - יחסי שכנות ואחוה בין יהודים למוסלמים, אשר היו חלק משמעותי בחגיגות המימונה במרוקו. מסיבות שונות נשכח רעיון זה בהגירתו של החג לישראל, ודווקא היום במציאות הישראלית הקשה, עלינו לחזור אחורה אל אותם רגעים במרוקו בהם בקשו היהודים והמוסלמים את הקרבה והאחוה, ולראות בחג המימונה הזדמנות להחזיר שאיפה זו לאחוה בין העמים אל מרכז הבמה. שני היה – הרעיון הפמיניסטי, אשר מחד גיסא זר למציאות של האישה המסורתית בדת היהודית ובמיוחד במדינות ערב, ומאידך גיסא קבל ביטוי בליל המימונה במרוקו באמצעות מרכזיות טקס הבצק הראשון אשר עמד במרכז ליל המימונה ואשר אותו חוללה בעלת הבית, וכן באמצעות מסורות מאגיות נשיות אשר היו חלק בלתי נפרד מהקהילה היהודית במרוקו. מימדים אלו של החג נשכחו במציאות הישראלית, והאישה נותרה בתפקידה המסורתי העומל והמארח. דווקא הסתכלות אל העבר במרוקו מזמינה אותנו להחזיר את האישה אל קדמת הבמה – כמחוללת את טקס הבצק הראשון, ואף להציב אפשרות לביטוי שיויוני יותר לחג אשר יחל בהכנות משותפות לחג ושיאו יהיה עריכת טקס בו בני הזוג שניהם מצויים במרכז - אישה וגבר מקום שיויוני למול עצמם, למול הקהילה ולמול האל. שלישי היה - חידוש ומסורת - הגירתו של חג המימונה לישראל והאופן בו הוא נחוג בישראל פשוט ולבש צורה לאורך כל השנים – לבושו השונה היה מושפע גם מהמסורות אשר אותם הביאו האנשים ממרוקו ולאחר תקופה בה התביישו במסורתם הייחודית, בקשו להציג בגאווה לישראל, ולישראלים. וגם מהשאיפה להפוך אותו לחג ישראלי לכל דבר אשר יהווה "מהפכה של שמחה" וקרב קפיצה ביחס לעולים מצפון אפריקה – המארגנים שאפו באמצעות חג המימונה המזמין והמחבק, לזכות ביחס שיויוני, מקבל ומעריך ליוצאי העדה, ושיחם זה יקבל ביטוי בשדה החברתי, הפוליטי והתרבותי. חג המימונה בישראל אכן עשה בשנותיו הראשונות "מהפכה של שמחה" ומימש את מטרותיו הראשוניות – הביא גאווה פנימית לבני העדה ומיצב את יוצאי צפון אפריקה בשדה החברתי והפוליטי. אחרי ההתרגשות הראשונית ותחושת הגאווה והשליחות, אופי החגיגות הפך עם הזמן למאבק תוך עדתי לגבי מה נכון וראוי שיהיה בו – ביקורות קשות נשמעו מבית ומחוץ. עם השנים, עם ריבוי הארגונים אשר ראו עצמם כמייצגים את "מהותו האמיתית של החג", המאבקים הפנימיים, הפוליטיזציה המאוסה, וקפיצת הדורות, ישנה רוח חדשה המנשבת מכיוונים שונים אשר מבקשת להמשיך ולהביט גם על המאפיינים המסורתיים, וגם על המאפיינים הישראליים, וזאת על מנת לרקום חג מימונה ישראלי תוך כדי טווית חוטים עבים למסורת.

סיכום דיון והצעה :

המימונה כחגה של יהדות צפון אפריקה ניצבת היום כחג בלוח השנה הישראלי – צאצאי העליה ממרוקו ניצבים היום - דור שלישי לעלייה ההמונית מצפון אפריקה, נינוחים יותר בזהותם, ונכונים להיות קשובים ל"קולות" השונים סביב חגיגת המימונה. קולות אלו לחיוב ולשלילה כבר לא מאיימים על זהותם. היום נשאלת השאלה האם היו רוצים לשמור על המימונה כחג הייחודי לעדה המרוקאית אשר מעשירה את התרבות הישראלית הכללית ו"מארחת" את העדות השונות, או שהיו רוצים להמשיך עם אותו הקו של בן שמחון וסם בן שטרית ולראות בחג הזה כחג ישראלי ללא עדתיות אשר אכן הביאו עולי צפון אפריקה אבל משהביאו אותו הוא הפך לנכס תרבותי ישראלי בעל רעיונות אוניברסליים של שמחה, אמונה, תקווה, קיבוץ גלויות, שלום, אחווה בין כל בני האדם וכל הלאומים, פמיניסטי וכו'.

לאחר כמה שנים שהיה נראה כי השטח "הותש" מהמאבקים אודות אופייה של המימונה, בשנים האחרונות ישנה שוב התעוררות של יחידים וקבוצות לתת אופי חדש למימונה – רבים חוגגים בביתם ומזמינים חברים וחברות מכל העדות, מועדונים עורכים "ערבי מימונה" עם מוזיקה ייחודית וכמובן הרבה "דבש" ושמחה, הקיבוצים מתעוררים ועורכים לילות מימונה קהילתיות, מתנ"סים, מוסדות חינוך, תנועות התחדשות יהודית, תנועות פנים עדתיות ואפילו התנועה הרפורמית החלה לאמץ חג זה על ערכיו לתוכה.

לאורך כל העבודה אנו רואים כיצד חג המימונה לבש ופשט צורה מיומו הראשון בארץ, ועם זאת, עדיין שמר על שלושת האלמנטים המרכזיים – ההכנות לחג, ליל המימונה בספירה הפרטית, ויום המימונה בספירה הציבורית. להערכתנו גם היום ניתן להמשיך ולהיאחז באלמנטים אלו. על אף היחס הדואלי לחגיגות המימונה במתכונתם בישראל אותו סקרתי לאורך מאמר זה, ניכר כי רוב החברה הישראלית התבגרה ובשלה ללבוש על עצמה דגם נוסף לחג – יוצאי צפון אפריקה כבר אינם חשים בושה בחגם, אלא להיפך הם גאים במורשתם הייחודית ושמחים לחלוק אותה עם כל מי שחפץ. המימונה כבר אינה נתפסת כקרקע פורייה להישגים פוליטיים אלקטוריאליים, עם השנים קרנו של חג המימונה בעיני הפוליטיקאים ירד (לעיניין זה תרמו כמובן גם קריאות הגנאי של הקהל לעבר הפוליטיקאים אשר בקשו לעשות על גבם רווח פוליטי), ותהליך זה החזיר לחוגגים את שמחת החג. ההכנות המפרכות לחג הפכו למסורת נשית בין דורית וכיום המשך מסורת זו תלוי בדור השלישי לעולי צפון אפריקה – רוב הנשים והגברים בני הדור שלישי לעולים נמצאים במקום אחר מאבותיהם, הם חשים פחות את המאבק וההפליה, ומקום זה מאפשר להם לחגוג את המימונה מזווית שונה, אם חוגגים בספירה הפרטית אז – לא חייבים לעשות את כל העוגיות לבד (☺) ניתן גם לקנות, להביא גם פיצה ובורקס לצד המופלטה, השירים יכולים להיות מגוונים ולאו דווקא במרוקאית, ואם חוגגים בספירה הציבורית – הם רואים בחג כיום חופש ובחרים לבלות אותו עם המשפחה ולאו דווקא בחגיגות המוניות.

להערכתנו היום יש בשלות להציע אופי לחג שיהיה ישראלי ולא פרקטיקולרי - אשר מחד ייקח בחשבון את האופי הישראלי שספג החג עם השנים, ומאידך ידגיש את הרעיונות האוניברסליים אשר עמדו בבסיס החג כבר במרוקו - המימונה כחג מעבר הנוסך תקווה וברכה לבאות - לברך ולהתברך, בתים פתוחים אשר ליום אחד שוברים את המעמדות, יחסי ידידות בין יהודים

למוסלמים, העברה וחוויה בין דורית, פמיניזם ומעל לכל - טקס הבצק הראשון אותו מחוללים בעלי הבית המארח – האישה והגבר יחדיו.

כמי שעורכת כבר למעלה מעשור חגיגה בביתי בליל המימונה, התמקדתי בשנים הראשונות במיומנות עריכת השולחן – לימוד האומנות, התמקצעות ומעולם לא וויתרתי על זמן האיכות עם סבתי, אימי ודודותי סביב ההכנות. כמצופה, לא הקדשתי לעניין יותר מיומיים ומה שלא הספקתי.. קניתי (☺) לאורך כל השנים הקפדתי להזמין כמה שיותר אנשים/ נשים חברים ושאינם חברים, הדגשתי בפני אנשים כי אין צורך בהזמנה וכי "למימונה לא מזמנים פשוט באים וכל אחד מבורך", היו שנים שערכתי לימוד כחלק מהחגיגות, אך משהתרבו האנשים והדרישה ל"מופלטות" מצאתי יותר ויותר קבורה (אומנם בשמחה, אבל קבורה) מאחורי מחבת המופלטה המהול בשמן. האורחים התלוננו כי כמעט ולא ראו אותי, ובהשראת עבודה זו החלטתי כי השנה אכניס שני ממדים נוספים לחגיגת המימונה בביתי – ממד הברכה – לברך ולהתברך, וממד הכנת הבצק הראשון שגם הוא מתקשר לברכה. אין זה אומר כי הזנחתי את הכנת השולחן, ימי העמל הנשיים המשותפים, והכנת המופלטות. אך התפניתי לאורחים, הסברתי על החג וערכתי טקס מימונה בו המשתתפים ברכו והתברכו, ובאמצעות הכנת "הבצק הראשון" העמקנו ברכות אלו.

כרבה לעתיד אני רואה חשיבות גדולה ביצירת טקסים רלוונטיים בתרבות היהודית ישראלית – אני רואה חשיבות גדולה בלימוד ובפרקטיקות דתיות וחוויות אשר עשויות להוות גשר בין חידוש למסורת, בין בני אדם, קבוצות ולאומים.

כרבה רפורמית אני רואה ערך מוסף דווקא בחידוש חג המימונה על רעיונותיו האוניברסליים. מן המפורסמות הוא כי אחד הקשיים הגדולים של התנועות הרפורמית בישראל הוא למצוא אחיזה בציבור המזרחי ובציבור המסורתי בישראל מסיבות שונות – חלק מהקשיים קשורים בבסיס התפתחות הזרמים אשר היו מנת חלקם של ארצות אשכנז ופחות של ארצות ערב⁸⁹, וחלק מהקשיים קשורים לתחושה ההדדית כי קיים פער בשפות האמונה עליהן הרחבתי לאורך פרק זה. כמי שרואה עצמה כמכילה ריבוי זהויות – גם מרוקאית וגם גרוזינית, גם דתיה וגם רפורמית, גם עירונית וגם קיבוצניקית, גם פרטית וגם ציבורית - קהילתית, גם אישה וגם אמה וגם בת, גם מוקירה את המאגיה וגם את הרציונאל וכו' אני מבקשת להציע הצעה לחגיגת מימונה אשר מחד לוקחת את האלמנטים הטקסיים אשר עברו מדור לדור – מאם לבת, ומאידך מבקשת לשמור על הרעיונות האוניברסליים של – שמחה, אמונה, אהבת האדם באשר הוא אדם, שלום ואחוה בין העמים, פמיניזם וכל זה תוך יצירת מרחב מקודש לברכה.

אני מבקשת להציע טקס לליל חג המימונה בספירה הפרטית והציבורית. הטקס שאני מציעה מוקף במאפייני החג המסורתיים – שולחן החג, הברכות המסורתיות "תרבחו ותסעדו", המופלטה הרי היא הבצק הראשון אשר טועמים האורחים לאחר הפסח. במרכז הערב אני מציעה לכנס את

⁸⁹ בראייה היסטורית סוציולוגית תרבותית בארצות האיסלם לא התפתחה במאות ה 19 והעשרים תסיסה אידיאולוגית מהסוג שריגש את יהדות אירופה. גם המחלוקות שהיו שם לא הגיעו לידי גיבוש אידיאולוגי מפלגתי ומוסדי כמו שקרה באירופה. ספיחי התנועות החדשות של המאה ה 19, כגון ההשכלה החילונית והתנועה הציונית, אומנם הגיעו למזרח אך באיחור ולא איימו כלכך על המקום הדתי מסורתי הקיים - יצירות מודרנית יהודית, מהסוג שהתרחש בקהילות אשכנז, לא אראה במזרח.

כל האורחים סביב שולחן מרכזי ולערוך את טקס **"הבצק הראשון שאחר הפסח – הברכה הראשונה של השנה"** - טקס אשר שורשיו במנהג בקהילות רבות בצפון אפריקה (כפי שסקרתי בעבודה זו בפירוט), עליו אני מוסיפה פרקטיקות נוספות של "ברכה" – לברך ולהתברך, קצת פיוטים לאווירה, ובנוסף, למיטיבי הלכת - אני מציעה לימוד בית מדרשי לערב המימונה אשר מחד עוסק בערכי המימונה האוניברסליים ומאידך עוסק בחשיבות של "הלחם".

המימונה, כפי שניתן בוודאי לחוש לאורך כל העבודה היא בעבורי הרבה יותר מחג – היא הקשר שלי אל שורשי ואל סבתי שהלכה ממני לפני שנתיים. סבתי עליה השלום היתה מאוד חשובה עבורי, הקשר איתה היה לי לאחד הקשרים המשמעותיים אל מקורותי ואל עצמי, היא זו אשר שמרה עלינו חצי שנה(בהיותי בת 7) כאשר אימי ואבי טסו לבריסל לשם השתלת לב לאבי, ובזכות נוכחותה הגדולה זמן זה לא זכור לי כלל כשבר. בשנותיה האחרונות כאשר כבר כוחה כבר לא עמד לה להתרוצץ מבית לבית ביקרתי אותה תכופות וישבתי והקשבתי לסיפוריה בשקיקה. חגיגת המימונה היתה עבורי עוד תירוץ לקשר ולמידה מסבתא דניס היקרה.

אל ההכנותי למימונה הצטרפה עם השנים אימי היקרה אשר מלווה אותי בכל רגע ורגע מחיי. אימי היקרה אשר גידלה, ביחד עם אבי מורדכי זכרוננו לברכה, שבעה ילדים דעתניים, הצליחה עם השנים להוות דבק חזק ומשמעותי המהווה דוגמא ומופת למשפחה רבגונית פלורליסטית שכל אחד ואחת מבניה ובנותיה תופס את המציאות היהודית באופן שונה – אימי היקרה ליוותה אותי מהרגע הראשון בדרכי הרפורמית, לרגע לא עמדה בדרכי, גם כאשר היה זה קשה, וגם כאשר סערו מסביב הרוחות. אימי היתה לידי כאשר קראתי לראשונה בתורה בגיל שמונה עשרה, עמדה לצדי בחופה (ובשלושת טקסי החתונה שערכתי) ומלווה אותי בכל צעד, והינה חברת כבוד בקהילה הרפורמית אשר אני מובילה בשוהם. אבי זכרוננו לברכה אשר מהווה עבורי בבחינת "השגחה עליונה" בכל דרכי האישיות והרבניות, הייתי שמחה / לא זכיתי שיעמוד לצדי בטקס ההסמכה אך אני יודעת שהוא מלווה אותי ומביט בי בחיכוך הייחודי מלמעלה. אחיי ואחיותי היקרים – טלי, דורון, אייל, שחר, תמר רבקה, ובתיה - אשר תמיד שם לחבק ולהוקיר וגם על מנת להציב בפני מראות לא פשוטות אך חשובות ביותר, אין מקום יהודי בחיי שאחיי ואחיותי אינם נמצאים בראשי ומלווים אותי. אחי היקר אייל אשר חשף אותי לתנועה הרפורמית ומאז הולך איתי יד ביד בדרך לא פשוטה זו שבחרנו. ואחרון חביב אישי לירון אשר לרגע לא חשש לקפוץ איתי ביחד להרפתקאה רבנית זו – ממייסדי הקהילה הרפורמית בשוהם - תומך, אוהב, מפרגן, עוזר, ומהווה משענת בכל הרגעים. וכמובן, אריאל בני היקר אשר גדל למציאות מיוחדת במינה ומחבק אותה באהבה.

תודה רבה למוסד מכובד זה – הלימודים בקולג' הינם חממה אמיתית - ללימוד, להשראה, למציאת משמעות איבודה ומציאתה מחדש, מקום בטוח לנפילה, מקום להעצמה, מזרז לנפש, רכישת ניסיון, ובמיוחד מקום בו יש לי שותפות ושותפים לחזון משותף. תודה לכל המורים והמורות אשר ליוו אותי לאורך כל הדרך והיוו בכל רגע ורגע השראה עבורי בחיי האישיים והרבניים, תודה לתלמידים ולתלמידות שותפי לדרך חלקם עוד מימי כמדריכה בתנועת הנוער ופעילה בתנועה הרפורמית, וחלקם מתנות חדשות ויקרות שקבלתי בקולג'. תודה מיוחדת לרב נעמה קלמן על ההזדמנות התמיכה המקצועית והאהבה, לרב אופק מאיר אשר לצדי כבר שנים רבות והוא לי כאח אוהב ונוכח, ולרבה דליה מרקס אשר ליוותה אותי לאורך כל שנותיי בקולג', ועוד הרבה שנים ליפני, ראתה אותי תמיד - בשמחתי, בכאבי הפרטיים, היתה שם למשענת, ליוותה אותי מקצועית והלכה איתי יד ביד לאורך כל עבודה חשובה זו.

הבצק הראשון שאחר הפסח – הברכה הראשונה של השנה

תרבחו ותסעדו – תצליחו ושיתמזל מזלכם

תברכו ותתברכו

* מעבר למהלך הטקס מצורפים הסברים למנחי הטקס, המנחים יכולים להעשיר את עצמם ואת האורחים בהסברים אלו או יכולים לבחור רק בפעולות המוצעות.

1. פתיחה בניגון – אם יש נגנים משהו אנדלוסי...

2. הבדלה של חג

הבדלה במוצאי יום טוב שאינו מוצאי שבת :

סְבִירי מְרֵנָה וְרִבְנָה וְרִבְנָה וְרִבְנָה:

בְּרֹךְ אֱתָהּ ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַנֶּפֶן:

בְּרֹךְ אֱתָהּ ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמְבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל. בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ. בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׂבִיעִי לְשֶׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה.

בְּרֹךְ אֱתָהּ ה' הַמְבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל:

3. הסבר על המימונה טעמיה השונים ומה עושים פה

ליל מוצאי שמיני של פסח, שלאחר סיום יום טוב שני של גלויות, היה ליל חג בקהילות רבות, אולם בעוד שבקהילות אלה צוין צאת חג הפסח בכמה מנהגים, הרי שבארצות צפון מערב אפריקה ובייחוד במרוקו, התגבשו מנהגי מוצאי פסח לפעילות טקסית רחבה, שכונתה מימונה.

בערב ליל הסדר אנו מכריזים בהגדה: 'כל דיכפין ייתי וייכול'. אך למעשה, אף שבבתים רבים הדלת פתוחה, ההכרזה אינה מתממשת במלואה. בליל המימונה אנו אכן פותחים את בתינו ואת לבנו ומקיימים הלכה למעשה 'כל דיכפין ייתי וייכול'.

ב "ליל המימונה" המסורתי, נהגו יהודי מרוקו לערוך שולחן מלא מכל טוב של תקרובת מסורתית המורכבת ממעדני חלב וגבינות, פירות וירקות, דבש, תמרים, תופינים ודברי מתיקה, משקאות חריפים וקלים. את השולחן מקשטים בהרבה פרחים, ענפי-זית, נענע, צלחת אחת מלאה קמח ופזורים בה מטבעות כסף וצלחת נוספת בתוכה דג חי. תקרובת זו מסמלת שפע וברכה, כי, הרי זו תחילת האביב ויהודי מרוקו ביקשו לאחל לעצמם ולכל מבקריהם: שתהא זו שנה של שפע והצלחה במעשי ידיהם.

יהודי מרוקו, רבניה וזקניה האמינו שאין לילה מוצלח להבעת איחולים, ברכות ותפילות, מאשר "ליל המימונה". המילה מימונה בערבית-מרוקנית משמעותה מזל, ברכה. באזורים אחדים במרוקו, נהגו משפחות להיוועד ביניהן ב "ליל המימונה", מלוותות בתינוקותיהן ולערוך מעין "טקס שידוכי" בין התינוקות. הן מייעדות בת פלוני ולבן אלמוני, כדי שבהגיעם לפרקם יתחתנו ביניהם.

פרט חשוב: ב "ליל המימונה" גם למי שהיו לו דין ודברים עם חברו במשך ימות השנה, בלילה זה כולם מבקרים את כולם בבתיהם, ומאחלים איש לרעהו את הברכה המסורתית "תרבחו ותסעדו"(תזכו ותצליחו!), מרימים כוסית לחיים וטועמים מהתקרובת המסורתית. ללמדך שב "ליל המימונה" הכל נסלח והכל נמחל.

ראוי יום המימונה להיקבע ליום פיוס והתפייסות, יום של רצון טוב, יום של הדלת הפתוחה בין בני המשפחה, בין בני השכונה, בין בני הקהילות השונות, 'יחד שבטי ישראל', וליום ביקורי נימוסין בין יהודים ונוכרים. עינינו ראו ולא זר, מכר מוסלמי נכנס ביום אחרון של פסח, לבית ידידו היהודי, ובידו תקרובת של ירקות טריים, דבש, חמאה וכדומה. היהודי מגיש לאורח סל מצות ודברי מאכל. מנהג זה מוזכר כבר בפסקי הרא"ש, זיכרוננו לברכה: 'גוי המביא דורון לישראל ביום אחרון של פסח'. חכם אליהו רפאל מרציאנו, המימונה חג הברכה והפיוס, עמ' כ"ד, הוצאת המחבר, ירושלים

ראשוני המבקרים בבתי היהודים, היו שכניהם הערבים המגיעים עם מגשים שופעי דברי מתיקה, חמץ - קמח ומוצריו. נזכיר, בכל שבעת ימי חג הפסח נאסרה על היהודים אכילת חמץ והם אכלו מצות. ב "ליל המימונה" השכנים הערבים מביאים להם את החמץ הראשון.

סבתא שלי סיפרה לי, שהמוסלמיות בתימן, הצילו אותן מרעב, ובכו עליהן כשהן עזבו. שאלתי אותה: איך שם בכו עליכם, וכאן אנחנו נלחמים ושונאים? היא אמרה לי: יא בינתי, שם לכולם היה א-לוהים אחד, כאן - לאף אחד אין א-לוהים.

2015 בנובמבר 28 פזית עדני, להציל את תורת האמהות, מוסף שבת

הגיבורים של החג הם הקהילות, המשפחות והפרטים. ככזה מהווה חג המימונה העצמה של הקהילה, ומחזק את האמון בין הקהילות השכנות.

הערכים והמנהגים שליוו את החג עוד טרם עלייתו ארצה, מעצבים את אופיו, אך, בסופו של דבר, לאור הדרישה של החברה הישראלית, יש לעדכן. ערכי החג הם האירוח, הידידות, הברכה החומרית, האמונה וחגיגת הטבע. ההרכבה של אלו לכלל אחדות אחת, יש בה מה שעובר כל אחד מן המרכיבים גם יחד.

חג המימונה מתיישב, בהדרגה, בעקביות ובנחרצות, בהווה הישראלית. מה שהיה נחלתה של עדה אחת הופך ליום לאומי. כך, יצא החג מן הבתים והשכונות למרחב הציבורי.

לחג זה ייחודיות מעניינת - מצד אחד זהו חג "יהודי" אקסלוסיבי שמאפיין בעיקר את יהודי מרוקו, מצד שני במושגים היהודים ציוניים זהו חג מוזר - חג ללא אויבים, ללא צוררים, בלי קורבנות ובלי התקרבות, בלי אבל, שכול, הסתגרות או הסתגפות, בלי מיתוסים יהודיים, בלי אלמנטים דתיים ו/או גזעניים כדוגמאת "בנו בחרת מכל העמים", ואולי אפילו גם בלי אלוהים. המימונה הוא חג של פיוס בין הדתות - חג שהשכנים המוסלמים נוטלים בו חלק, מוזמנים האחד אצל השני, מחליפים תפקידים, נושאים תפילות משותפות... פיוס בין שבטים, לאומים, חג של שמחה, אירוח ומאור פנים, שכנות טובה, חג של משפחה וקהילה, חג של חגיגה צבעונית, טבע ויציאה לטבע, ללא בשר וכו'. החג הזה על ערכיו ההומניסטיים, סולידריים, פמיניסטיים, משפחתיים, אקולוגיים יכול להיות מודל חינוכי וערכי ל "חג" ולהיות "האמא של החגים". החג של החגים, של הגלויות, של העולים, של הברכה, הידידות, האחוה והתקווה.

4. הסבר על הקערה המכילה – קמח, חיטה, תרמילי פולים

5. פיזור קמח על האנשים לברכה - תוך אמירת "תרבחו ותסעדו" (יש)

מקומות שהיו טובלים אצבע בקמח ומים ומברכים על המצח של הנוכחים)

6. חלוקת "כרטיסיות מבורכות" עם ציטוטים של ברכות –

- פסוקי ברכה מהתנ"ך / מהמקורות – ממשלי/ תהילים

- שערי ברכה על פי הא – ב (מנהג קריאת השערים מופיע גם בהבדלה ובמיוחד בימים

הנוראים ואני מציעה להביא אותו לטקס זה)

וּפְתַח לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בָּזָה הַשְּׁבוּעַ וּבָכַל הַשְּׁבוּעַ. שְׁעָרֵי אוֹרָה. שְׁעָרֵי בְרָכָה. שְׁעָרֵי גִלְהָ. שְׁעָרֵי דִיצָה. שְׁעָרֵי דָעָה. שְׁעָרֵי הוֹד וְהָדָר. שְׁעָרֵי וְעַד טוֹב. שְׁעָרֵי זְמַרָה. שְׁעָרֵי חֲדָוָה. שְׁעָרֵי חֲמִלָה. שְׁעָרֵי חֵן וְחֶסֶד. שְׁעָרֵי חַיִּים טוֹבִים. שְׁעָרֵי טוֹבָה. שְׁעָרֵי יְשׁוּעָה. שְׁעָרֵי כְפָרָה. שְׁעָרֵי כְלָלָה. שְׁעָרֵי לְמוֹד תּוֹרָה לְשִׁמְהָ. שְׁעָרֵי מְזוֹן. שְׁעָרֵי מְחִילָה. שְׁעָרֵי נְחָמָה. שְׁעָרֵי סְלִיחָה. שְׁעָרֵי עֲזָרָה. שְׁעָרֵי פְדוּת. שְׁעָרֵי פְרִנְסָה טוֹבָה. שְׁעָרֵי צְדָקָה. שְׁעָרֵי צְהִלָה. שְׁעָרֵי קוֹמָמִיּוּת. שְׁעָרֵי רְפוּאָה שְׁלָמָה. שְׁעָרֵי שְׁלוֹם. שְׁעָרֵי שְׁלוֹה. שְׁעָרֵי תּוֹרָה. שְׁעָרֵי תְפִלָּה. שְׁעָרֵי תְשׁוּבָה. שְׁעָרֵי תְשׁוּעָה.

7. אנשים קוראים מה הם קבלו - כולם עונים להם "אמן"

- אנשים יכולים להוסיף ולהגיד כיצד ברכה זו קשורה לחייהם/

להוסיף ברכה משלהם

8. הצעה – להעניק האחד לשני "מתנות קטנות" שערים

"...וְשָׁמָּה עַל כָּל מִדְרָךְ אִישׁ אֶת רַעְהוּ בְרָךְ.

חֵבֶר תִּהְיֶה מְבוֹרָךְ בְּכָל חֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה.

וּבְמֵאֲרוֹק לְדוֹר דּוֹרִים כָּכָה יֵאֱמְרוּ הָעֶבְרִים.

בְּבִרְכָּה לְחֵבֶרִים אֲרָבַח יָא כָּאִי וּלְגִ'נָּא. [הצלח אחי בעושר]

וּבְגִי נָכֵר, נוֹזְלִיָּהֶם נִבְקְעוּ תוֹךְ כְּלִיָּהֶם

וְתִפֹּל שָׁם עֲלֵיהֶם יִרְאֵת שׁוֹכֵן מְעוֹנָה.

וּמִשְׁאֹת עַל מִשְׁאֹת מְלָאוּ כָּל טוֹב וּתְבוּאוֹת.

הוֹבָאוּ מֵאֲרָבַע פְּאוֹת לְעֵמּוֹ אֲשֶׁר קָנָה... "מתוך: רבי דוד בוזגלו, אתם יוצאי מערב (שיר לליל המימונה)

9. הבצק הראשון – הסבר, והתחלת הלישה על ידי בעלי הבית.

לישת הבצק של הלחם הראשון שלאחר הפסח, שכונה בקהילות מסוימות בשם "מימונה". טקס הכנת הלחם היה בעיקרו טקס פרידה מחג הפסח. הוא סימל את המעבר מן החג לחול, והתיר את אכילת החמץ, לאחר עשרה ימים (כולל יום טוב שני של גלויות) שבהם אסורה אכילתו. הלחם החדש אמנם לא נאפה בערב המימונה, אך טקס הכנת הבצק הראשון, כפי שציינו המרואיינים, היה עיקר הערב, וחג המימונה אף כונה, לפי עדות מתאורדאנת, בשם "חג הלחם" (רחל שרעבי).

סגירת מעגל טקסי, שהחל בערב הפסח, עם הוצאת החמץ (מכירתו למוסלמי) והכנסת החמץ על ידי אותו גורם עצמו, בבחינת "הפה שאסר הוא הפה שהתיר" (משנה, כתובות, ב : ב). כפי שניתן לראות, החמץ חזר בכמה שלבים : תחילה הונחו חומרי הגלם שלו על שולחן ליל המימונה, אחר כך נאכלה המופלטה ורק לבסוף - בדרך כלל למחרת - נאפה הלחם הראשון. אכילת המופלטה, הדומה בצורתה למצה, שימשה אם כן חוליית ביניים סימבולית מעניינת, שכן באמצעותה נאכל חמץ שאינו נראה חמץ. זו כנראה הסיבה, לפי עדויות בעל פה, שבמקומות כמו קזבלנקה נהגו להכין את המופלטה ללא שמרים.

10. כל אחד/ת מהאורחים בא ולש/ה את הבצק הראשון ומבקש/ת ברכה (בקול או בלב) – מברך/ת ומתברך/ת

במהלך ליל המימונה נערך טקס הכנת השמרים, שניתן לראותו כשלב נוסף בהכנסת החמץ הבית. הרעיון הסמלי שהונח ביסוד טקס זה היה, שהשמרים (אל כ'מירא) חוזרים באופן חגיגי, לאחר שהוצאו מהבית בערב פסח, בטקס ביעור חמץ - "כל חמירא".

את השמרים המשמשים להכנת הלחם החדש המשפחות קיבלו או קנו מהמוסלמים. או הכינו בעצמן בצק קטן שהחמץ במהלך הערב, ושימש כשמרים דהיינו, כבסיס לבצק של הלחם החדש, אותו לשו מאוחר יותר. לשמרים שהוכנו בליל המימונה היו כמה כינויים, היו קהילות שבהם נקראו "אל ערוסה" (הכלה), במקומות אחרים השמרים כונו "אל עריסה" (העיסה), לזכר העיסה הראשונה שממנה הפרישו בני ישראל תרומה לקב"ה (הפרשת חלה) עם כניסתם לארץ ישראל. שנאמר "והיה באכלכם מלחם הארץ... ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" (במדבר, טו : 19) פירוש זה בא לומר, שכמו שלבני ישראל הותר לאכול מהלחם רק לאחר שהפרישו ממנו חלה, כך הותר לבני הקהילות היהודיות בצפון אפריקה לאכול לחם חדש לאחר הפסח רק לאחר פעילות טקסית הקשורה בהכנתו. טקס הכנת השמרים הראשונים בליל המימונה היה צנוע, כנראה כדי לא להבליט את הכנסת החמץ במוצאי הפסח. בטקס, בו נכחו בני המשפחה, הכינה בעלת הבית את השמרים ונשאה תפילה שהברכה לא תחסר מהבית.

בחלק מהקהילות ערכו עוד בליל המימונה, לקראת סיומו, טקס רב רושם של הכנת הבצק של הלחם הראשון. אמנם הלחם לא נאפה באותו ערב, אך טקס ההכנה, כפי שצינו המרואיינים, היה עיקר ליל המימונה, וחג המימונה אף כונה, לפי עדות מתאורדאנת, בשם "חג הלחם". כאמור, ניתן לראות בטקס זה מקבילה סמלית לרעיון המונח בבסיסו של קורבן העומר. שכן הנפת העומר בטקס חגיגי על המזבח וברכת היבול, התירו לעם לאכול מיבול התבואה החדש, וכל עוד לא הונף, נאסר "החדש" באכילה. באופן דומה, הכנת הבצק הראשון בליל המימונה, תוך ברכה לשפע כלכלי, הייתה פעולת מעבר טקסית, שהתירה לבני הקהילות היהודיות בצפון אפריקה את אכילת הלחם החדש שלאחר הפסח. ההתרגשות שליוותה את הכנת הבצק הראשון הייתה גדולה. עיקר עניינם של האורחים הרבים היה להשתתף בטקס, וככל שגדל מספר המשתתפים הוא הפך למכובד יותר. בטקס נכחו ידידים וקרובי משפחה ונהגו לקיימו אצל הזוגות הצעירים שנישאו באותה שנה, כסימן למזל טוב ולשפע כלכלי.

גם בטקס זה ניתן להבחין בתפקידים המגדריים השונים ובהיררכיה ביניהם, על פי הנורמות החברתיות. כיוון שהאישה הייתה אחראית על תחום ה"ספרה הביתית", היה לה תפקיד מרכזי בטקס הכנת הבצק. יחד עם זאת, העובדה שגברים היו פעילים בטקס "נשי" (האפייה הייתה מתפקדיה של האישה) משקפת טקס מעבר, המאופיין כאן בערוב של מינים ותפקידים. לישת הבצק נעשתה על ידי האישה הנכבדה ביותר במשפחה, ובזמן הלישה קראו הגברים קטעי פרקים ממסכת אבות ושרו פיוטים : "בסימן טוב והצלחה תהיה נא לעדתנו", "אשת חיל מי ימצא", "בשנה הבאה לירושלים" וכן "בסימן טוב ובהצלחה". אלה היו מפיוטי האירוסין והחתונה המובהקים בקהילות תאורדאנת, מראש ומקומות נוספים, והם מתקשרים ל"עיסקאות" השידוכין שנערכו בין משפחות בליל המימונה. בקהילת דבדו שבמרוקו נהגה בעלת הבית לומר בעת הכנת הבצק "ברכה, ברכה, ברכה בבצק זה ברכת אליהו הנביא במעשה ידינו".

בשעה שבעלת הבית לשה את הבצק, בני המשפחה הוציאו מטבעות כסף וזהב יקרים, השמורים במשפחה מדורות. לאחר סיום הלישה והפיוטים בעלת הבית לקחה מטבע אחר מטבע והכריזה איחולים למי שהוא מיועד : לכבוד בת משפחה שתכיר את חתנה, לזוג שייוולד להם בן, וכן הלאה. את המטבעות נעצה בזה אחר זה בבצק, כסמל לברכת השפע. למחרת, לפני אפיית הלחם, הוציאו את המטבעות וביכרו זה את זה בברכת מזל טוב וכן את הברכה המסורתית : "תרבחו ותסעדו".

11. בעלי הבית שמים מהעיסה על המצח של האורחים (כמנהג

מרקאים), או לוחצים את יד האורח ומברכים.

12. ניתן לברך על זה הפרשת חלה –

פרוץ אתה ה' אליהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להפריש חלה לתרומה.

וְיִשְׁקָחִים חֲתִיכָה קְטָנָה מִן הָעִיסָה, מְרִימִים אוֹתָהּ וְאוֹמְרִים: "חֲרִי זֶה חֶלֶה"⁹⁰

13. סיום בברכה קהילתית ניגון ואם אנשים רוצים להמשיך ניתן להציע לימוד (ראו להלן).

⁹⁰ נוסח ספרדי

הצעה ללימוד⁹¹:

חלק ראשון: המימונה

השמחות והחגיגות המקובלות והמפורשות בתורה, אין בהם שום חידוש, ואין שום רבותא לכבדם ולשמוח בהם, כי הם חגי האומה כולה ומועדיה, וכל העם משותף בהם ומחויב לשמור עליהם, אך חג זה של 'יום האמונה' המיוחד ליהדות זו בלבד, ואשר אותו אמצה מדור דור, נתחבב עליה מאוד, והיא שומרת עליו כבבת עינה באשר הוא מעשה ידיה. (חכם משה מלכה, נטיפי המים ג', דרשה לפסח, עמ' כ"א, דפוס המערב, ירושלים, תשמ"ט 1989)

מה ברך ה' - שיהיה אברהם בכל. ולא רק שיהיה מעורב עם הבריות, אלא מזג בכל בריה ממידתו של אברהם, ונהיה אברהם בכל. שבכל בריה נמזגה אהבת החסד, ולא עוד שציווה לאברהם: 'והיה ברכה', ונברכו בו כל משפחות האדמה, להיות מברכים האחד לשני, 'ואל תהי ברכת ההדיוט קלה בעיניך', ש'אברכה מברכך' - אברכה עם מברכך, ומצטרף הקב"ה לברכתו. ונמצא שמוצאי החג היא שעת רצון למצוא 'חן ושכל טוב, בעיני א-לוהים ואדם'.

נהגו בני הקהילה לבקר אצל רבני העיר, להתברך מפייהם. הרב קיבל את באי ביתו בשמחה ובטוב לבב, נטל לידו עלה חסה, הטבילו בצלוחית חלב, והתזו על מצחו של המתברך תוך אמירת פסוקי ברכה הלקוחים מספר משלי: 'אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך'; 'כי בי ירבו ימיו ויוסיפו לך שנות חיים'; 'ומצא חן ושכל טוב בעיני א-לוהים ואדם'; 'גול אל ה' מעשיך ויכוננו מחשבותיך'. והמברך תרגם את חלקה האחרון של הברכה בערבית: כרכב אלה אללה עמאלק ותרתבו כמימאתק. והמארח משיב: תסעד ותפרח - תצליח ותשמח. (חכם רפאל ממון (בשם אביו), ויוגד ליהושע, ירושלים התשס"ט 2009, עמ' 182)

ברכת 'כה תברכו' בזכות אברהם שכתוב בו: 'כה יהיה זרעך'.... כי אברהם מידת החסד כמו שאמר הכתוב: 'חסד לאברהם', והוא מקום האהבה כמו שאמר הכתוב: 'ואהבת חסד', וכן הוא אומר: 'זרע אברהם אהבי'. לזה על ידי האהבה והאחדות שביניהם תחול הברכה עליהם, וכן הוא אומר: 'ואהבך וברכך'. וכן אמרו: 'לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום', ולזה ברכת כוהנים מסיימת בשלום. (חכם פרג' נעים מזמרת הארץ, עמ' קצ"ט, הוצאת אור שלום, בת ים, תש"ס 2000)

מה שהוא ממשי, הוא הקשר שלך איתי ושלי איתך, הקשר של אדם עם שכנו קרוי אחווה, כיוון שהם מרגישים שיש להם אותו מקור, יש להם אותו מקור, ובעתיד תכלית משותפת. מקור ותכלית משותפים, הנה מה שמכונן את האחוה שלהם. (ז'אן פול סארטר ובני לוי, 'תקווה עכשיו', הוצאת כרמל, ירושלים התשס"ח 2008 עמ' 80)

ברית כרת את אברהם להיות אב המון גויים, ולא זו מחבבו עד שהבטיחו 'אני הנה בריתי איתך' - שאם נבוא לחלל ברית אבותינו, לבגוד איש באחיו, הרי ש'אל - אחד בראנו' - שהקב"ה בראנו אחד, ולא נוכל להיפרד איש מעל אחיו. ונתקיימה בנו, בני אברהם. ובימי הפסח, נתפרדה החבילה, ומה נשתנו לילות הפסח מכל הלילות - שאומרים: 'כולנו מסובין', ובא 'הוא' ונמנע מ'שכנו הקרוב אל ביתו'. ואך יצא הפסח באים איש אל בית שכנו, לחדש ברית אבותינו.

הכנסת האורחים המוחלטת תובעת שאפתח את ביתי, לא רק לנוכרי, אלא אף לאחר המוחלט, הלא מוכר, האלמוני, ושאתן לו מקום, שאניח לו לבוא, שאניח לו להגיע ולהימצא במקום שאני מציע לו, בלי לבקש הדדיות, ואף לא את שמו. (ז'אק דרידה, 'על הכנסת האורחים', הוצאת רסלינג, תשס"ז 2007 עמ' 67)

⁹¹ חלק מהטקסטים נלקחו מתוך החוברת של תנועת "תיקון" ומזרח שמש" - וארשתיד לי במימונה. מימונה ישראלית. החכם היומי.

חלק שני – למדני את השיר הקדוש של הלחם

למדני את השיר הפשוט / רחל שפירא

למדני את השיר הפשוט של הלחם
ופרוס לי חלק משלומך .
קחני עם אבק היומיום על השכם
כשתראני לפניך .

אני שהנחתי לרגש יחף
לרחף ,
כבר יודעת כי
התפתלה דרכי
ומגובה רב ראשי עכשיו
נרכן -
כבר יודעת כי
התפתלה דרכי
ובאה עד כאן .

למדני את השיר הפשוט של הלחם ...

חיי וחייך אורות וצללים
מכילים
בעיני שבת ,
בעיני חולין .
לו מחר שלך ייגש אל אתמולי
בעיני שבת ,
בעיני חולין ,
שלך ושלי .

קחני עם אבק היומיום על השכם
כשתראני לפניך .

אני שהנחתי לרגש יחף
לרחף ,
כבר יודעת כי
התפתלה דרכי
ומגובה רב ראשי עכשיו
נרכן -
כבר יודעת כי
התפתלה דרכי
ובאה עד כאן .

למדני את השיר הפשוט של הלחם.

“.....דתניא [ששנינו] אילן שאכל ממנו אדם הראשון [בעצם

שואלים כאן איזה צמח היה עץ הדעת], רבי מאיר אומר: גפן היה,
שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין, שנאמר: וישת מן
היין וישכר; רבי נחמיה אומר: תאנה היתה, שבדבר שנתקלקלו בו
נתקנו, שנאמר ויתפרו עלה תאנה; רבי יהודה אומר: חטה היתה,
שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם
דגן....”[תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מ עמוד א –ב]

בַּזַּעַת אֶפִּיק תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֶךְ אֶל-הָאֲדָמָה, כִּי מִמֶּנָּה לִקְחָתָּ כִּי-
עָפָר אֶתָּה וְאֶל-עָפָר תָּשׁוּב. בראשית, פרק ג, פסוק יט

ג וַיֵּעָנֶה, וַיֹּרְעֵבֶךָ, וַיֹּאכְלֶךָ אֶת-הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא-יָדַעְתָּ, וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ:
לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ, כִּי לֹא עַל-הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם--כִּי עַל-כָּל-מוֹצָא
פִּי-ה', יִחְיֶה הָאָדָם. דברים פרק ח', פסוקים ג'

עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲב גֵּר לְתֹת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה. דברים,
פרק י', פסוק י"ח

אִם-רָעִיב שֹׁנֵאֵךְ הָאֹכְלֵהוּ לֶחֶם וְאִם-צָמָא הִשְׁקֵהוּ מַיִם. משלי, פרק כ"ה,
פסוק כ"א

- מה מקומו של הלחם ביחסים בין בני אדם?
- מה תפקידו של הלחם ביחס לאלוהות?
- מה זה לחם? באלו מילים אחרות יכולתם להחליף את המילה לחם בפסוקים אלה

חֲטָה / רוני סומק

שִׁדָּה חֲטָה מִתְנוּפֶף עַל רֹאשׁ אִשְׁתִּי וְעַל
רֹאשׁ בְּתִי.

כִּמָּה בְּנֵאֱלִי לְתֹאֵר כֶּךָ אֶת הַבְּלוֹנֶךְ,
וּבְכָל זֹאת, שָׁם צוֹמֵחַ הַלֶּחֶם

שֶׁל חַיִּי.

עֵסֶת חַיִּינוּ / דורית לביא

..וְאִם פֶּעַם נִרְצָה
מִהֶלֶחֶם לְחֶלֶק,
לֹא יִבְצָעֵנוּ הַתַּעַר
וְלֹא יִחְלָקֵהוּ הַחֶק

מִלֶּחֶם חֲקֵנוּ נִשְׁבָּעָה
בַּחוּל וּבִשְׂבָּת
בְּיָדַיִם פְּשׁוּטוֹת נִפְרָמְנוּ
פֶּת אַחֵר פֶּת

אמר הקב"ה למשה :

הנה ענין הבשר אינו מזון הכרחי והוא שאלת זוללות ומלוי מעים ותאוה גוברת.

גם שהבשר מוליד באדם דם זדוני ואכזרי.

ומפני זה תמצא שהחיות והעופות הטורפות אוכלות הבשר הם אכזריות ורעות.

אבל הצאן והבקר תרנגולים תורים ובני יונה שמתפרנסים מעשב השדה אין בהם אכזריות ולא

רשע, ולכן יעד הנביא שבזמן הגאולה העתידה 'אריה כבקר יאכל תבן' (יש' יא ז ; סה כה)

וביאר הסיבה בזה באמרו 'לא ירעו ולא ישחיתו' וגו' (יא ט ; סה כה)

הנה מפני זה לא אמר הקב"ה למשה שיתן לישראל בשר, **כ"א לחם, שהוא מזון נאות והכרחי למזג**

האדם, וזה הוא 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים'. (אברבנאל בפירושו לשמות טז, ד)

אמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מע"ש לע"ש.

הוא רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא, ושדייא אקטרתא משום כיסופא [בשעה שהיו שכנותיה של אשתו של רבי חנינא העניה אופות בתנוריהן חלות לכבוד שבת, היתה רגילה היא להסיק את תנורה בחומרים המעלים עשן כקיטור, כדי שיראה שגם היא עסוקה בעיסתה וכך לא תתבייש].

הוא לה הך שיבבתא בישתא [היתה לה שכנה רעה].

אמרה מכדי ידענא דלית להו ולא מידי מאי כולי האי [אמרה השכנה לעצמה: הלא יודעת אני שאין לשכנתי מאום, מהו אם כן העשן הרב והמשונה העולה מתנורה?]

אזלא וטרפא אבבא [הלכה ודפקה על דלת ביתה של מפחת רבי חנינא כדי לראות במה מדובר].

איכספא ועיילא לאינדרונא [התביישה אשתו של רבי חנינא והתחבאה בחדרה].

איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא ואגנא מלא לישא [באותה שעה התרחש ניס לאשה הצדקנית, והשכנה שנכנסה לבית ראתה את התנור עמוס בככרות לחם טריות, ואת הקערה שבמטבח גדושה בבצק רך וטרי].

אמרה לה פלניתא פלניתא אייתי מסא דקא חריך לחמך [קראה השכנה בקול: פלונית, פלונית, בואי מהר והביאי אתך את הכלי שאתו מוציאים את המאפים מהתנור לפני שישרפו].

אמרה לה אף אנא להכי עיילי [אמרה אשתו של רבי חנינא, אכן נכנסתי לחדרי כדי להביא את הכלי]

תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים.

תלמוד בבלי, מסכת תענית, כ"ד ע"ב

- המקורות מתארים לחם כנס אלוהי.
- מה מסמל הלחם הניסי?

= חלק מהמקורות ללימוד נאספו מדפי לימוד של הרבה גילי צדקיהו, הרבה מירה חובב והרבה תמרה שיפרין

בבליוגרפיה:

1. אהרון ממון, "מימונה – מדרש השם ומנהגי החג", מחקרים בתרבותם של יוצאי צפון אפריקה, עורך יששכר בן עמי, הוצאת ועד עדת המערבים בירושלים, ירושלים 1991 עמ' 85-95
2. איתן כהן, "המימונה – חג" ישראלי של "נקמה מתוקה", בתוך - המרוקאים – הנגיב של האשכנזים. על התנגשויות בין ה"מרוקאיות" האישית לבין הפורמאליות ה"אשכנזית", רסלינג 2002, עמוד 99-101.
3. אליעזר בשן, "נשים יהודיות במרוקו: דמותן בראי מכתבים מן השנים 1733 – 1905" אוניברסיטת בר-אילן, 2005. עמוד 20
4. אלישבע שטרית, "חלקה של יהדות מרוקו ותרומתה להתיישבות ולבניין הארץ" מופיע באתר מורשת יהדות מרוקו <http://moreshet-morocco.com/?p=40678>
5. בברלי מזרחי, "מארגנת טקסי חינה: מהגרת יזמית עסקית בעידן של התעוררות אתנית", בתוך אישה במזרח - אישה ממזרח, סיפורה של היהודייה בת המזרח. עורכים טובה כהן ושואל רגב, הוצאת אוניברסיטת בר אילן 2005, עמוד 252, 259.
6. דן מנור, האישה בספרות העיון של חכמי מרוקו, המאמר מופיע בתוך כתב העת "ברית – כתב עת של יהודי מרוקו", גליון 25 הוצאת - אות ברית קודש 2006
<http://www.otbritkodesh.com/index.php/component/content/article/14-25-50/119-2015-07-16-10-29-11?Itemid=116>
7. הרווי גולדברג "חגיגות המימונה במרוקו" בתוך: יעל אנוך עורכת, מקראה לאנתרופולוגיה, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.
8. ויקטור טרנר, התהליך הטקסי, 1967. ת' נעם רחמילביץ', רסלינג 2004. טרנר עמ' 89
9. חנניה דהן, "מימונה", ברית יוצאי מרוקו בישראל, הוועדה למורשה ולתרבות, 1978
10. יגאל בן-נון, "על מקורותיה הראשוניים של המימונה", פעמים 711, 2009, עמ' 141-661
11. יהודה שנהב, "היהודים הערבים, לאומיות, דת ואתניות". ספריית אפיקים, תל אביב, עם עובד, 2003, עמ' 152-153
12. יובל בילן, "שושביני הקדושים: חולמים, מרפאות וצדיקים בספר העירוני בישראל". אוניברסיטת חיפה, 2005.
13. יובל הררי, הכישוף היהודי הקדום, ירושלים, 2010, עמ' 68-90
14. ירון צור, "קהילה קרועה: יהודי מרוקו והלאומיות 1943 – 1954", רעננה, עם עובד, 2001, עמ' 253, 260, 269, 270
15. מיכאל אביטבול, "יהודי אלג'יריה, תוניסיה ומארוקו, 1940-1943", פעמים, 28, 1986, עמ' 106-78.
16. מלכה פיוטרקובסקי "ראש חודש - חגן של נשים" בתוך- בת-מצווה; קובץ מאמרים. בעריכת שרה פרידלנד בן ארזה. ירושלים: מת"ן - מכון תורני לנשים, 2002, עמ' 344-373
17. משה ליסק, "העלייה הגדולה בשנות החמישים: כישלוננו של כור ההיתוך", ירושלים, מוסד ביאליק, 1999, עמ' 58-60.
18. משה שוקד ושלמה דשן, דור התמורה: שינוי והמשכיות בעולמם של יוצאי צפון אפריקה, ירושלים, יד יצחק בן-צבי, תשנ"ט – 1999, עמ' 28 – 29
19. שלמה דשן, "הדתיות של יוצאי צפון אפריקה וארצות המזרח", בתוך משה שוקד ושלמה דשן - דור התמורה: שינוי והמשכיות בעולמם של יוצאי צפון אפריקה, ירושלים, יד יצחק בן-צבי, 1999, עמ' 244.
20. רחל שרעבי, "חג המימונה: מהפריפריה אל המרכז", רעננה, הקיבוץ המאוחד, 2009, עמ' 42, 49, 57, 65, 69, 72, 100, 141, 157, 158, 159, 161-162, 163, 165-167
21. הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו <http://www.fede-maroc.com>

22. מאמרו של דן מנור <http://www.news1.co.il/Archive/003-D-28113-00.html>
23. אתר – מורשת יהדות מרוקו <http://moreshet-morocco.com/?cat=274&paged=2>
24. רבי דוד סאבג, 'שאר ירקות', קזבלנקה תש"ג, ג'ע"ב. מופיע בתוך מאמרו של דן מנור <http://www.news1.co.il/Archive/003-D-31104-00.html?t=130630>
25. מתוך האתר "עת מקרא" – קריאות בין תחומיות במקרא - כתב עת מקוון רבעוני מבית מטח (המרכז לטכנולוגיה חינוכית) בשיתוף המכון למדעי היהדות של האוניברסיטה העברית. מערכת כתב העת: ד"ר לאה מזור, ד"ר רוני גולדשטיין
<http://www.etmikra.cet.ac.il/%D7%A2%D7%AA-%D7%A4%D7%A9-%D7%A4%D7%A9-%D7%A7%D7%A5%D7%A5-%D7%A4%D7%A3%D7%A9-%D7%A9%D7%A9-%D7%A8%D7%A9-%D7%A9%D7%A9>
26. מחקר שעשתה עו"ד ענת הופמן, ראש המרכז הרפורמי לדת ומדינה, בפרוטוקולים של ישיבות המועצה של עיריית ירושלים, ומספרת עליו במאמר "ענת הופמן חושבת שלפמניסטיות חסר הומר" שכתבה איילת שני והופיע ב"הארץ" ב 2013
<https://www.haaretz.co.il/magazine/ayelet-shani/1.1918724>
27. אתר מימרוז – אתר ללימוד ערבית יהודית מרוקאית .
<https://www.memrise.com/course/200779/moroccan-judeo-arabic>
28. "וארשתיך לי במימונה", מימונה ישראלית – חוברת "הכחם היומי" מיוחדת למימונה מבית כל ישראל חברים, ותנועת "תיקון"
29. Arnold van Gennep, The rites of passage ; translated by Monika B. Vizedom and Gabrielle L. Caffee ; introd. by Solon T. Kimball, Chicago: University of Chicago Press, 1961 pages 189-190 .
תרגום - דר' דליה מרקס בספרה "בעת אישן ואעירה", ידיעות אחרונות 2010, עמ' 254

נספח 1 :

המימונה בישראל לפי השנים - ציטוטים מספרה של - רחל שרעבי, "חג המימונה: מהפריפריה אל המרכז", רעננה, הקיבוץ המאוחד, 2009

משמעויות ומגמות חברתיות דתיות ופוליטיות	השנים ומה קרה בכל חגיגה
אחת המרואיינות ציינה , כי אמנם חגגו לפי המתכונת המסורתית , אך לא לבשו את הבגדים המסורתיים : הכפתנים והגלביות. היא הסבירה כי בגלל שגם ככה הסתכלו עלינו מהצד לגבי ההתנהגות שלנו. אני זוכרת שאמא שלי הייתה עושה לנו פה מימונה מצומצמת , אז אם היינו מתלבשים ככה זה היה יוצר בעיה מסוימת כי זה להתלבש כמו מוסלמים . גם ככה פה בהתחלה הסתכלו עלינו מלמעלה ...'(עמוד 66)	בשנות החמישים והשישים - חילונן של החג ההתייחסות הסטריאוטיפית לתרבויות המזרחיות כתרבויות "נמוכות" ובפולקלור עממי ומדיניות "כור ההיתוך", הפכו אותן כאמור , לבלתי רלוונטיות בעיצוב הזהות הקולקטיבית הישראלית והשפיעו אף על דימוים העצמי השלילי של המזרחיים כפועל יוצא של הרגשת הנחיתות התרבותית , רבים מעולי ארצות המזרח סברו כי אין להמשיך את מנהגי העבר בחברה החדשה חג המימונה עצמו נחוג בעשור הראשון של מדינת ישראל במסגרת משפחתית מצומצמת , בעיקר בריכוזי התיישבות של עולים מצפון אפריקה . (עמוד 66)
	חגיגות מימונה כאירוע המוני בישראל נערכו לראשונה בשנת 1966 כשלוש מאות חוגגים, יוצאי העיר פאס שבמרוקו , עלו עם משפחותיהם ליער הרצל שליד בן שמן , כדי לחדש את מסורת חגיגות יום המימונה בחיק הטבע . הם לבשו בגדי חג מסורתיים , היו מצוידים במזון ובשתייה והקימו מאהל בשטח הגן . הם חגגו בשירה , בריקודים ובתחרויות נגינה, המזכירים את תחרויות הרכיבה של הבחורים למעיין , במרוקו . הרב שאול אבנדרן , רבה הראשי לשעבר של מרוקו, והרב יצחק אבו חצירא , רבה של רמלה , בירכו את ראשי העדה , האורחים והקהל . ברכת הרב , שהייתה מרכיב מרכזי בחגיגות ליל המימונה במרוקו , הועתקה אפוא לישראל , אך ליום המימונה עצמו , דהיינו , תוך כדי שינוי . למרות הניסיון לחגוג באופן מסורתי , נעלמו מהחגיגה הציבורית הראשונה מנהגי הטבילה במקור מים וברכת האילנות , שהיו סממנים דתיים בולטים בחגיגת יום המימונה בצפון אפריקה . לחגיגה הוזמנו גם פוליטיקאים , ושנים מאוחר יותר , על רקע הביקורת הגוברת בדבר הפוליטיזציה של החגיגות , הסביר בן שמחון , בנימה מתנצלת , כי הזמנים : לא משום שהם פוליטיקאים , אלא כי הם עמדו בראש המדינה . הרגשתי שיש לחוגגים צימאון לפגוש את מנהיגי המדינה ולהרגיש את קרבתם . חשבתי שזו הזדמנות נדירה שיוצאי מרוקו יהפכו למארחים , אחרי שבמשך שנים הם נחשבו מחוץ לתחום . " את החגיגה הראשונה הזו יזם שאול בן שמחון , איש הוועדה המרכזת של ההסתדרות , בשיתוף פעילי "אגודת יוצאי פאס בישראל . "
	בשנת 1967 התקיימה החגיגה בגן סנהדריה בירושלים , בהשתתפות כחמשת אלפים יוצאי פאס ואורחיהם . התוכנית כללה

	פיקניק המוני, תחרויות של תלבושות מסורתיות ושל כלי הגשת תה, וכן הופעות אמנים, ביניהם הזמר המרוקאי הידוע ג'ו עמר. (עמוד: 69)
שאל בן שמחון, התגאה בהצלחת החגיגה והדגיש, ש"כל מה שנעשה כאן בעצמנו עשינו. לא מוסדות, לא ממשלה, לא מפלגות. בעשר אצבעותינו אירגנו את החגיגה היפה והמאלפת הזאת".	בשנה השלישית, 1968 במסגרת חגיגות שנת העשרים למדינה, החליט ארגון "ברית יוצאי מרוקו בישראל", "בראשות שאל שמחון, לאמץ את מסורת חגיגות המימונה, והיום נחוג בהשתתפות כעשרת אלפים איש, בגן סנהדריה. פרסומאי מונה מטעם ארגון "ברית יוצאי מרוקו בישראל" לניהול יחסי הציבור של החגיגות, והמינוי משקף את שאיפת המארגנים, לתת לחגיגות הד ציבורי נרחב ולהגדיל את מספר המשתתפים בהן. אלומות של שיבולים עיטרו שולחנות בגן, כסמל לשפע כלכלי, ואלה היו אלמנטים שהועתקו מליל החג בצפון אפריקה אל יום המימונה בישראל. הנשים והבנות הצעירות התלבשו במיטב בגדיהן המסורתיים והופיעו לתחרות השמלה הנאה ביותר. באותה שנה הורחבו התחרויות, וכללו תחרויות נוספות של הכלים הנאים ביותר, התה המרוקני הירוק וכן תחרות זימרה ונגינה. הזמרת זהרה אלפסיה, שכונתה "אום כולתום הישראלית", שרה באירוע החגיגי. בפעם הראשונה גם הזמינו המארגנים כמה עשרות ערבים מהעיר העתיקה לחגיגה, שבאו לסמל, כמו במרוקו, את יחסי השכנות הטובים בין יהודים לערבים.
	כבר בשנים הראשונות של החגיגות בלט רצונם של המארגנים, בראשם בן שמחון, להפוך את חג המימונה לנחלת הכלל. בהפצת מסרי האחדות של המימונה הם הצהירו על מורשתם כגורם המלכד את עם ישראל. הם ביקשו להפגין נוכחות אתנית ולהראות שזהותם התרבותית היא חלק מהקאנון הלאומי. לאחר שבאירועים הקודמים בלט גרעין של חוגגים ממרוקו, בעיקר מפאס, השתתפו בשנה הרביעית, 1969 בחגיגה בגן סנהדריה בירושלים, כעשרים אלף איש מרחבי הארץ. רובם היו יוצאי צפון אפריקה, אך נהרו גם אלפים שאינם יוצאי צפון אפריקה וכן תיירים, שרצו לחזות בחג שעדיין לא היה מוכר לכלל הציבור הישראלי. לאירוע הוזמנו אנשי ציבור וחברי כנסת מכל הסיעות, בניסיון לשדר נייטרליות פוליטית ואחדות, שהייתה מסר מרכזי של החג, ובאופן כזה להקנות לו דימוי ציבורי רחב. כיוון שהמארגנים ראו בהגדלת מספר המשתתפים אמצעי להפיכתו לאירוע לאומי, הם אירגנו באותה שנה הסעות מרחבי הארץ, וגם בשנים לאחר מכן דאגו להגדיל את היקף החוגגים. משעות הבוקר המוקדמות הגיעו גלי משפחות (השכימו, כמו שנהגו במרוקו, או שרצו לתפוס מקום) בתלבושות חג מסורתיות, כשהן מצוידות בסלי מזון ובכלי אוכל עתיקים מכסף ומנחושת. החוגגים הקימו עשרות אוהלים ססגוניים והתמקמו בהם למשפחותיהם, לפי ערי המוצא. הם פרשו באוהלים שטיחים צבעוניים מקוריים והניחו עליהם משקאות ודברי מאכל. במרכז הגן הוצבו מספר במות, עליהן נערכו, כמו בשנים קודמות, תחרויות שונות להגברת השמחה, בתוספת תחרות ריקודים ותחרות על התואר "אם הבנים". על הבמה הופיעו מקהלות וזמרים מהארץ ומחו"ל ששרו שירים מסורתיים, שאיפיינו את ליל חג המימונה בארצות צפון אפריקה. היו חוגגים שניגנו בכלי נגינה מסורתיים - אבובים ומצילתיים שהביאו אתם - ואחרים שרו ורקדו מחולות מסורתיים ומודרניים ואפילו ריקודי בטן סוערים, המנוגדים למסורת החגיגות. בדפוס חג המימונה בישראל נוצר איפוא מהתחלה סינקרטיזם - ערבוב של מסורות תרבותיות שונות, בלילה אתנית היוצרת מסורת תרבותית חדשה,

	השונה מתרבויות המקור ראשי העדה המרוקאית ורבניה אירחו בשעות הצהריים, סביב שולחנות ערוכים, לפי מיטב המסורת הנהוגה בליל המימונה במרוקו, את המכובדים שהוזמנו: שר התיירות, משה קול, ראש עיריית ירושלים, טדי קולק ואישים נוספים, ביניהם נציגי מיעוטים. בכך ביקשו המארגנים להמשיך את מסורת האירוח שהייתה נהוגה בליל המימונה במרוקו, אלא שב ישראל האירוח נעשה ב"ספרה הציבורית (עמודים 70-72)
שילוב בני כל העדות והמגזרים בישראל היה אמור לקדם את דרישתם של ראשי יוצאי צפון אפריקה, לתת למימונה לגיטימציה ולכלול אותה ב"דת האזרחית" בישראל. במונח זה הכוונה למערכת מקיפה של אמונות, סמלים ונוהגים בעלי תוקף מוחלט ומקודש, שבמרכזם אינה ניצבת ישות על טבעית, אלא החברה או המדינה באמצעות חידוש מסורת חג המימונה ביקשו לזכות בהכרה תרבותית ולהפגין כוח אלקטורלי. רשימת התומכים הארוכה מצביעה על תמיכה ציבורית רחבה וגושפנקא לאומית שקיבלו חגיגות המימונה לא מן הנמנע, כי ראשי המדינה עודדו את החגיגות והכירו בהן בניסיון לפייס את יוצאי צפון אפריקה, על רקע תסיסת תנועות המחאה, בראשן "הפנתרים השחורים", שהתארגנו באותה תקופה	בשנות השבעים - לעבר צביון דתי ב 1970 ההיענות הייתה גדולה, ומספר המשתתפים בחגיגה בגן סנהדריה הגיע לכ שלושים אלף מכל הארץ. היה זה פיקניק עצום, שוקק חיים ושמחה, עם תלבושות חג ומאכלים מסורתיים. מהתוכנית שפורסמה ומן הדיווחים בעיתונות עולה כי בשנה זו התנהלה מערכת טקסית מסודרת יותר, והיא שימשה בסיס לחגיגות הבאות. המארגנים השתדלו להקנות לחגיגה הציבורית ביום המימונה צביון מסורתי דתי, הדומה למקור, אך בישראל עורבבו בה אלמנטים טקסיים שבמרוקו נהגו בליל החג ב"ספרה הביתית". "בשעות הבוקר התקבלו החוגגים והאורחים בברכת רבנים ובחלוקת חלב לנכבדים, כסמל לשפע, כמו שנהגו במרוקו בליל המימונה. תזמורת המשטרה הנעימה לבאים. השתתפות גוף ממשלתי באירוע שהוא לכאורה פרטיקולרי מצביעה על הצלחת המארגנים במיסוד חג המימונה בציבוריות הישראלית. בחצות היום נערכה תחרות "הפינה השמחה ביותר", עם טקס חלוקת פרסים, ולאחריו אורגנו קבלות פנים; בן שמחון עמד בשער הגן המקושט וקידם את פני הבאים, בדומה לבעל הבית שקיבל את אורחיו בליל המימונה במרוקו. תחילה נערכה קבלת פנים, בליווי ברכת רבנים לאישים יוצאי צפון אפריקה, שהיו חברי הוועד הציבורי של החגיגות. לאחריה קבלת פני נשיא המדינה, זלמן שזר, ולאחר מכן קבלת פני משלחות נכבדי המיעוטים: דרוזים, צ'רקסים וערבים, תוך החלפת ברכות ומתנות. בני המיעוטים הגישו למארחיהם בקלאווה, מגדנות, פירות ומשקאות. השתתפות בני המיעוטים, כמו תשורות המזון החמץ, נועדו לסמל את חידוש המסורת של יחסי החליפין בין יהודים למוסלמים בליל המימונה בצפון אפריקה, שאיפשרה את אכילת החמץ הראשון לאחר הפסח. כמו כן ביקשו המארגנים להדגיש את התקווה ליחסי אחווה, ידידות ושלוש בין העמים בישראל. היוזמים את חידוש חגיגות המימונה בישראל, בראשם שאול בן שמחון, הביעו שאיפה להגדלת מספר החוגגים למאה אלף, ולהפיכת המימונה לחג כלל יהודי בישראל. במסגרת החגיגות בשנה זו הנתונה כל ימות השנה במצור ובמצוק, ושאלפי בעיות מעיקות על לב תושביה, ראויה היא שתשמח שימחה של אמת לפחות יום אחד בשנה. מארגני האירוע עשו כל מאמץ להגדיל את מספר החוגגים ולשלב בה את יוצאי כל הגלויות, בהם עולים שהובאו ממרכזי קליטה. כמו בשנים קודמות, חלש פרסומאי מטעם ארגון "ברית יוצאי מרוקו בישראל" על יחסי הציבור של החגיגות. לגן סנהדריה הובאו עולים ששהו במרכזי קליטה וכן ראשי התאחדות העולים. קבוצת תיירים מצרפת הגיעה במיוחד לאירוע, והמארגנים הודיעו על הקמת וערות להבאת תיירים מארצות נוספות בשנה שלאחר מכן. לחגיגה הוזמנו מלבד שרים וחברי כנסת גם מנהיגי התנועה הציונית, ראשי ערים ורבנים - ביניהם רבה הראשי של ירושלים, הרב אליהו פרדס - ראשי מועצות דתיות ומזכירי מועצות פועלים

	. בן שמחון ציין כי יש בסיס לתקווה זו, היות שמאז החלו ראשי ארגון " ברית יוצאי מרוקו בישראל" בחידוש מסורת המימונה הם נתמכים יותר ויותר במוסדות ממלכתיים ופרטיים. ברשימת התודות למוסדות שפירסם הארגון לקראת חגיגות שנה זו נזכרו בין היתר: ראשי מועצות וערים, בתוכם עיריית ירושלים, משרדי הקליטה, התיירות והחינוך, משרד ראש הממשלה, רשות השידור, תזמורת המשטרה, הסוכנות היהודית, מנהלי מחלקות החינוך והתרבות ברשויות המקומיות, רבני העדה, המחלקה לערבית של הוועד הפועל של ההסתדרות וחברות פרטיות. עמודים 72-75
נשיא המדינה, זלמן שזר, אמר שחגיגות המימונה יצטרפו אל אוצר החגיגות והמנהגים שהעם מחייה ומחדש בציון. בן שמחון חזר והצהיר בברכתו, שהמטרה העיקרית היא להפוך את החגיגה העדתית הזו לחגיגה עממית יהודית, שתבטא ידידות ואחוה בין היהודים בארץ ובעולם.	. ב 1971 הועתקה החגיגה המרכזית לגן סאקר, כדי להכיל את רבבות יוצאי צפון אפריקה שעלו לבירה מכל חלקי הארץ. כדי להקל על החוגגים להיפגש, הוצבו בגן שלטים שנשאו שמות ישובים בארץ ובצפון אפריקה. סביב שלטים אלה התרכזו משפחות בתלבושות צבעוניות מסורתיות. הן הקימו אוהלים, הכינו ארוחות בכירות בישול ולראשונה היתמר עשן המנגלים. ערב החגיגה, צה"ל סייע למארגנים בהקמת הבמות ובהצבת דגלי המדינה, ושילוב סמלי המדינה המובהקים: צה"ל ודגל המדינה בחגיגות המימונה חיזק את מיסודן הממלכתי. בעיצומה של החגיגה אירעה תקרית, כשחבורת צעירים מ"הפנתרים השחורים" ניסו לעלות לבמה בעיצומה של הופעת אמנים ולהביע את עמדותיהם, למרות שמארגני האירוע לא התירו להם. בינם לבין המשטרה פרצה תיגרה, והתחוללה מהומה בקהל. התקרית מלמדת שלמרות בסיס המחאה המשותף להתארגנות "הפנתרים השחורים" ולחגיגת המימונה, סירבו מארגני המימונה ליצור חזית אחת עם הפנתרים, בשל הבדלי תפיסות. הם העדיפו מסרים של אחדות וקונצנזוס על פני קונפליקט וטענות קיפוח, כיוון שהאמינו כי מסרים אלה יקדמו טוב יותר את ענייניהם של יוצאי צפון אפריקה. (עמוד 76)
מספר שיא של כשמונים אלף עולים לרגל נטלו בה חלק, בתוכם פועלי נמל אשדוד, שתבעו - וקיבלו - חופשת חג בתשלום, בדומה לחגים אחרים. שאול בן שמחון אמר כי היות שרצה שכולם יחגגו, הוא דאג שמקומות העבודה ישלמו לעובדים עבור יום המימונה. אחרי לחץ שהפעיל על שירות המדינה, נחתם ביניהם הסכם, המוסיף את המימונה לרשימת החגים שהם ימי בחירה, בהם רשאים עובדי המדינה לצאת לחופשת חג בתשלום. הסכם דומה חתם עם התעשייה האווירית, ועודד גם את נמל אשדוד לאפשר לעובדים לחגוג בלא לנכות	ב, 1972 ארגון "ברית יוצאי מרוקו בישראל", "בראשות שאול בן שמחון, ערך לראשונה חגיגות בליל המימונה ברחבי הארץ, שכללו כנסים ומופעים. אבל אירועים אלה התקיימו במתכונת מצומצמת, ואת עיקר המאמצים השקיעו המארגנים בחגיגה המרכזית שלמחרת, שנקבעה בעמק המצלבה בירושלים, כדי למנוע צפיפות. כדי לשוות לחגיגת המימונה אופי לאומי, דאגו המארגנים להזמין נציגי עדות ומגזרים מכל הציבור: עולים רבים מברית המועצות ששהו במרכזי קליטה, סטודנטים מכל הקמפוסים, אנשי התיישבות, נציגי קהילות יוצאי צפון אפריקה בחו"ל, תיירים וכן נכבדי המיעוטים - כדי לבטא את האחוה היהודית ערבית. כמו כן השתתפו נציגי "הכנס העולמי של יהודי מרוקו וצפון אפריקה", שנערך באותו יום בירושלים. החגיגה המרכזית בעמק המצלבה נפתחה בשעה עשר בבוקר במעמד שורה נכבדה מאוד של אישי ציבור: הנשיא, זלמן שזר, ראש הממשלה, גולדה מאיר, הרמטכ"ל, דוד אלעזר, הרב הראשי, יצחק ניסים, סגן ראש עיריית ירושלים, שרים ואישי ציבור את פני המכובדים קיבלו גדולי רבני מרוקו בישראל וכן בנות העדה בלבוש המסורתי ובמטעמים מסורתיים, שנהגו במרוקו בליל החג - חלב, תמרים, שקדים - ופרחים. העמק כוסה באוהלים צבעוניים, קישוטים סגנוניים ודגלים. התוכנית האמנותית,

בהנחיית משה טימור , כללה הופעת תזמורות צה"ל והמשטרה וזמרים ידועים . נערכו גם תחרויות ונוספו להן תחרויות בישול והופעת כישרונות צעירים . מארגני המימונה נשאו נאומים בעלי מסר לאומי , בהם הביעו תקווה לעלייתם המהירה של כל יהודי העולם (בייחוד יהודי ברית המועצות וארצות ערב) ולהשתתפותם בחגיגות המימונה .

בשנה זו סייעו הפנתרים למארגנים באירגון חגיגת המימונה המרכזית בירושלים ובשמירת הסדר , בנוסף למשטרה . אולם מלבד שילובם באירגון הלוגיסטי , הפנתרים לא קיבלו בחגיגה במה להבעת עמדותיהם . זה כנראה הרקע להפגנה הנפרדת שערכו 300 איש מהפנתרים בכיכר הדווידקה בירושלים . לקראת סיום חגיגת המימונה הפנתרים שיבשו את התנועה , אך פוזרו בכוח על ידי המשטרה , וחלקם נאסרו .

במקביל לחגיגה המרכזית בירושלים , התקיימה לראשונה חגיגה בחורשה בעכו . חגיגה זו אורגנה על ידי העירייה , בשיתוף ארגון "ברית יוצאי מרוקו בישראל" , משרד הקליטה ומועצת פועלי עכו . **זו הייתה סנונית ראשונה לחגיגות נפרדות שנערכו מאז ואילך ביום המימונה ברחבי הארץ .** בערב , לאחר נעילת החגיגה המרכזית בעמק המצלבה , נערכה ארוחת ערב חגיגת במלון באשדוד , לכבוד נציגי "האיחוד העולמי של יהודי מרוקו וצפו אפריקה" .

(עמוד 76-78)

משכרם .

הנושא העדתי והבעיות החברתיות והכלכליות לא עלו בנאומיהם , והרושם המתקבל הוא שהמארגנים התחמקו מלעסוק בהם . אבל ברור שבעצם הכינוס של אלפי חוגגים מזרחיים הייתה עוצמה אלקטורלית , שממנה לא ניתן להתעלם .

מספר ימים לאחר סיום הכנס העולמי וחגיגות המימונה נפגשו יו"ר " האיחוד העולמי של יוצאי מרוקו וצפון אפריקה , " שאול בן שמחון וחברי ההנהלה , ביניהם יששכר בן עמי , עם ראש הממשלה , גולדה מאיר , והעלו בפניה נושאים שנדונו בכינוס . בחגיגות עצמן הציגו ראשי העדה חזות ממלכתית אחידה , אך בכינוס העולמי ובמפגש עם ראש הממשלה הם העלו דרישות פרטיקולריות . הם תבעו הקמת ועדה ממשלתית ליד משרד ראש הממשלה , שתעבד תוכנית חומש לצמצום הפער החברתי והכלכלי במדינה . בין היתר עמדו על הצורך בפעולה לחיסול משכנות העוני , בסיוע בדיוור , בהטבות למשפחות מרובות ילדים ובשיפור השירותים הקהילתיים , בעיקר שירותי חינוך בשכונות . כמו כן דרשו לשנות את שיטת הבחירות , בטענה שהמבנה הפוליטי הנוכחי אינו מאפשר ייצוג כל השכבות בארץ . ראש הממשלה עמדה על הקושי בשינוי שיטת הבחירות בהעדר רוב גדול בכנסת .

לכן תבעו נציגי האיחוד את הגדלת מספר חברי הכנסת בבחירות הבאות ל , 150 כש 30 המקומות הנוספים יינתנו לנציגי אזורים שאינם מיוצגים בכנסת , 45 דהיינו , ליישובי הפריפריה . לא ידוע באיזו מידה השפיע המפגש על מדיניות הממשל , אך ברור שהעלאת תביעות ראשי האיחוד ועיתוין היו קשורים לעוצמה הפוליטית של יוצאי צפון אפריקה שהופגנה

בחגיגות המימונה, ולבחירות הקרבות שמחון הדגיש שבחגיגות המימונה אין זכר לבדלנות עדתית. את המנהגים היפים של עדתנו אנו מבקשים לעשות לנחלת כלל ישראל. אנו שואפים להנחיל את חגיגות המימונה לכל בית ישראל בארץ ובגולה, כדי להרבות שמחה, אחווה ורעות בקרב כל שכבות העם. בשל סמיכות המימונה לבחירות, נשא הפוליטיקאים בחגיגה נאומים של תעמולת בחירות, שנועדו לרצות את שומעיהם. כל ראשי המדינה שנאמו הפליגו בשבח העדה הצפון אפריקאית הגדולה, וציינו כי חגה הוא חלק מהתרבות בישראל. בהצהרותיהם קידמו את הגשמת חלומם ויעדו של בן שמחק, להפוך את המימונה לחלק מהפולקלור הישראלי וכחג עממי כלל ישראלי.	מארגני המימונה ב 1973 את הדגש על המערכת הטקסית של ליל המימונה, וערכו חגיגות המוניות ב 42 ישובים. גם ביום המימונה עצמו הורחבה המערכת הטקסית, ואורגנו חגיגות המוניות בחיק הטבע בשישה ישובים בפריפריה: באשדוד ובבאר שבע, ובארבעה ישובים נוספים בצפון, שאוכלסו בעיקר על ידי יוצאי צפון אפריקה. אולם החגיגה המרכזית של יום המימונה המשיכה להתקיים בעמק המצלבה בירושלים. למרות שרבים, בעיקר הצעירים מיוצאי צפון אפריקה, לא ידעו מהו מקור החג, נהרו ל"הילולת המימונה" הזו כ 50 אלף איש מכל הארץ. מספר משתתפים זה היה נמוך מזה שלפני שנה, כנראה מכיוון שנפתחו חגיגות ביישובים נוספים בארץ. בסך הכל נטלו חלק בחגיגות בירושלים ובישובי הארץ כרבע מיליון איש. בין החוגגים בירושלים השתלבו גם בני עדות אחרות, מזרחיים ואשכנזים, בייחוד עולים מברית המועצות, מארצות הברית וממערב אירופה ששהו במרכזי קליטה, ואמרו בהתפעלות "זה דבר יפה, חבל 47 שאצלנו אין חג כזה." החוגגים נדרשו לשלם דמי כניסה סמליים, בסך 2 לירות, וההכנסות הוקדשו לקרן מילגות לסטודנטים מעוטי יכולת. בעמק המקושט והמדוגל בדגלי המדינה ועריית ירושלים, התמקמו החוגגים בלבוש מסורתי, מצוידים בצידניות ושולחנות מתקפלים. החוגגים העבירו את רוב היום בשירה, בליווי תופים ומצילתיים, ובריקודים. באוהל ססגוני גדול ישבו תימנים על הרצפה ותקעו בשופרות. השמחה הייתה ספונטנית. משפחות ערכו ביקורים באוהלי קרובים וידידים, וברכות "תרבחו ותסעדו" היהדו בגן למרחקים. תזמורות צה"ל והמשטרה, שהנעימו לחוגגים בשירי לכת ובמנגינות עממיות, הקנו לאירוע מעמד לאומי. בתוכנית האמנותית הופיעו, בלבושן המקורי, להקות מגרוזיה, מבוכרה, ממרוקו, ומתימן, להקת בני מיעוטים, להקת "זוזו מוסא" מבית השידור, להקת הרבנות הצבאית. הוקרן קטע מהסרט "קזבלך בכיכובו של יהורם גאון, וכמו בשנים קודמות, נערכו לפנות ערב תחרויות שונות. בפתיחה הרשמית של החגיגה נשא מסרים לאומיים, ללא נימה עדתית, ואמר שכפי שהמימונה שאולה מהמילה אמונה, כך תקוותו שהאמונה תלווה את העם כל השנה ויזכה לבניית הארץ ולעליית אסירי ציון בערב ובברית המועצות. (עמוד 80-81)
	ב 1974 בוטלו חגיגות המימונה בכל הארץ בשל הטבח שערכו מחבלים בתושבי קריית שמונה.
בשדרות נח הרב הראשי שלמה גורן והביע את שביעות רצונו ממידת הצניעות של המשתתפות. הרב הראשי, עובדיה יוסף, החרים לראשונה את החגיגה, בטענה ש"המימונה איבדה את צניעותה", אך העדרו לא השפיע על האירוע	ב, 1975 במלאת עשור לחידוש המימונה בקנה מידה ארצי בישראל, דאגו המארגנים שלא יהיה איש בארץ שלא ישתתף בהן. בליל החג התכנסו לחגיגת המימונה בהיכל הספורט בתל אביב כעשרת אלפים איש, בנוכחות שר הביטחון, שמעון פרס, ראש האופוזיציה, מנחם בגין וראש העיר, שלמה להט בחגיגה האירוע המרכזי למחרת, שהתקיים בעמק המצלבה בירושלים, בחסות נשיא המדינה וראש העיר, התנהל לפי המתכונת שהתפתחה בשנים הקודמות. העמק לבש חג, היו שלל צבעים, לבוש מסורתי, שירים ומחולות צפון אפריקאים ישנים וחדשים. הופיעו בתלבושתם המקורית אמנים ולהקות בני קבוצות שונות: מרוקאים, כורדים, תימנים ודרוזים. היה זה פיקניק המוני, ססגוני, מלווה עשן קבב ושישיליק, שהאורחים יכלו לראות בו שמץ של מסורת מרוקאית אמיתית. הנשיא, אפרים קציר, שבירך את החוגגים, התקבל בתשואות. מלבד האירוע המרכזי בירושלים נערכו חגיגות תחת כיפת השמים בלא פחות מ 50 יישובים, בעיקר בפריפריה. בסך הכל

	השתתפו באירועים בירושלים וברחבי הארץ כחצי מיליון חוגגים, כולל עולים חדשים ובני מיעוטים שהוזמנו על ידי הוועדה המארגנת. מתכונת החגיגות ביישובים הועתקה במידה רבה מהחגיגה המרכזית בירושלים. עמוד 82-83)
הרבנים יוצאי צפון אפריקה הביעו מחאה כנגד אופיה החילוני של חגיגת יום המימונה בירושלים. הם פירסמו מודעות גדולות, בתמיכת ה"וועד להגנת קודשי ישראל", וקראו ליוצאי צפון אפריקה שלא להשתתף בחגיגות המאורגנות על ידי בן שמחון. שכן הן מתקיימות ללא טעם יהודי וריח של מסורת, ובמקום אמירת פיוטים ותפילות מופיעות נשים חצופות וחשופות בריקודי תועבה. כל פוחז וריק עולה בראש לבדר בבידור קלוקל ודברי הבל ונבלה.	ב 1976 פעולות המחאה של הרבנים לא השפיעו על היקף החגיגה המרכזית בעמק המצלבה. נהרו אליה כ 20 אלף איש, והיא מומנה על ידי עיריית ירושלים, ההסתדרות הכללית, בית הנשיא וגורמים ציבוריים נוספים. גם מתכונת האירוע התנהלה כסדרה, במעמד נשיא המדינה, אפרים קציר, ראש הממשלה, יצחק רבץ, ואישים נוספים. שינוי מסוים חל בחלק הבידורי, כנראה בהשפעת הביקורות על איכות החגיגות, ובמקום תחרויות על שמלות וכלים נערכה תחרות "מידות טובות", אדיבות ואהבת הזולת. פעילים דתיים, יוצאי צפון אפריקה, אירגנו מימונה דתית נפרדת, ב 17 שכונות ירושלמיות, בסיוע עסקני "הוועד להגנת קודשי ישראל". בכל שכונה כלל האירוע חזנים ורבנים, תזמורת חסידית, שירי קודש ותחרות ילדים בהלכות הרמב"ם. בכל אירוע כזה השתתפו בין מאה למאה וחמישים אנשים. מזכיר ה"וועד להגנת קודשי ישראל", הרב שמעון טורנהיים, הבטיח לארגן חגיגה גדולה יותר, כמו זו של בן שמחון, אך מימונה אמיתית, על טהרת הקודש, כמו במרוקו. בן שמחון, שרצה למנוע את הקרע, אמר בתגובה כי אין צורך בחגיגה כפולה, והזמינם ליטול חלק במטה החגיגות כדי להשגיח על כשרותן. עם זאת דחה את ההאשמה בדבר הופעת חשפניות, וטען שהיא בגדר לשון הרע והוצאת לעז על בנות ישראל הכשרות. כראיה הביא את דברי הרב גורן, מלפני שנתיים, ששיבח את לבושן הצנוע של בנות מרוקו בחגיגות. (עמוד 84-85)
	את אירועי המימונה ב, 1977 שהתקיימו על רקע הבחירות הקרבות, סיכמו שאול בן שמחון וסמי בן שטרית, ממטה האירגון של החגיגות בביטחון "השנה השגנו את המטרה. חג המימונה איננו עוד חגם של יוצאי צפון אפריקה בלבד, אלא של כלל עם ישראל." (עמוד 86)
החגיגות בירושלים נערכו בשנה זו בסימן התנגדות גוברת מצד רבנים, בראשם הרב עובדיה יוסף. ראשי "הוועד להגנת קודשי ישראל" נפגשו גם עם זקן רבני מרוקו, הרב ישראל אבו חצירא (הבבא סאלי), והתייעצו אתו בדבר ביטול המימונה או שינוי אופייה. חוגים חרדיים בירושלים פרסמו אף הם כרוז, בחתימת "רבנים יוצאי צפון אפריקה בישראל", ובו קראו להחרמת החגיגות, מכיוון שבחגיגות	ב 1978 חגגו אלפי חוגגים בעמק המצלבה בירושלים ובשישים מקומות נוספים בארץ, בעיקר באזורי הפריפריה, אליה נהרו אישי הציבור: בפארק הלאומי באשקלון, בשדרות, בקריית גת, במערת אליהו הנביא בחיפה. במעלות, בפארק הלאומי באכזיב, ביער חדרה ועוד. אורח הכבוד בגן השלושה (סחנה) היה דוד לוי, תושב בית שאן, שהתקבל בקריאות שמחה. לראשונה נפתחה החגיגה בברכת רב מרוקני, שהחזיק בידו אלומת ירק ריחני, בדומה לירק שאחז בידו ראש המשפחה בצפון אפריקה ולירק שקישט את הבית, כסמל לפריחה ולהתחדשות הטבע. מנהג זה, שבמקור התקיים בליל המימונה, הועתק אם כן בישראל, כמו אלמנטים טקסיים נוספים, לחגיגת יום המימונה. הערבוב בין דפוסי ליל המימונה לדפוסי יום המחרת ושילוב אלמנטים מליל החג בחגיגה הציבורית בפארק נועדו, ככל הנראה, לשוות לה אופי ערכי ומסורתי יותר ולהדוף את טענות הביקורת.

תופענה נשים חשופות בריקודי תועבה . בשיחה שקיימו המארגנים , אהרון ממן ובן שמחון , עם הרב עובדיה יוסף הם ניסו לשכנעו לשנות את החלטתו , שכן ברור כי נוכחותו כרב ראשי ספרדי חיונית למתן "הכשר" לחגיגות . בסופו של דבר , הרב עובדיה אמנם לא נכח בחגיגות , אך הבטיח בשיחתו המקדימה עם המארגנים את השתתפותו בשנה הבאה "אם יתוקנו עניינים הטעונים תיקון". כדי לרצות את הרבנים , בראשם הרב עובדיה יוסף , ולהבטיח את השתתפותם , שינו המארגנים בשנה לאחר מכן את צורת החגיגה המרכזית בעמק המצלבה ואת תכניה , וניסו לשוות לה אופי מסורתי יותר . אולם למרות שהמארגנים הודיעו לרב עובדיה כי על פי בקשתו ניפו מההופעות נשים בלבוש בלתי צנוע והקפידו על רמה תרבותית נאותה הוא סירב להופיע בעמק המצלבה . הוא אף פירסם גילוי דעת בו אסר על קיום חגיגות יום המימונה בחוץ , שכן חגיגות אלה עלולות , לדעתו , להביא לידי הוללות וריקודי פריצות המנוגדים לרוח התורה , שהמארגנים אינם יכולים למנוע באופן מלא . לעומת זאת תמך הרב בחגיגות המימונה שנערכו בבתי הספר הדתיים , על פי הוראת משרד החינוך .	מנחם בגין נאם כשלצדו " מלכת המימונה" ואמר כי חג המימונה נחוג עתה בסימן השלום , שכן נחתם חוזה שלום עם מצרים , והונח יסוד לשלום עם כל שכנינו . למרות קריאת הרב עובדיה יוסף חגגו את המימונה בחיק הטבע בירושלים וברחבי הארץ בסך הכל כשש מאות אלף יוצאי צפון אפריקה , עם מאכלים מסורתיים , בשרים על האש , שירה וריקודים . מחגיגות יום המימונה בישראל נעדרו פעולות טקסיות שנהגו בקהילות צפון אפריקה , כמו : ברכת אילנות , טבילה להיטהרות ושאיבת מים לבתים לברכת גשמים . יחד עם זאת עדיין בלטו בחג אלמנטים כמו רעות , הכנסת אורחים , משפחתיות , ברכות וקירבה לטבע . (עמוד 87-90)
	בשנות השמונים - הרחבת אירועי ליל המימונה התפנית באופי המימונה החלה ב , 1979 עם ייסוד תנועת "ביחד" , תנועה רעיונית א פוליטית של אינטלקטואלים יוצאי צפון אפריקה)בהמשך הצטרפו לפעיליה בני עדות אחרות(. מטרת התנועה היו לשמר ולהפיץ את תרבות צפון אפריקה ברבים , וכן לחזק את אחדות העם על ידי הדגשת ערכים ומורשת משותפים . בין מפעליה הראשונים של תנועת "ביחד" היה הכרת המדינה בתאריך כ"ג בטבת תשכ"א , שבו טבעה ספינת המעפילים הבלתי ליגאליים ממרוקו "אגוז" כיום זיכרון ממלכתי לציון המחתרות וההעפלה מצפון אפריקה .

סמ בן שטרית, יו"ר תנועת "ביחד", ציין כי במסגרת אירועי המימונה נעשה ניסיון לפתוח אשנב נוסף לעולם היפה של ערכי יהדות צפון אפריקה ומורשתה. ברמזו למדיניות "כור ההיתוך" הוסיף, כי עד לפני שנים מעטות עולם זה היה כמעט חבוי מעיני רוב העם בישראל, ובבחינת נעלם מהדור הצעיר בארץ	ב 1980 על רקע הביקורת הציבורית שליוותה את חגיגות המימונה, עיבדו חברי "ביחד" עם חברי הוועד הציבורי של החגיגות, במשך חודשים ארוכים, תוכנית שהעניקה לו גוון חדש. המארגנים ציינו כי מטרתם השנה לעצב את החגיגות על פי תכנים ערכיים בהיקף רחב יותר מזה שהיה נהוג עד כה, תוך חתירה להשגת שלושה יעדים 1. מפגן זוטא של תרבות העדה המרוקאית, 2. הנחלת נכסיה הרוחניים לכל עם ישראל 3. שיפור הדימוי המעוות והבלתי מוצדק של יהדות צפון אפריקה בעיני עצמם ובעיני זולתם. האירועים החלו בליל המימונה, בברכת הרב עובדיה יוסף, בבית הכנסת "היכל אברהם", בשכונת בקעה. כך, כפשרה, המארגנים הנהיגו בליל המימונה את המתכונת המסורתית שהייתה קיימת במרוקו, אך למחרת נמשך הפיקניק ההמוני, שאיפשר את שילובם של בני עדות שונות ואת השתתפותם של חוגגים לא דתיים. יחד עם זאת, בשל הטענות על רדידות החגיגות, שמו המארגנים השנה דגש על הצגת יהדות צפון אפריקה ותכנים מתרבותה. תכנים אלה העניקו לחגיגות יום המימונה צביון איכותי ומסורתי יותר, נתנו מענה לציבור הדתי וחיזקו את היקפן ואופיין הממלכתי. במקביל לאירועים בגן סאקר, התקיים בבית העם בירושלים, במעמד נשיא המדינה ושר החינוך, יום עיון על עולמם הרוחני של חכמי צפון אפריקה, שירתם ופיוטיהם. בבית העם נערך גם חידון ארצי לנוער, בנושא מורשת יהדות צפון אפריקה. במוזיאון ישראל הוצגה תערוכת צילומים על חיי היהודים במרוקו, ובה ביקרו גם הנשיא, יצחק נבון, וראש הממשלה, מנחם בגין. את אירועי יום המימונה חתם "ערב שירי ידידות של רבי דוד בוזאגלו" בליווי נגנים ממרוקו, שלבשו גלביות ותרבושים כמו במרוקו. חגיגות בהשתתפות אלפים נערכו גם בפארקים ברחבי הארץ. בין האורחים בגן השלושה היו שר השיכון, דוד לוי, וראש המועצה המקומית, יצחק קיין. בשדרות בירך את החוגגים הרב הראשי, שלמה גורן. גם בשנה שלאחר מכן ניסו המארגנים (עמוד 90-92)
לראשונה בלט בזירת החגיגות מתח פוליטי רב, עליו התקשו המארגנים להשתלט. בעוד שעד כה לא הביעו חוגגים בגלוי מורת רוח מהקשת הרחבה של המוזמנים, אנשי "תנועת העבודה", כדי לא לפגוע בתוכני האחדות של החגיגות ובמארגנים, הפעם הייתה התפרצות גלויה, והמימונה הפכה לזירה פעילה במאבקים על רקע הבחירות. וכשביקש שמעון פרס, יו"ר מפלגת העבודה, לשאת את נאום, הוא התקבל בקריאות "בגין לשלטון, פרס הביתה". פרס אף הותקף על ידי קבוצת מתפרעים בגידופים, בקריאות גנאי ובמטר של ביצים, עגבניות, תפוזים וקלחי תירס, שאחד מהם פגע בו. פרס בתגובה צעק לעבר ההמון "אתם תיאטרון	גם ב 1981 ניסו המארגנים לשוות לחגיגה המרכזית בגן סאקר, בה השתתפו כ 150 אלף, אופי רציני ומכובד ולשלב חלקים נרחבים יותר מהציבור הישראלי. החגיגות עמדו בסימן 30 "שנות עלייה והתיישבות" של יהודי צפון אפריקה. בגן הוצגה תערוכת צילומים בנושא, שנועדה לנדוד למקומות אחרים בארץ ובחו"ל. בין האוהלים והדוכנים נפרש שטיח צבעוני ענק, עשוי רבבות פרחים, ונפתחה גם תערוכה חקלאית מטעם "תנועת המושבים", בה הוצגו הישגי 111 יישובים חקלאיים שהקימו יוצאי צפון אפריקה. החגיגות נערכו בצל בחירות, ומובן שראשי המפלגות ונציגיהן לא החמיצו את ההזדמנות להופיע כדי להשפיע על קהל גדול כל כך. (עמוד 93-94)

של הליכוד" ועזב במהירות את המקום , כשהמארגנים והשוטרים מסובכים עליו ומפלסים לו דרך .	
כדי למנוע תסיסה בקרב החוגים ולהבטיח שקט מצד גורמים רדיקאליים , הגיעו המארגנים להסדר שיתוף פעולה בארגון המימונה גם עם ראשי "תנועת האוהלים" , סעדיה מרציאנו וימין סוויסה . בהסדר זה ניסו המארגנים לא רק להרגיע את הרוחות לאחר אחרי התקרית הפוליטית בה נרגם פרס , אלא גם לבסס את מעמדה של המימונה כחגיגה כלל עדתית . מטרה זו הושגה במידה רבה , כשחג המימונה הוכר בשנה זו על ידי שירות המדינה כיום בחירה . בשילובם של אנשי הקיבוץ ניתן לראות ניסיון של המארגנים להפיג את המתיחות עם מגזר זה , ששררה בעיקר עם הקיבוצים שבאזורי הפריפריה	חגיגות המימונה ב 1982 עדיין נשאו את חותם מערכת הבחירות הטראומטית האחרונה , והכתיבו את הרצון להרגיש את המשותף ואת הסיסמה "עם אחד ביחד" . " מארגני האירוע הדגישו כי כותרת זו של החגיגות היא צורך השעה , למען אחדות העם ושלמותו . כחלק מהניסיון לשנות את אופיו ותדמיתו של חג המימונה ולהופכו לנחלת ישראלים רבים , הורחבה ברחבי הארץ המערכת הטקסית של ערב החג , ובדרמה למה שהיה נהוג במרוקו היא עברה במידה רבה ל"ספרה הפרטית" . " החגיגות נפתחו במבצע "הדלת הפתוחה - תרבו ותרבו" , " שקיבל באותה שנה ממדים נרחבים ללא תקדים . במסגרת זאת התארחו אצל משפחות יוצאי צפון אפריקה אישי ציבור , קציני צבא ומשטרה , עולים ואזרחים , ולפי הערכה התארחו במהלך הערב כ 100 אלף . נשיא המדינה , יצחק נבון , התארח בבית יו"ר המועצה המקומית מבשרת ציון , יו"ר הכנסת התארח אצל משפחה בקריית מלאכי . הבתים קושטו על פי הנוהג בשיבולים , המארחים לבשו בגדים מסורתיים ומרחו קמח על מצחי האורחים , כסימן לשגשוג ולמזל , והם התכבדו במאכלים מסורתיים . בבית שאן ערך ראש המועצה המקומית קבלות פנים בביתו ובמרכז הקהילתי , לבני עירו ולמוזמנים מהסביבה . ביום עיון שהתקיים ביום המימונה בנושא "האמונה המשיחית בקרב יהודי צפון אפריקה" השתתפו הנשיא , יצחק נבון , והרב הראשי , שלמה גורן . לחגיגה המרכזית בגן סאקר הגיעו כ 150 אלף , וכמו בשנים קודמות , סייע מרכז ההסברה במימון החגיגה ובאירגונה . לחגיגה הוזמנו עולים ממרכזי קליטה , משלחות מקהילות מקנדה וארה"ב , ובפעם הראשונה גם כ 30 אלף אנשי קיבוצים . כמו כן השתתפו נציגים מכל העדות , לא רק מארצות המזרח , וגם אלה הקימו אוהלים והציגו את תרבותם המסורתית . לראשונה הופיע גם הרב הראשי האשכנזי , שלמה גורן , והוא בירך את החוגים . (עמוד 95-96)
ח"כ אלעזר גרנות) מערך מפ"ם (הציע להפוך את המימונה לחג לאומי רשמי . בהצעת חוק פרטית שהכין ציין גרנות , כי זכות הראשונים להפיכת חג המימונה לחג של אחוות כל העדות היא של העדה המרוקאית , וזכות זו תעמוד לה כל הימים .	ב 1983 חגגו רבבות יוצאי צפון אפריקה לצד בני עדות אחרות בפארקים ברחבי הארץ , כמו באשקלון , בשדרות ובקריית מלאכי , וכן בחניונים לאורך הים . (עמוד 97)
וליום אחד יישובי הפריפריה בדרום הפכו למרכז . בדומה לצורות טקסיות אחרות - בחגיגות המימונה התבטלו לכאורה ליום אחד הייררכיות חברתיות .	חגיגות 1984 נפתחו בליל המימונה במבצע "הדלת הפתוחה - תרבו ותרבו" , שהקיף כמיליון אורחים ומארחים מרחבי הארץ . המונים פקדו את בתיהם של אלפי משפחות צפון אפריקה , וגם נשיא המדינה , חיים הרצת , וראש עיריית ירושלים , טדי קולק , התארחו בבתי משפחות בעיר . (עמוד 98)

המארגנים ציינו כי הזמינו את בני כל העדות וכן את ערביי השטחים על מנת לסייע להם בהעברת המסר החשוב של שמירת כבוד האדם . המארגנים ציינו כי יוצאי צפון אפריקה יראו לעם היושב בציון איך אנו , שכה חטאו בקליטתנו וטענו בהערכת תרבותנו ומורשתנו , קולטים בחום ובאהבה את האתיופים . בערב המימונה לא יישאר אתיופי בביתו או במרכז קליטה . כולם יתארחו בבתנו ובכך נפתח את הדרך	חגיגות שנת 1985 נחגגו תחת הסיסמה "כל אדם עולה" והעמידו במרכז את קליטת הגל הראשון של עולי אתיופיה , שהגיע באותה עת החגיגות למחרת , בגן סאקר , נערכו במעמד נשיא המדינה , חיים הראצ , ראש הממשלה , שמעון פרס ואישים אחרים . כוהני דת אתיופים , בתלבושת אתיופית מסורתית בירכו בשפתם (שפת הגז 15 ,) את עולי אתיופיה שהגיעו לגן . האקט הטקסי המסורתי של ברכת הרב בליל המימונה הועתק אפוא לזמן אחר ולקבוצה אתנית אחרת , ונוצר סינקרטיזם , שנועד לשלב את כולם . בגן הוקם אוהל ענק ובו תצוגת תרבותם של עולי אתיופיה . החידוש המרכזי שהונהג היה "הרחוב הפתוח והמארח" בשכונת קטמון ט' בירושלים . בהכנתו עסקו ועד השכונה בשיתוף עם תנועת "ביחד" , "תנועת האוהלים" ומתנדבים משכונות אחרות . לאורך רחוב יצחק שדה שבקטמונים הוצבו בליל המימונה שולחנות עמוסי תקרובת , ועל הכביש נפרשו שטיחים צבעוניים . עשרות משפחות של יוצאי מרוקו , בבגדים מסורתיים ובליווי תזמורות , התמקמו ברחוב וברחובות סמוכים . הן אירחו את ראש הממשלה , שמעון פרס , אישי ציבור , אנשי רוח , חסידי אומות עולם , אסירי ציון , נכבדים ערבים , תיירים ומבקרים . לפי הערכה השתתפו בפרויקט הרחוב הפתוח כ 15 אלף איש .. בפעם הראשונה התקיים מטעם ארגון "נעמת" , בשיתוף תנועת "ביחד" , "אירוח של משפחות ערביות ודרוזיות בבתי משפחות יוצאות צפון אפריקה וכן ב 25 מוקדי אירוח . בכך נעשה ניסיון לחדש את המסורת מצפון אפריקה , לפיה הערבים היו הראשונים לפקוד את בתי החוגגים , והביאו אתם את החמץ הראשון . את החגיגות בגן סאקר שיבשה התפרעות אלימה של אנשי תנועת "כך" , שהתנגדו להזמנת כ 300 ערבים מהשטחים להשתתף בחגיגות . חבר הכנסת מאיר כהנא התפרץ לעבר אישי הציבור וקרא "סלקו את הערבים" , כשתומכיו מתגודדים ומשמיעים קריאות עידוד . סמ בן שטרית , מארגן החגיגות , ביקש מכהנא ללכת , ובסופו של דבר המשטרה אסרה את המתפרע . בן שטרית אמר , כי הוסכם עם כהנא שלא יופיע בשטח הגן , בעוד שכהנא טען , כי בן שטרית הבטיח לו שיוכל לשאת דברים , אך לא עמד בהבטחתו . (עמוד 99-102)
וסמי שטרית הדגיש "כי הייחוד הוא בהפקעת" החגיגות מרשות צפון אפריקה והעברת לרשות עם ישראל כולו" . מרסל , ילידת מראכש שבמרוקו , סיפרה כי שם המימונה הייתה חג וכאן היא הפכה ליום כיף , ליום חופש ומנוחה . היא הולכת לפיקניקים ויוצאת לשמוח עם משפחתה .	החגיגות ב 1987 היו בהיקף חסר תקדים - כמיליון ו 600 אלף חוגגים . נטלו בהן חלק גם השנה בני עדות אחרות , עולים מארצות שונות , בני מיעוטים ומשלחות רבות מהתפוצות , שהובאו על ידי המארגנים . לראשונה חגגו את חג המימונה גם בקהילות היהודיות באירופה ובאמריקה , החגיגות התקיימו בסימן "שאלו שלום ירושלים" , "במלאת 20 לאיחוד העיר . פתיחת אירועי ליל החג התמסדה לראשונה בטקס מרכזי , למוזמנים בלבד , באוהל מרכזי שהוקם במצודת דוד בירושלים . בטקס השתתפו שמעון פרס , שהיה ממלא מקום ראש הממשלה , ראש העיר , טדי קולק , הרב עובדיה יוסף , אישי ציבור , שר הדתות , זבולון המר , 12 נציגים של כל העדות היהודיות , כ 12 שבטי ישראל , וכן נציגי הנוצרים והמוסלמים - בתוכם תושבים ערבים מיהודה , שומרון ועזה וממזרח ירושלים . מנהג האירוח של יהדות צפון אפריקה "הדלת הפתוחה" - תרבו ותסעדו" - גדל בהיקפו . בנוסף לאירוח בבתי משפחות , הוזמן הציבור לחגוג ב 140 מוקדי אירוח , בבתי כנסת , במתנסי"ם , במועדוני נעמ"ת , בעיירות הפיתוח ובקיבוצים . רבבות חגגו גם בפארקים באזור הדרום , עם מנגלים ולהקות מזרחיות בתלבושות מסורתיות . ממלא מקום ראש הממשלה ושר

	האוצר, שמעון פרס, התקבל בחגיגות באהדה רבה, בניגוד לשנים קודמות. הוא סייר בשדרות וכמעט נחנק מאהבת התושבים, שחיברו לכבודו שיר מיוחד במרוקנית. פרס גמל לחוגגים על קבלת הפנים שנערכה לו ובמהלך סיור מימונה באשקלון אמר בחיור "זוהי ארץ זבת חלב ומופלטה". (עמוד 103-112)
הזיקה שיצרו ראשי תנועת "ביחד" בין יוצאי צפון אפריקה לעולים, באמצעות המימונה, מעידה על שאיפתם לחזק את דימויה הלאומי של התנועה. הם ביקשו לשדר בכך גם, כי הם - הפריפריה - שינו למעשה סטאטוס, ומקבוצה נקלטת שולית הפכו לחלק מהמרכז הוותיק הקולט. בן שטרית ביקש בשיחה זו גם ליישם את לקחי קליטת עולי ארצות האיסלם בעבר, והזהיר את החברה הישראלית לבל תכפה על העולים החדשים שום אורח חיים, שום סגנון או מורשת, לא מסורת ולא כפייה דתית. החברה הישראלית ואורח חייה הם בבחינת בית ספר פתוח. הכל מונח בפני העולים ואיש איש יחליט לאן ברצונו ללכת.	בשנות התשעים - שילוב העולים החדשים ב 1990 התקיימו החגיגות בסימן "לחיי העם הזה" - לחיי העולים החדשים. תחת סיסמה זו פורסמו בעיתונות, גם ברוסית, מודעות גדולות שפירטו את תוכנית ליל המימונה והיום שלאחריו. במסגרת מבצע "הדלת הפתוחה - תרבו ותסעדו" התארחו בליל המימונה בבתי משפחות יוצאות צפון אפריקה ובמוקדי אירוח כ 20 אלף משפחות עולים מברית המועצות, אתיופיה וגוליות אחרות. בטלוויזיה הוקרן הסרט "לחיי העם הזה", ובאירוע המרכזי בליל החג שרה זמרת עולה מרוסיה עם ג'ו עמר את השיר "שלום לבן דודי". את החגיגה המרכזית למחרת, בגן סאקר, פתח איש התאחדות עולי ברית המועצות, פרופ' ירמיהו ברנובר. חגיגות יום המימונה ברחבי הארץ כללו: בילוי בחיק הטבע, ביתני שעשועים לילדים, תערוכות, חידון מנהגי יהדות מרוקו, קוסם זמרים, כמו חיים משה, פייטנים ועוד. בן שמחון הביע את גאוות תנועת "ביחד" על הפיכת המימונה מחג עדתי ללאומי, פתוח לכולם, חג של קירוב לבבות, אהבת האדם והפחתת הקיטוב בעם. (עמוד 114)
	גם ב 1991 המשיכו לבלוט הניסיון והמאמץ שהשקיעו המארגנים כדי להפוך את אירועי המימונה לנחלת הכלל, ואפשר לומר שהצליחו בכך במידה רבה. בשל הביקורת על אווירת המנגלים והזלילות, ביקשו ראשי תנועת "ביחד" להקנות לחגיגות בחיק הטבע אופי תרבותי ערכי ומכובד. הם פתחו תצוגות רבות של קהילות ישראל ושל ארגוני המתנדבים: ה"וועד למען החייל", "ארגון יד שרה", "יד לקשיש", "מד"א ועוד, במסגרת אוהלי האירוח והתערוכות. כמו כן הוצגו תערוכות הישגים על התפתחות העיר או היישוב, שבמסגרתם מתקיימת החגיגה, וכן תצוגות אמנים, דוכנים למכירת ספרים ואוהל להקרנת סרטים. כדי לפקח על תוכני התוכנית האמנותית, שעוררה בעבר ביקורת רבה, ביקשו המארגנים להקפיד על הופעות האמנים, על דברי הקישור המושמעים מפיהם ועל תוכני השירים. הם ציינו כי בשל חשיבות ורגישות הנושא יש להפקיד את ניהול האירוע בידי אנשי חינוך. הם גם רצו לתת ביטוי לשוליים התרבותיים והגיאוגרפיים, ולכן הניחו שיש לשתף בתוכנית האמנותית יוצרים צעירים, בני המקום, וכן לעודד הופעת מקהלות ולהקות של יוצאי הקהילות השונות ושל בני מיעוטים. כמו כן דאגו המארגנים שהרב המקומי יברך את החוגגים, בדומה למנהג המקורי, ושמוכדי היישוב יתמנו כאורחי כבוד של החגיגות. את יום המימונה חתמו אירועים כמו: ערב הצדעה במלאת 30 שנה לעיר שלומי, כנס עיון שיזמה תנועת "ביחד" באוניברסיטת בר אילן, על ספרות, פיוט ושירה בקהילות ישראל, בהשתתפות סופרים ואנשי רוח. בתוכנית: ברכות אישים, ג'ו עמר ויוסי אלמליח, חזיון אור קולי - "עושי פלא" - שנושא תולדות יהודי צפון אפריקה

	ותרומתם ליישוב ולבניין הארץ, שהפיקה תנועת "ביחד". כמו כן קוימו ערבי שירה ופיוט ו"ערב עדות ישראל". (עמוד 115-117)
למרות ניסיונות המארגנים לצקת בחגיגות תוכן ערכי בהתאם למקור ולמנוע פרובוקציה שתעורר התנגדות, פירסמו רבנים ספרדים "הסכמות", בהן הביעו את התנגדותם למתכונת הנוכחית של החגיגות. הם שללו בעיקר את האירועים שהתקיימו בחיק הטבע, וביקשו להכניס את החג "הביתה", "למרות שבמקור חגגו ביום המימונה בחוץ. הראשון לציון, הרב מרדכי אליהו, כתב: דואב הלב והעין תוריד דמעה על הסילוף שעושים היום מחג האמונה התמימה, להופכו ליום שכולו לעג וקלס למסורת רבת השנים, שחגגו אותו בקדושה וטהרה ולימוד תורה.	ב, 1992 הביקורות אודות המימונה ממשיכות להיות עזות על אף המאמצים הגדולים – ביקורות מבית ומחוץ – בהקשר דתי ובהקשר הפוליטי. גברו הביקורות כי במימונה תוצרת הארץ מטפחים נוהגים שלא היו ולא נבראו במרוקו, ומעודדים את עולי מרוקו המבוגרים, במיוחד את הנשים, לערוך הצגות שמעוררות גיחוך אצל הצופה הזר להם. החאפלות של המימונה מחזקות את היחס הסטריאוטיפי כלפי המרוקאי, ואת הבוז והעוינות העדתית הקיימים. (עמוד 121-118)
הפוליטיזציה הרבה של חגיגות המימונה גרמה לסלידת חוגגים רבים מהפוליטיקאים, והם חדלו להזמין לבתיהם. משתתף באירוע אף אמר: אנשים כבר לא מתרגשים מנוכחות הפוליטיקאים. פעם כשראש הממשלה היה בא, היינו מרגישים שהוא מביא כבוד לעדה המרוקאית. המעמד החגיגי הבלתי דווקא את העיוות של המימונה, שהחלה כחג עממי ספונטני. "הדלת הפתוחה" התחלפה בהזמנות רשמיות ובמרוץ של ה"אורחים חשובים" מאירוע לאירוע, בעיקר לפי מפתח מפלגתי. שמעון פרס אמר כי "אנשים רוקמים יותר מדי פוליטיקה סביב 104 המימונות."	לאחר כמה שנות מימונה שקטות, התקיימו חגיגות 1996 על רקע הבחירות הקרבות ב 1998 פתיחת חגיגות ליל המימונה נערכה באולמי "נוף" בירושלים, על ידי תנועת "ביחד". הכתבת ליל גלילי דיווחה כי המעמד היה דומה יותר לחתונה פולנית מאשר למימונה צפון אפריקאית, ואפילו המופלטה קיבלה טעם "אשכנזי" משהו. לאירוע הגיעו כ 500 אנשי ציבור ופוליטיקאים, בתוכם ראש הממשלה, בנימין נתניהו. (עמוד 126-131)
הרוכלים היו הברומטר להצלחת החגיגה בגן סאקר, שנמדדה לפי מספר החוגגים. הם קבלו על	בשנות האלפיים - העתקת החגיגות לאולמות שנת 2000. כל הארגונים של יוצאי מרוקו חברו בשנה זו לארגון פתיחה מרכזית של חגיגות ליל המימונה. האירוע התקיים במלון

המכירות החלשות, ואחד מהם אמר "זה לא מה שהיה פעם... אין הרבה אנשים כמו בשנים קודמות. בשנה הבאה אני עובר למקום אחר. המימונה בגן סאקר זה לא מה שהיה פעם". אלפים בילו גם בפארקים באזור לכיש, אך מספרם היה נמוך יחסית לשנים קודמות, ורק בחלק מהערים נערכו חגיגות מסורתיות.	סאן בבת ים, והוגשו בו מאכלים מקוריים כמו דג מושט ענק ופול ירוק, כסמל לשפע. נכחו בו הרבנים הראשיים, הרב בקשי דורון והרב ישראל לאו, ראש הממשלה, אהוד ברק, ושר התיירות, רחבעם זאבי. כל הנואמים דיברו על שלום, אחדות ופיוס והתקבלו בצהלולים מרשימים, שלא שיקפו בהכרח את עמדתם הפוליטית ואת הצבעתם בקלפי. המשורר הצפון אפריקאי ארז ביטון אמר כי צריך לנסות להפוך את החג לבעל ערכים עמוקים, ולהרחיקו מדימוי המנגל וריקודי הבטן. ביום המחרת לפארקים – כיוון שהבחירות היו רחוקות, ולכן הפוליטיקאים נעדרו. גם הנחיה מפורשת של מארגני המימונה שלא לתת במה לפוליטיקאים הרחיקה אותם מהמקום. לגן סאקר הגיעו רק אלפים ספורים, במקום כ-100 אלף חוגגים שהיו צפויים להגיע. נשיא המדינה לא הגיע, וגם ראש הממשלה ברק לא אישר את השתתפותו. (עמוד 132-134)
הרושם העיקרי שהותיר הערב באותן משפחות היה: הכנסת אורחים ישראלית, שמציעה תקרובת אתנית.	שנת 2001, על פי תצפיות שנערכו אצל כמה משפחות באותה שנה ניכרה התרחקות מאלמנטים דתיים שהיו במקור בליל המימונה, כמו התפילה החגיגית בבית הכנסת וברכת הרב בביתו. (עמוד 134)
בשנה הזו, העמיק המשבר בין סמי בן שטרית, יו"ר תנועת "ביחד", לבין ראשי הארגונים האחרים של יוצאי מרוקו. בן שטרית אולץ לפרוש מתנועת "ביחד", והקים את "הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו". סמי בן שטרית, יו"ר הפדרציה העולמית, התעלם מהפילוג הפנימי בקרב ארגוני יהדות מרוקו, והסביר את מעבר האירועים מירושלים בטענה ששם הם התדרדרו "לשפל המדרגה". "לטענתו", בירושלים אין ערכים תרבותיים, והחגיגות מתמקדות ברקדניות בטן ובמנגלים. החוגגים ציינו גם שמאז עלייתם לארץ הם אינם נוהגים כמו במרוקו. המוזיקה בחגיגות הייתה מגוונת: שירים מרוקאיים מקוריים, שבוצעו על ידי להקות מרוקאיות, שהשתלבו במוזיקה הישראלית, שירים ישראלים וכן שירים מזרחיים. המוזיקה המזרחית בוצעה על ידי הזמרים שלומי שבת, אייל גולן,	ב 2002 הגופים המתחרים אירגנו אירועי פתיחה שונים לליל המימונה וחגיגות מרכזיות נפרדות למחרת. מלבד הפילוג, גם האבל על הפיגוע הקשה במלון פארק, היציאה למבצע "חומת מגן" והמתיחות הביטחונית פגמו באווירת החג. בוטלו חגיגות המימונה המרכזיות בליל המימונה, שיזמה "הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו" בבית שמש ובקצרין, וכן בוטל האירוע ההמוני של תנועת "ביחד" למחרת, שהיה אמור להתקיים בגן סאקר. עם זאת ערכה תנועת "ביחד", בראשות ד"ר יעקב הדני, חגיגת ליל מימונה במלון מצודת דוד בירושלים, בהשתתפות כ-500 אישי ציבור. כמו כן התקיימו כסדרן חגיגות ליל החג במוקדים קהילתיים ובבתים פרטיים. בליל החג וביום החג חולקו מאות מופלטות לחיילי צה"ל, גם לאלה שבמחסומים, שחגגו בגזרת בית לחם. לראשונה חל מהפך, כש "הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו", החליטה לערוך את החגיגה המרכזית של יום המימונה לא בגן סאקר, אלא בקצרין שברמת הגולן. בראיונות ותצפיות בקרב משפחות יוצאות צפון אפריקה בולטים הדפוסים הסינקרטיים שהתגבשו במתכונת הטקסית של המימונה בישראל - בליל החג ולמחרת. רבים מעולי צפון אפריקה קיבלו את האורחים בביתם כשהם לבושים בבגדים המסורתיים: כפתן ותרבוש אדום. חלקם הסתובבו בלבוש זה ברחובות בליל החג, והמסורתיים יותר לבשו אותו גם בחגיגות למחרת. (עמוד 135-136)

זהבה בן ושרית חדד, ולדברי המרואיינים, זו מוזיקה שמוכרת להם יותר וגורמת להם שמחה. בעוד שבצפון אפריקה יצאו החוגגים ביום המימונה לחיק הטבע ורחצו במעיין, הפעילות העיקרית עתה מתבטאת בצלייה על האש בפארקים, אבל לא נפקד גם מקומם של התבשילים המסורתיים, שהובאו בצידניות.	
כאמור, המימונה, שהייתה בעבר נחלת יוצאי צפון אפריקה בלבד, הפכה בשנים האחרונות לחג ישראלי, כפי שניתן ללמוד גם מראיונות ומתצפיות. בבתי המארחים הוגשו בצד המופלטות, הקוסקוס והמטעמים המסורתיים, גם בורקס ודברי מתיקה ישראליים כמו פסק זמן וסוכריות טופי. בקרב בני הדור השני והשלישי לעלייה מצפון אפריקה חג המימונה קיבל אופי ישראלי.	גם ב 2003 התפצלו הארגונים של יהדות מרוקו, וערכו אירועי פתיחה מתחרים. "הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו" קיימה את חגיגת ליל המימונה המרכזית שלה בשדרות, כדי להביע הזדהות עם תושבי שדרות הסובלים מירי הקסאם ולהצדיע להם על עמידתם האיתנה. באירוע השתתפו ראש הממשלה, אריאל שרון, שר הביטחון, שאול מופז, הרמטכ"ל, משה (בוגי) יעלון, שגריר ארה"ב בישראל, שרים וחברי כנסת. סמ בן שטרית קרא לשרון לטפח את המורשת המרוקאית. לאחר מכן נפתחה ברחבת העירייה בימת בידור גדולה והופיעו בה אמנים יוצאי מרוקו. הפדרציה ניסתה להראות, שבניגוד לתנועת "ביחד", אירועיה איכותיים ומשקפים את התרבות המרוקאית. "הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו" החרימה זו השנה השנייה את האירוע המרכזי של יום המימונה בגן סאקר. יו"ר הפדרציה, סמי בן שטרית אמר: עד אשר לא יתאפיינו מחדש חגיגות המימונה בתכנים ערכיים משמעותיים, לא נשתף פעולה עם החינגות בגן סאקר. החגיגה המרכזית של הפדרציה נערכה בגן השלושה (הסחנה), לאות הזדהות עם מאבק תושבי קו התפר והערים בצפון, שנפגעו מהטרור הפלשתיני. בתוכנית האמנותית שוב ניתן הדגש על מגוון תרבותי שייתן ביטוי לאופיה הלאומי של המימונה. בנוסף לתערוכות על מורשת יהדות מרוקו, הוצגו תערוכות פולקלור של העדות השונות באוהלים גדולים, ועל הבמה המרכזית הופיעה שרה'לה שרון לצד פייטנים ששרו בערבית מרוקאית. סמ בן שטרית הסביר, כי נעשה ניסיון להעניק לאירוע אופי ישראלי, מתוך רצון להשתלב בהוויה החדשה. תנועת "ביחד", ששייצגה אף היא את יוצאי צפון אפריקה, קיימה בליל המימונה אירוע פתיחה במלון מצודת דוד בירושלים, בהשתתפות השרים שאול מופז, דגי נווה והרב הראשי, שלמה עמר. מזכ"ל תנועת "ביחד", יוסי ועקנין, מסר כי החגיגות בגן סאקר לא תיערכנה השנה מסיבות תקציביות, אך תיערכנה חגיגות מקומיות. הוא ציין כי "המנגליסטים" (ביטוי מזלזל) יהיו שם, אך לא יהיו במה מרכזית והופעות, כפי שתנועת "ביחד" איתנה בשנים הקודמות. לעומתו אמר ד"ר הדני יעקב, יו"ר תנועת "ביחד", שהשנה התנועה לא תארגן את החגיגות מכיוון ש"כתנועה שפועלת להנחלת ערכי העדה, יש לנו תחושה לא נוחה לגבי החגיגות. עם זאת, מכיוון שאנשים יחגגו שם בכל זאת, נדאג לאוהל שמציג את הפולקלור המסורתי". תנועת "ביחד" ניסתה אם כן להתנער מהדימוי המנגליסטי, ושמה דגש על האופי המסורתי, היוקרתי, בערב החג. במקביל לחגיגות המרכזיות בליל החג ולמחרתו, נערכו מטעם תנועת "ביחד" חגיגות מקומיות ברחבי הארץ. באירועים אלה השתתפו רבבות, בתוכם אלפי עולים מחבר העמים ומאתיופיה. ביטוי אחר לשילוב המימונה בתרבות הישראלית הכללית היה החלחול שלה לתרבות המועדונים. ב 2002 התקיימה מסיבת

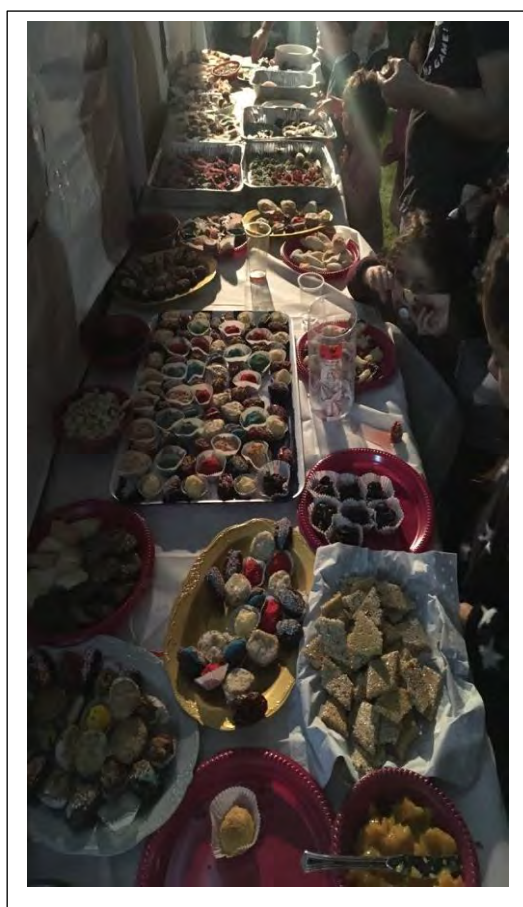
	מימונה במועדון גת רימון התל אביבי, שם נמכרו מופלטות ודברי מתיקה. הצוות הולבש בתלבושת האופיינית לחג, וממערכת ההגברה בקעו כמה שירים במרוקאית. בעלי "הפקות אירועים" מספרים על מסיבת מימונה מודרנית הנערכת גם השנה במקומות נוספים, עם תפאורה מרוקאית, מופלטות, רקדניות בטן ודיג'יי המשמיע מוזיקה מרוקאית עכשווית. בעל מועדון אמר כי זה חג שהפך מזמן לחג ישראלי. אחד האמרגנים ציין כי העובדה שהמוני ישראל מציינים היום את המימונה, וביניהם צעירים במועדונים, אינה מעידה בהכרח שהם חלק מהוויית החג האמיתית. מבחינת הבליינים אף הזדהות מיוחדת עם המימונה, אלא זאת עוד סיבה למסיבה. (עמוד 137-141)
מלבד הטענות המוכרות על השתלטות הפוליטיקאים על החגיגות, אמרו החוגגים כי "המימונה של היום זה לא מה שהיה". הם דיברו על העובדה שפחות אנשים חוגגים את המימונה או שחוגגים אותה בצנעה, בחוג המשפחה. לדבריהם, יש היום שני סוגי מימונות: סוג אחד הוא מימונה משפחתית, כמעט ללא אורחים מבחוץ. פעם לא היה בית מרוקאי שלא חגג, אך היום יש רק כמה משפחות שחוגגות, והן פותחות את ביתן, לפי המסורת. הסוג השני הוא מימונה ציבורית, שמאחוריה עומדים אנשי ציבור, כמו האירוע במתנ"ס שאירגן השנה ראש העיר. בן שטרית טען ופסק: "נגמרו המראות האלה, של עשן מיתמר, של עינטוזים ושל מנגלים. החלטנו לשים סוף לוולגרזציה."	בשנת 2004, הפדרציה גם יזמה אירועים מתוקשרים וגדולים. ביוזמת איש יחסי הציבור שלה שוחזר לראשונה המנהג הצפון אפריקאי העתיק, שהמוסלמים מביאים את החמץ הראשון שלאחר הפסח לשכניהם היהודים. חמיס אבולעפיה, בעליה של מאפיה מפורסמת ביפו, הוזמן לחגיגת מימונה בבית זהבה ועו"ד עמי סביר בתל אביב. אבולעפיה הגיש למשפחת סביר פיתות ולחמים, כדי לסמל את חידוש המסורת של שלום ואחוה עם השכנים הערבים. לחגיגה הזו שבחסות העירייה הגיעו יו"ר הכנסת, רובי ריבלין, שרת הקליטה, ציפי לבני, וכן כמה עשרות תושבים, חלקם דוברי רוסית ואידיש. למחרת התקיימו החגיגות בסימן של קיצוצים וחשש מפיוגעים. לראשונה, באופן רשמי, האירוע המרכזי של יום המימונה לא נערך כמקובל בחיק הטבע, אלא בהיכל התרבות. בוטל זו השנה השלישית החגיגות בגן סאקר, היו רשויות שביטלו כליל את החגיגות בפארקים, אולם מאות אלפי יוצאי מרוקו ובני עדות אחרות התעלמו מהחלטות המארגנים והעדיפו לחגוג, כמדי שנה, בחיק הטבע. (עמוד 142-144)
מספרם הרב של המשתתפים מעיד כי חגיגות המימונה הפסיקו כבר מזמן להיות עניין ליוצאי מרוקו וצפון אפריקה בלבד. סמי בן שטרית ציין כי העובדה שרוב משתתפי החגיגה אינם יוצאי צפון אפריקה מלמדת שלמרבה השמחה חג המימונה הופקע מיהדות מרוקו והפך	ב 2005 ארגנה "הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו" כמעט את כל החגיגות, וניסתה לשוות להן אופי ערכי, מסורתי. סמי בן שטרית ציין כי יהדות צפון אפריקה גאה בהשפעתה התרבותית בקביעת חג חדש וערכי לעם ישראל. החל מצאת חג הפסח החלו אירועי המימונה בלא פחות מ 67 ישובים בישראל וב 25 מדינות, ולפי הערכה השתתפו באירועי החג כשני מיליון ישראלים. האירוע המרכזי של ליל המימונה התקיים באולם מרכזי בדימונה, לרגל יובלה ה 50 לדברי סמי בן שטרית, הוחלט על טקס הפתיחה בדימונה כיוון שהעיר הפכה לסמל של יהדות מרוקו ולהגשמת חזון יישוב הנגב של דוד בן גוריון. בחגיגה זו, שאורגנה על ידי הפדרציה, נכח קהל רב ומגוון: עולים מחבר העמים לצד כושים עבריים, בדואים, עולים מאתיופיה ומגליות נוספות ושגרירי מדינות. המארחים, מייסדי דימונה, לבשו בחלקם תלבושות מסורתיות. מאידך, תושבים יוצאי מרוקו מיעטו

להיות חג של כולם . ראוותנות החג הצטמצמה גם מכיוון שיוצאי מרוקו כבר לא חשו צורך לראות ראשי מדינה מקרוב או להתחכך בהם . הכתב דניאל בן סימון היטיב לסכם את התמורה שחלה במימונה ביוזמת המארגנים קרה לה משהו מעניין לחגיגה הזאת . היא התחילה כחגיגה עממית בגנים ציבוריים ונהפכה לחג מוגבל ומבוקר . בלי הרבה רעש ובלי הרבה ריקודים . ההכרה הממלכתית, שלה זכתה, היא שאחראית למראה החדש של המימונה ' .	לקחת חלק באירוע , כיוון שהיו עסוקים בחגיגות הפרטיות שלהם ובאירוח אנשים בבתיהם חגיגות המימונה נמשכו למחרת בגן סאקר , בגנים ציבוריים ובפארקים הלאומיים , עם תלבושות מסורתיות , צהלולים , מופלטות , פיתות - ובעיקר מנגלים . החוגגים באוהלים הגישו לאורחים ולאיש הציבור הרבים מופלטות והקרובות מסורתיות מתוקות . למרות האירועים הרבים והמוני החוגגים מתקבל הרושם כי החג נערך השנה בצניעות יחסית . האינתיפאדה השנייה גזרה את ממדיה החדשים של המימונה , ובגלל אילוצים ביטחוניים החגיגות התקיימו במינון קטן יותר , הרחק ממרכזי הערים הגדולות . (עמוד 145-148)
חוגגים "ותיקים" בגן סאקר הביעו תרעומת על המתכונת החדשה של החגיגות וראו בה ניסיון אליטיסטי . אחד מהם אמר - "שיחפשו אותנו בסיבוב . מימונה תמיד תישאר , תמיד יהיו מופלטות ומנגלים ותרבחו ותסעדו . מימונה זה חג ... אי אפשר לבטל את המימונה . " חוגגת אחרת ציינה , כי זה יפה שעושים חגיגה בבית כנסת , אבל צריך גם לחגוג בשטח פתוח . היא הצהירה כי תבוא לגן סאקר במיטב מלבושיה ותכשיטיה המסורתיים גם בשנה הבאה , כמדי שנה .	גם ב 2006 ניכר המאמץ שהשקיעו המארגנים בהעברת כובד המשקל של החגיגות מיום המימונה לערב החג , שכן מסריו התאימו לדימוי המסורתי שהמארגנים רצו לשדר . כדי לשלוט על תוכני המימונה ולהקנות לה דימוי תרבותי ערכי , נמשכה גם המגמה של העתקת אירועי יום המימונה לאולמות סגורים , כתחליף לפארקים , בראשם גן סאקר , שדימוים היה שלילי וזול . בפירסומים אלה הכריזו ארגוני מרוקו , בתוכם הפדרציה , כי במלאת 40 שנה לחידוש חגיגות המימונה בישראל הם מצדיעים לשאול בן שמחון , יו"ר הארגון העולמי של יוצאי צפון אפריקה , על יוזמתו בחידוש המסורת של החג . למרות האווירה המפויסת יותר בין הארגונים של יוצאי מרוקו , הארגונים השונים ערכו בליל המימונה טקסי פתיחה מרכזיים נפרדים . תנועת "ביחד" אירגנה קונצרט פתוח לקהל של התזמורת האנדלוסית הישראלית , חגיגות עם אלמנטים מרוקאיים מסורתיים של החג נערכו גם ב 40 קיבוצים , והשנה מדובר במספר הקיבוצים הגדול ביותר שהחליטו לחגוג . ראשי התנועה הקיבוצית אמרו כי אוכלוסיית הקיבוצים מגוונת היום יותר מבעבר . הפעילות התרבותית מושתתת ברובה על יצירה עצמית של החברים . הדבר מעיד גם כי הקיבוצים פתוחים היום יותר מבעבר למסורות העדות השונות , בפרט לאלה של עדות המזרח . ביום המימונה , המשיכו חוגגים רבים ברחבי הארץ את הנוהג ובילו בחיק הטבע . זה כמה שנים מספר חוגגי המימונה התמעט , עשן המנגל התדלדל , והופיעו מעט מאד פוליטיקאים . כיוון שהיו אלה אירועים לא פורמליים , שלא אורגנו על ידי ארגוני יוצאי מרוקו , הרי שגם הפוליטיקאים מיעטו להגיע אליהם . לגן סאקר הגיעו לא יותר מ 300 איש (עמוד 149-151)

--	--

נספח 2 – תמונות מהמימונה בביתי

א. העוגיות ושולחן המימונה

ב. המופלסות :

ג. טקס הבצק הראשון:

